

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 20

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Факультет історії, права та публічного управління
Кафедра права та публічного управління
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

випуск 20

Житомир – 2025

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол №4 від 3 березня 2025 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бондарчук Н.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету

Мельничук О.Ф., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського

Романченко Є.Ю., кандидат юридичних наук, голова Житомирського окружного адміністративного суду

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидас Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 20: Збірник наукових праць XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 5 грудня 2024 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025. 299 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 5 грудня 2024 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: Права людини в процесі українського державотворення; Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту; Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини; Функції органів державної влади та місцевого самоврядування із захисту прав людини та громадянина; Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції.

Розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2025

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

БОНДАР Олег ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	7
БОНДАР Тетяна ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ	12
БОРТНИК Вікторія СИСТЕМА МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	18
ВАСИЛЕНКО Крістіна ПРАВО НА СПАДКУВАННЯ	26
ВЕРБІЦЬКИЙ Андрій ЗАКОНОДАВЧІ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ	29
ВОЙТОВИЧ Наталія ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОННОГО СТАНУ	34
ВОЛОШИНСЬКА Анна ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	39
ГАДИНКО Олександр ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ	44
ГРОМАДСЬКА Валентина РОЛЬ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ У ЗМІЦНЕННІ ДЕМОКРАТІЇ: МАЖОРИТАРНА ТА ПРОПОРЦІЙНА СИСТЕМИ	49
ЖУРИД Світлана ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ..	53
ЗАГОРУЙ Вікторія СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ	59
КАРАНЮК Ярослав PR-ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	64
КАРЧЕВСЬКИЙ Ігор ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	70
КИРИЧЕНКО Альона ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ	76
КИЦАК Людмила РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	82

КОБЕРНЮК Володимир ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	87
КОРОЛЬКОВА Анастасія ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ.....	93
КОСІЛОВА Ольга ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ.....	97
КРАВЧЕНКО Віталій ПРОЦЕС РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ СТАТУТУ ООН (САН-ФРАНЦИСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ 1945 РОКУ).....	102
КРАЙНИК Григорій, КУЧЕР Дмитро ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	108
КРИМЧАНІН Богдан ПОВНОВАЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	113
ЛИСЮК Катерина ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	119
ЛІННИК Анна МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ ПРИ ДИСТАНЦІЙНІЙ РОБОТІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ	124
ЛІСОВСЬКИЙ Віктор ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	130
ЛОБОДА Катерина ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.	135
МАГАСЬ-ДЕМИДАС Юлія ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	139
МІЩЕНКО Аліна ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	144
МОШКОВСЬКА Анна НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ	149
НЕСТЕРОВСЬКА Вікторія ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	156
НОРИК Ангеліна ВИДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	162
ОВЕРЧУК Олексій КОМУНІКАЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЯХ.....	167
ОГОРОДНІЙЧУК Марія ЕФЕКТИВНЕ ЛІДЕРСТВО В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....	173
ОПАНАСЮК Валерія МАЙНОВІ ТА НЕМАЙНОВІ ПРАВА ВИКОНАВЦЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО ТВОРУ.....	178

ПАВЛІВСЬКА Анастасія ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ.....	181
ПЕТРЕНКО Катерина ПОНЯТТЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ: ВИЗНАЧЕННЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ	186
ПЛОТНІКОВА Дар'я ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ	193
ПЛУГАТОР Катерина ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОМУ КРИМУ	197
ПРОКОПЧУК Надія ПОРЯДОК НАКЛАДЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ НА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	202
РАДІВОНІК Вікторія МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРБИТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО.....	208
РОМАНЕНКО Тетяна СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	212
РУДА Ірина ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА ШВЕЦІЇ.....	216
РУДНИЦЬКА Ольга ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІД МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ.....	221
СВИСТУН Анастасія АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЗУМОВЛЕНІ ЗАГРОЗАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ	227
СВИСТУН Анастасія КОНСТИТУЦІЙНА РАДА ФРАНЦІЇ	234
СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ Анна, ФАРІОН Анастасія МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОЦЕДУРИ ЗАТРИМАННЯ ТА ВЗЯТТЯ ПІД ВАРТУ ОСОБИ	239
СЕМЧУК Назарій ПОРЯДОК ОБРАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ВІДПОВІДНО ДО ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	244
СЕРГІЄНКО Олена ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ.....	249
СЛЮСАРЕНКО Дар'я ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВАТИКАНУ	255
СМАЛЬ Олег ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	259

ТКАЧЕНКО Олександр УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	264
УПИР Наталія ДОСВІД НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЗА КОРДОНОМ	269
УПИР Надія СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦНАП І ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ	273
ФУРИК Анастасія ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МАФІЇ: ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД	277
ЧЕРКУНОВ Олександр ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ...	281
ЧМУТ Катерина, ІВАНИЦЬКИЙ Андрій ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	287
ШЕВЧУК Мирослава НЕДІЙСНІСТЬ ЗАПОВІТУ	294

БОНДАР Олег,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Соціально-трудові відносини як система взаємодії між працівниками, роботодавцями та державою у процесі трудової діяльності перебувають у тісному взаємозв'язку з економічними відносинами, які є осердям функціонування будь-якої сучасної суспільної системи. Економічне зростання, яке є складовою економічного розвитку в ринкових умовах, неможливе без створення досить досконалої, чітко структурованої системи соціально-трудових відносин. У свою чергу, соціально-трудові відносини, чинять достатньо відчутний вплив на стан економіки на всіх її рівнях та суспільства в цілому.

У суспільному житті метою соціально-трудових відносин є забезпечення взаєморозуміння та узгодження інтересів окремих учасників трудової діяльності через подолання суспільних протиріч, які виникають в процесі її здійснення. На відміну від трудових відносин, соціально-трудові не можуть мати особистий характер, тому їх ідентифікують як колективні трудові відносини.

Соціально-трудові відносини, як і трудові, регулюються нормами трудового законодавства, колективними договорами, а також внутрішніми правилами підприємств.

У сучасній науці трудового права існує проблема визначення терміну «соціально-трудові відносини». Офіційно закріплена дефініція відсутня, у

зв'язку з чим існують різні точки зору щодо цього поняття. Правознавиця О. Пасечник у своєму дослідженні вказує, що термін «соціально-трудові відносини» «викликає заперечення ... і взагалі в законодавстві та доктрині трудового права», сутність цього терміну, за її оцінкою, «є невизначеною і незрозумілою» [3, с. 56–57]. Авторка рекомендує послуговуватися в наукових розвідках законодавчо визначеною термінологією – соціальні, трудові, економічні відносини.

На думку фахівця з державного управління О. Жадана, соціально-трудові відносини є об'єктивно існуючими економічними, психологічними, правовими взаємозв'язками і взаємозалежностями індивідів і соціальних груп за участю держави, які обумовлені трудовою діяльністю і спрямовані на регулювання якості трудового життя [1, с. 113].

Фахівець з проблем соціально-трудової сфери А. Колот пропонує до наукового використання наступну дефініцію: соціально-трудові відносини – це процес взаємодії (взаємовідносин) між сторонами – найманими працівниками та роботодавцями, суб'єктами й органами сторін за участі держави (органів законодавчої та виконавчої влади) і місцевого самоврядування; вони пов'язані з найманням, використанням, розвитком робочої сили, винагородою за працю та спрямовані на досягнення високих рівнів якості життя та ефективності виробництва [2, с. 15].

Соціально-трудові відносини визначаються як більш широке поняття, ніж трудові відносини, оскільки вони включають соціально-економічний та психологічний аспекти трудового процесу. Існує думка, що соціально-трудові відносини – це трудові та інші відносини, безпосередньо пов'язані з трудовими відносинами. Варто зауважити, що існування трудових відносин у «чистому» вигляді, без соціального складника трапляється вкрай рідко.

У соціально-трудовах відносинах, крім працівників і роботодавців, які є безпосередніми їх учасниками, наявний третій суб'єкт – держава – «який виступає не тільки законодавцем, арбітром, а в певних випадках, і стороною

трудових спорів, гарантом певних соціальних прав і соціального миру в країні» [1, с. 112]. Тобто держава є повноправним партнером соціально-трудових відносин, беручи активну участь у процесах відтворення працівника і його сім'ї та забезпечення соціального захисту людини в суспільстві в цілому.

Загалом у сучасній світовій практиці існує два основних напрями регулювання соціально-трудових відносин – державне (законодавче) та колективно-договірне регулювання, в основі якого закладені принципи соціального партнерства.

Завданнями державного регулювання соціально-трудових відносин є:

- забезпечення достатнього життєвого рівня, покращення матеріального стану та умов життя усіх верств населення;
- забезпечення зайнятості населення з високим рівнем ефективності та продуктивності шляхом створення умов для працевлаштування, зменшення рівня безробіття, особливо серед вразливих груп (молодь, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи тощо), сприяння розвитку підприємництва та самозайнятості, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили на українському та міжнародному ринках праці;
- встановлення безпечних умов праці відповідно до стандартів охорони праці, запровадження норми робочого часу, часу відпочинку, оплачуваних відпусток;
- боротьба з дискримінацією у сфері праці, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян незалежно від статі, віку, національності, релігії чи інших ознак;
- створення умов для дотримання конституційних прав та гарантій громадян, зокрема права на працю, права на соціальний захист, права на освіту, права на охорону здоров'я, права на забезпечення культурних потреб тощо.

Предметом соціально-трудових відносин є різні аспекти взаємодії у сфері праці. Відповідно до предмета державне регулювання соціально-трудових відносин може стосуватися наступних підсфер у сфері праці:

- зайнятість;
- правила внутрішнього розпорядку;
- умови та охорона праці;
- розвиток персоналу (підвищення кваліфікації, перепідготовка тощо);
- організація індивідуальної та колективної праці;
- оцінювання індивідуальних якостей і результатів роботи;
- винагорода за працю;
- додержання норм трудового законодавства, угод і договорів;
- інші питання трудового життя [2, с. 19].

Більшість дослідників серед пріоритетів державного регулювання соціально-трудових відносин виокремлюють сприяння зайнятості населення. Вони констатують, що в Україні, на жаль, відсутня цілеспрямована державна стратегія розвитку сфери зайнятості в нових умовах [4, с. 86]. Однією з основних функцій держави в цій сфері є створення сприятливих умов для розвитку ринку праці. Це досягається через впровадження законодавчих ініціатив, які забезпечують захист трудових прав громадян, підвищують конкурентоспроможність робочої сили та стимулюють інвестиції в людський капітал. Зокрема, програми перекваліфікації та підвищення кваліфікації допомагають роботодавцям знайти необхідні кадри, а працівникам – знайти роботу відповідно до змінюваних потреб ринку.

Для сучасної України цей напрям регулювання соціально-трудових відносин є вкрай актуальним внаслідок скорочення зайнятості населення та зростання безробіття через війну. У поточному році рівень безробіття залишається високим (за прогнозами 14 %), хоча й знизився на третину у порівнянні з піковими значеннями на рівні 21 % у 2022 р. [5].

Регулююча функція держави щодо соціально-трудових відносин також забезпечується шляхом створення механізмів нагляду і контролю. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю є специфічною частиною управління державою, що здійснюється спеціалізованими органами в системі

виконавчої влади. Метою цієї контрольно-наглядової діяльності є забезпечення законного розвитку трудових відносин, що можливо лише за умови виконання та неухильного дотримання законодавства про працю.

Важливим напрямом державного регулювання соціально-трудоових відносин є створення системи охорони та безпеки праці. Завдання держави полягає в чіткому й швидкому реагуванні на найгостріші суспільні виклики та гарантуванні дотримання прав працівників на збереження життя й здоров'я та забезпечення гідних умов праці.

Таким чином, державне регулювання соціально-трудоових відносин має бути комплексним і охоплювати різні аспекти в сфері праці задля забезпечення балансу інтересів працівників, роботодавців та держави, створення соціальної справедливості та підтримки стабільності ринку праці. Державне регулювання соціально-трудоових відносин є ключовим інструментом підтримки соціальної стабільності та економічного розвитку країни, особливо в періоди криз та реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жадан О. В. Соціально-трудоові відносини як об'єкт державного регулювання. *Економіка та держава*. 2014. № 5. С. 112–115.
2. Колот А. М. Соціально-трудоова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2010. 251 с.
3. Пасечник О. В. Вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) за законодавством України та окремих зарубіжних країн: дис. ... к. ю. н.: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. Одеса, 2021. 216 с.
4. Семикіна М. В., Смутчак З. В., Пасєка С. Р. Сучасна теорія соціально-трудоових відносин: курс лекцій. Кропивницький: видавець Лисенко В. Ф., 2020. 236 с.
5. Студеннікова І. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. Вокс Україна. 12 вересня 2024. URL: <https://voxukraine.org/rynok-pratsi-v-umovah-vijny-demografichni-vyklyky-dlya-ukrayiny>

БОНДАР Тетяна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Дієва система пенсійного забезпечення є одним із індикаторів рівня економічного розвитку держави, її відповідальності за гідний рівень життя та добробут кожного громадянина за будь-яких життєвих обставин. На сьогодні ефективність й фінансова стійкість пенсійної системи України є низькими. Про це свідчить стійкий дефіцит Пенсійного фонду України, який щороку покривається дотаціями з державного бюджету на фінансове забезпечення виплати пенсій, та низький рівень життя, почасти за межею бідності, значної частки українських пенсіонерів. Тобто діючий нині солідарний рівень пенсійної системи України не спроможний забезпечити міжнародні соціальні стандарти. У зв'язку зі складною фінансово-економічною ситуацією в умовах дії правового режиму воєнного стану і зважаючи, що наразі фінансування соціальних трансфертів забезпечується майже повністю за рахунок зовнішньої фінансової допомоги, українська влада зобов'язалася перед Міжнародним валютним фондом та іншими партнерами здійснити розробку концептуальної основи для реформи пенсійної системи в Україні.

Відповідно ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб’єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.

Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [3].

Наразі найбільш актуальним для України напрямом реформування пенсійної системи є розвиток другого рівня системи пенсійного забезпечення – накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. У кризові часи необхідність збереження накопичених внесків стає першочерговою для збереження стабільності пенсійної системи. Наразі накопичувальний елемент пенсійної системи в Україні є законодавчо визначеним у рамкових законах, проте потребує подальшого нормативно-правового регулювання, зокрема шляхом прийняття Закону України «Про накопичувальне пенсійне забезпечення».

Фактично другий рівень вітчизняної пенсійної системи на сьогодні не набув упровадження в практику пенсійного забезпечення. Згідно даних Організації економічного співробітництва і розвитку, Україна займає останнє місце серед 88 країн з накопичувальним рівнем пенсійної системи за їхнім розміром до ВВП [2].

Нормами ст. 1 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 р. було визначено запровадження перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду починаючи з року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України [4]. Проте зважаючи на поточну соціально-економічну ситуацію, руйнівні економічні та соціальні наслідки війни, а також враховуючи прогнози міжнародних експертів щодо можливого майбутнього зростання недофінансованої частини бюджету Пенсійного фонду України, яка має покриватися за рахунок дотацій з державного бюджету, в довгостроковій перспективі на 50 % [6, р. 18], видається цілком доцільним перегляд зазначеного положення.

Урядом України анонсовано до кінця 2024 р. впровадити комплексну реформу, яка складається із реформи солідарних пенсій і запровадження обов'язкової накопичувальної пенсії з 2026 р.

Накопичувальна пенсійна система – це форма пенсійного забезпечення, при якій частина внесків громадянина відкладається на його персональний рахунок, з часом накопичується разом із доходами від інвестицій, в кінцевому результаті збільшуючи розмір пенсійних виплат. Перевагами накопичувальної пенсійної системи вважаються незалежність від демографічної ситуації в країні, можливість накопичення значних фінансових ресурсів, забезпечення справедливості при пенсійному страхуванні. Її недоліками є вплив економічних факторів, неефективність при низькому рівні доходів населення країни та недостатньому рівні розвитку фінансового ринку. Кожен пенсіонер несе

індивідуальний ризик втрати пенсії. Перерозподіл втрат від соціальних ризиків не здійснюється.

Функція держави за накопичувальної системи полягає у здійсненні правового регулювання діяльності пенсійних фондів, гарантуванні збереження пенсійних накопичень громадян, забезпеченні мінімальної соціальної пенсії тим особам, хто не зміг згенерувати достатньо коштів на своєму пенсійному рахунку. Мінімальні пенсії фінансуються з відрахувань організацій-роботодавців, а також коштів державного бюджету.

Експерти в галузі пенсійного забезпечення наголошують, що в Україні важливо запровадити другий рівень так, щоб він сприяв розвитку і першого солідарного, і третього добровільного накопичувального рівнів. Одним із механізмів впровадження обов'язкового накопичувального страхування може бути відрахування від єдиної ставки у 22 % відповідного відсотка – починаючи з 1 % в перший рік з його подальшим зростанням у наступні роки. Такий варіант поступового впровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення, за оцінками економістів, не створюватиме додаткового тиску на платників єдиного соціального внеску [5, с. 32]. Проте така схема спричинить збільшення дефіциту Пенсійного фонду України, що, у свою чергу, на наш погляд, ляже додатковим тягарем на державний бюджет.

Також законотворцями пропонується наступна схема внесків до системи накопичувального пенсійного страхування:

1. Перший рік існування системи: 1 % сплачується роботодавцем (включається до складу ЄСВ) і 1 % сплачується державою за рахунок коштів державного бюджету.

2. Другий рік: відповідно по 1,5%.

3. Третій рік і надалі: відповідно по 2 %.

На нашу думку, участь держави в накопичувальній пенсій системі має бути виключеною, оскільки це також призведе до збільшення видатків з

державного бюджету, що є недоцільним у сучасних соціально-економічних умовах.

Альтернативним механізмом може стати початок запровадження невеликих внесків до системи накопичувального страхування, наприклад, розміром до 4 %, які будуть розподілятися між працівником і роботодавцем за умови наявності конкурентоспроможної інфраструктури, можливості акумулювати та захистити заощадження. Адже накопичувальна система ефективно діє в умовах міцних і стабільних економік, що є одним із пріоритетів післявоєнної відбудови України.

Реформування пенсійної системи України в сучасних умовах є не лише соціальною, але й економічною необхідністю для довгострокової стабільності держави. Варто зважати, що в Україні досить потужними є традиції державного патерналізму, сутність якого полягає в очікуванні, що держава зобов'язана «щось робити для населення» [1, с. 159]. Ці сподівання мали б задовольнятися за рахунок солідарної пенсійної системи, проте, як показує стан її ефективності, в Україні вона наразі не спроможна забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів. Натомість участь у накопичувальних пенсійних схемах сприяє розвитку особистої відповідальності та активних дій людини щодо забезпечення власного достатнього рівня життя на пенсії. Тому має бути прийняте вольове політичне рішення з боку органів державної влади України щодо остаточного впровадження другого загальнообов'язкового накопичувального паралельно з одночасним реформуванням першого солідарного рівнів системи пенсійного забезпечення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. ... к. н. з держ. упр.: 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Одеса, 2017. 252 с.

2. Овчаренко Г. Накопичувальна пенсійна система: немає сенсу чекати на кращі часи. 2022. URL: <https://icu.ua/uk/about-icu/news/nakopichuvalna-pensyna-sistema-nema-sensu-chekati-na-krasch-chasi>

3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#top>

4. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 8 липня 2011 року № 3668-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text>

5. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. № 1 (70). С. 22–35.

6. Нøj J.-Ch., Klimchuk V. Safeguarding the sustainability of the Ukrainian pension system. OECD Economics Department Working Papers No. 1805. 2024. 23 p.

БОРТНИК Вікторія,
учениця 10-В класу,
Науковий ліцей
Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СИСТЕМА МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У сучасному світі митна система є важливим елементом управління, адже вона забезпечує економічну безпеку, контроль за торгівлею та наповнення державного бюджету. Попри численні реформи митна система залишається недостатньо відповідає потребам суспільства та міжнародним стандартам. У контексті євроінтеграційних процесів Україна має адаптувати свою митну систему до стандартів Європейського союзу. Тому дослідження структури та функціонування митної системи України є важливим для оцінки її готовності до виконання цих завдань.

Метою дослідження є огляд функціонування митниці, її структури та особливостей, сучасних викликів у її реформування у контексті євроінтеграції.

Аналіз наукових досліджень. Для вивчення системи митних органів України були використані роботи таких вчених як Лемеха Р.І., Кормич Б.А., Соболева М.В., М.М. Разумей, Д. О. Кухтін.

Виклад основного матеріалу. Статтями 543 та 544 Митного кодексу України встановлено, що безпосереднє здійснення митної справи в нашій державі покладено на митні органи. Вони функціонують для того, щоб створити сприятливі умови для зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення громадської безпеки, захисту митних інтересів нашої держави.

Серед основних завдань митних органів варто назвати: митний контроль та здійснення митних формальностей щодо товарів, які перетинають митний

кордон України; стягнення митних платежів, застосування митно-тарифних та нетарифних регулюючих заходів зовнішньоекономічної діяльності; контроль порушенням законодавчих заборон та обмежень щодо переміщення товарів через кордон; запобігання та боротьба з контрабандою; вжиття заходів щодо порушень митних правил.

На митні органи покладено обов'язок зі створення сприятливих умов для сприяння торгівлі, транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, а також обов'язок співпраці з митними органами інших держав для того, щоб покращити процедуру проходження товарів і транспортних засобів через митний кордон, митний контроль та митне оформлення.

Митним кодексом України передбачено функціонування центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію митної політики держави, контроль та координацію діяльності митниць.

Історично Україна успадкувала від СРСР Державний митний комітет як такий центральний орган, який був трансформований у Державну митну службу України в 1996 році. У грудні 2012 року його об'єднали з Державною податковою службою в Міністерство доходів і зборів, яке навесні 2014 року було реорганізовано в Державну фіскальну службу. Досвід об'єднання та успішного функціонування митних і податкових служб існує в кількох європейських країнах (зокрема, у Данії, Естонії, Латвії, Угорщині, Словаччині, Словенії, Ірландії, Португалії, Іспанії, Румунії та ін.). Проте в Україні подібна реформа призвела до глибокої адміністративної та інституційної кризи, що значно знизила ефективність митної одиниці.

Враховуючи це, у грудні 2018 року держава реорганізувала Державну фіскальну службу України, створивши Державну митну службу України як центральний орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію державної митної політики. Діяльність останньої спрямовується та координується, відповідно до законодавства, Кабінетом Міністрів України через Міністра

фінансів. Державна митна служба має печатку з Державним гербом України та назвою, прапор, офіційні бланки та рахунки в Казначействі й банках. Отже, вона є юридичною особою публічного права.

Максимальна кількість державних службовців та працівників митної служби затверджується Кабінетом Міністрів України. Відповідно до його постанови №85 від 5 квітня 2014 року ця кількість наразі становить: в центральному апараті – 771 посаду, в територіальних підрозділах – 9931 посаду. Державна митна служба здійснює свої повноваження безпосередньо (вищий рівень, апарат) та через територіальні органи (середній рівень).

Вищим рівнем Державної митної служби є її апарат, структура якого затверджується керівником Служби за погодженням з Міністром фінансів. Станом на 1 січня 2024 року центральний апарат складався з керівництва (голова Служби, 1-й заступник та 3 заступники), крім цього – 17 департаментів, 4 окремих відділи. Крім виконання всіх функцій, покладених на митні органи, апарат Державної митної служби організовує, координує та контролює діяльність територіальних органів, підприємств, установ та організацій у своєму підпорядкуванні. Територіальні органи (середній рівень) включають митниці та спеціалізовані органи.

Митниця є органом, який забезпечує виконання митних завдань у межах своєї зони відповідальності та діяльності. Кожна митниця має окремий баланс, рахунки в казначейських установах, що обслуговують бюджетні кошти, печатку та бланк із зображенням Державного герба України та своєю назвою. Митний кодекс України передбачає, що митниця діє в межах одного, двох або більше адміністративно-територіальних одиниць України, визначених положенням про ці митниці.

На даний момент Державна митна служба створила митниці в кожному регіоні за територіальним принципом, за винятком об'єднаних митниць для Херсонської області, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також для міста Києва та Київської області.

Крім того, за галузево-функціональним принципом було створено енергетичну митницю та координаційно-моніторингову митницю, з юрисдикцією на всю митну територію України. Енергетична митниця здійснює митне оформлення енергоносіїв (паливо, газ, нафту, електроенергію). Координаційно-моніторингова митниця безпосередньо не здійснює митне оформлення товарів, але відповідає за виявлення високоризикових операцій через моніторинг, включаючи дистанційні митні оформлення, на основі даних інформаційної системи.

Крім того, до територіальних органів належать спеціалізовані органи, яких наразі налічується два. Один із них – це Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення, розташований у місті Хмельницькому, який організовує та проводить спеціальну підготовку посадових осіб Державної митної служби та її територіальних органів, а також надає кінологічну підтримку. Крім того, є Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень, яка проводить дослідження та експертну оцінку у митній сфері та надає попередню оцінку майна, конфіскованого або вилученого за порушення митного законодавства.

Митний кодекс України також передбачає інший, нижчий рівень митних органів – митні пости. Митний пост є структурним підрозділом митниці, який забезпечує виконання завдань митних органів у межах своєї зони діяльності.

Посадові особи митних постів безпосередньо здійснюють митні процедури як в пунктах пропуску через державний кордон України, так і в контрольних пунктах. Пункт пропуску через державний кордон – це визначена територія на існуючих об'єктах, що складається з комплексу будівель, споруд та технічних засобів, де здійснюється митний контроль та митне оформлення осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, що перетинають державний кордон. Крім митного, в пунктах пропуску також здійснюється прикордонний контроль та можуть мати місце інші види контролю, такі як фітосанітарний, ветеринарно-санітарний, контроль безпеки харчових продуктів, міжнародних

автомобільних перевезень та цивільної авіації. Передумовою для ухвалення Кабміном рішення щодо відкриття пунктів пропуску є укладення міжнародного договору між нашою та сусідньою державою.

Пункти пропуску через кордон встановлюються на залізничних та автошляхах, в аеропортах (аеродромах), річкових та морських портах. Відповідно до постанови Кабміну № 751 від 18 серпня 2010 року, вони класифікуються за: категоріями (місцеві, міждержавні, міжнародні); видами сполучення (для автомобільного, залізничного, морського, пішохідного, авіаційного транспорту); характером перевезень (пасажирські, вантажні, вантажопасажирські, для окремих видів транспортних засобів); режимом роботи (постійні, тимчасові); годинами роботи (цілодобово, з роботою у визначені години). Крім того, на цих об'єктах (крім автомобільних станцій, автомобільних і пішохідних доріг), де використання технічних та спеціальних засобів митного контролю є необхідним, але обмеженим або неможливим у пунктах пропуску, можуть встановлюватися контрольні пункти. Контрольні пункти можуть класифікуватися за тими ж критеріями, що й пункти пропуску, за винятком того, що вони є виключно міжнародними та не встановлюються для автомобільного та пішохідного сполучення.

Висновок. Отже, Державна митна служба України регулює та контролює рух товарів через митний кордон. Вона має своїм завданням формувати сприятливі умови для економічного розвитку держави. Управління митною системою України здійснюється за трьохрівневою структурою: найвищий рівень – головний офіс, другий рівень – територіальні органи, перший рівень – митні пости.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>; (дата звернення: 11.12.2024).

2. Історія. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/istoriya> ;
3. Лемеха Р.І. Історія становлення та розвитку інституту митних режимів в Україні. Запорізький національний університет. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право УДК 342.9 (477) DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.5/11> [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/13.pdf
4. Кормич Б.А. Історія розвитку митної справи в Європі: періодизація та основні тенденції. Митне право [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/items/ef84a45f-96b1-400a-bf4f-f742407f6ea9>
5. Система митних органів. Professional Професіоналам зовнішньоекономічної діяльності. URL: <https://www.qdpro.com.ua/uk/catalogue/24010000>
6. Державна митна служба: діяльність, структура та завдання. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/state-customs-service-activities-structure-and-tasks/>
7. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 11.12.2024).
8. Положення про Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#n209> (дата звернення: 11.12.2024).
9. Про Державну митну службу України: Указ Президента України від 29.11.1996 р. № 1145/96. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1145/96#Text> (дата звернення: 11.12.2024).
10. Про утворення Державної податкової служби України та Державні митні служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р.

№ 1200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text>
(дата звернення: 11.12.2024).

11. Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 р. № 542-р. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542-2019-%D1%80#Text>
(дата звернення: 11.12.2024).

12. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи: Закон України від 14.01.2020 р. № 440-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-20#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

13. Деякі питання територіальних органів Державної митної служби: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 895. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

14. Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2014 р. № 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

15. Про утворення територіальних органів Державної митної служби України як відокремлених підрозділів: наказ Державної митної служби України від 19.10.2020 № 460. URL: <https://customs.gov.ua/en/documents/pro-utvorennia-teritorialnikh-organiv-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-iak-vidokremlenikh-pidrozdiliv-149>

16. Про затвердження положень про територіальні органи Держмитслужби: наказ Державної митної служби України від 29.10.2020 № 489 URL: <https://customs.gov.ua/en/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237>

17. Про утворення територіальних органів Державної митної служби: постанова Кабінету Міністрів України від від 2 жовтня 2019 р. № 858 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2019-%D0%BF#Text>

18. Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю: [постанова Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 № 751](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2010-%D0%BF#Text). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2010-%D0%BF#Text>.

19. Про затвердження Переліку товарів, митне оформлення яких здійснюється Енергетичною митницею Державної митної служби України: наказ Міністерства фінансів України від 20.04.2015 № 448 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-15#Text>

20. Разумей М.М., Кухтін Д. О. Структура митної системи України в контексті європейської практики управління митними ризиками. Механізми публічного управління. УДК 351/339.5 DOI <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-1.7> <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2024/1/9.pdf>

21. Наказ Держмитслужби від 23.10.2019 № 18 <https://dspkz.customs.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/18-%D0%B7%D1%96-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf>

ВАСИЛЕНКО Крістіна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВО НА СПАДКУВАННЯ

Актуальність теми полягає в тому, що зміни в законодавстві щодо спадкування, запроваджені під час воєнного стану, є необхідними для захисту прав осіб. Проблеми, пов'язані з реалізацією спадкових прав у такій ситуації, не вирішені належним чином, що потребує термінового законодавчого врегулювання. Зміни в нормативно-правових актах, що стосуються спадкових процедур під час воєнного стану, також підвищують потребу в постійному моніторингу та адаптації законодавства до нових умов.

Відносини щодо спадкування, регулюються Цивільним кодексом України, а саме Книгою шостою «Спадкове право». Спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) – ст. 1216 ЦК [1].

Цивільне законодавство визначає два види спадкування – за заповітом та за законом. Право на спадкування за заповітом реалізується тими особами, які зазначені в самому ж заповіті. Однак, якщо заповіт відсутній або у встановленому порядку визнаний недійсним, а також у випадку відсутності спадкоємців чи їх відмови від заповіту, спадкування за законом здійснюється у визначеній Цивільним кодексом черговості.

Спадкоємцями можуть бути як фізичні особи, так і юридичні. Проте важливим є те, що на момент відкриття спадщини, спадкоємець повинен бути живим. Крім цього, спадкоємцями можуть бути також особи зачаті за життя

спадкодавця та народжені живими після його смерті. Водночас, Цивільний кодекс України також визначає вичерпний перелік осіб, які не можуть бути спадкоємцями.

Спадкоємець, як за заповітом, так і за законом, має право або прийняти, або відмовитись від спадщини, при цьому прийняття спадщини не може бути з умовами чи застереженнями. Отже, прийняття спадщини є юридичною дією, що здійснюється односторонньо спадкоємцем і виражає його згоду чи відмову від отримання спадщини [2].

Крім цього, законодавцем встановлено строк на прийняття спадщини шість місяців, проте в певних ситуаціях його може бути скорочено до трьох. В той же час, в умовах воєнного стану, законодавство і досі не вирішило проблемні питання. До прикладу, особи, які знаходяться в полоні чи незаконно ув'язненні на території Російської Федерації не мають шансу реалізувати своє право на спадкування. Однак, цивільне законодавство жодним чином не захищає їхнє право в умовах воєнного конфлікту. Ця ж сама проблема стосується і безвісти зниклих осіб. Дана ситуація зумовлює необхідність якнайшвидшого законодавчого врегулювання.

Поряд з тим, від початку введення воєнного стану, законодавцем внесено численні зміни в законодавство України з метою врегулювання, зокрема і сфері спадкування. Зокрема прийнято Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5 [4] (надалі - Наказ) та Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164 [3]. Проте слід зазначити, що в дану Постанову неодноразово вносились зміни та виключались певні пункти, а тому нотаріусам слід ретельно слідкувати за будь-якими внесеними змінами в законодавстві.

Однією із основних змін є відкриття спадкової справи будь-яким нотаріусом за заявою заявника, незалежно від місця відкриття спадщини. Окрім цього, нотаріусу надано повноваження щодо відкриття спадкової справи без

використання Спадкового реєстру та перевірки наявності вже заведеної спадкової справи.

Висновки. Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що введення воєнного стану в Україні зумовило зміни в регулюванні спадкових відносин. У таких нестабільних умовах виникає необхідність вдосконалення спадкових процедур, аби гарантувати право на спадкування для військових та інших осіб, які перебувають у зоні активних бойових дій, потрапили в полон, були засуджені чи зникли безвісти. Спадкові питання під час воєнного стану потребують подальшого вивчення для усунення прогалин у правовому регулюванні. Незважаючи на складні умови, з початку агресії було прийнято низку нормативно-правових актів, що визначають особливості здійснення спадкових прав під час воєнного стану, що дає можливість нотаріусам продовжувати виконувати нотаріальні дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України за ред. Коссака В.М. Київ: Істина, 2004. 976 с.
3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. Дата оновлення: 29.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>.
4. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>.

ВЕРБИЦЬКИЙ Андрій,

здобувач вищої освіти,

Навчально-науковий інститут права

Державний податковий університет,

м.Ірпінь, Україна

ЗАКОНОДАВЧІ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ

Свобода слова є одним із фундаментальних прав людини, яке забезпечує можливість вільного висловлювання думок, отримання та поширення інформації. Це право є важливим елементом демократичного суспільства, що сприяє забезпеченню прозорості влади, розвитку громадянського суспільства та забезпеченню прав і свобод особистості. Водночас, свобода слова може зазнавати певних обмежень, які спрямовані на захист національної безпеки, громадського порядку, здоров'я та моральності населення, а також прав і свобод інших осіб. Такий підхід відображено в міжнародних стандартах прав людини, зокрема в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Європейській конвенції з прав людини.

В Україні питання свободи слова регулюються рядом спеціальних законів. Незважаючи на законодавчо закріплені гарантії, в країні існують певні обмеження на реалізацію цього права, які часто викликають дискусії щодо їхньої обґрунтованості та відповідності міжнародним стандартам. Наприклад, заборона пропаганди війни, насильства та мов ворожнечі, а також законодавчі акти, що регулюють інформаційну діяльність, можуть вважатися необхідними для захисту суспільних інтересів, однак їх інтерпретація та застосування іноді викликають занепокоєння щодо можливого обмеження свободи слова.

Це дослідження спрямоване на аналіз законодавчих обмежень свободи слова в Україні та їх відповідність міжнародним стандартам. Воно включає розгляд конституційних положень та спеціальних законів, які регулюють цю сферу, а також аналіз прикладів обмежень і їхнього впливу на реалізацію права на свободу слова. Крім того, дослідження враховує думки міжнародних організацій та експертів щодо українського законодавства у сфері свободи слова, а також рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства для забезпечення його повної відповідності міжнародним стандартам. Це дозволить виявити можливі проблемні аспекти та шляхи їх вирішення з метою забезпечення балансу між свободою слова та іншими важливими інтересами суспільства.

Свобода слова в Україні гарантується Конституцією України, яка є основним законом держави. Стаття 34 Конституції України проголошує право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [1]. Це право включає свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Водночас, ця ж стаття передбачає можливість обмеження цього права з метою захисту національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Такі обмеження повинні бути визначені законом та бути необхідними в демократичному суспільстві.

Окрім Конституції, свобода слова в Україні регулюється рядом спеціальних законів. Закон України "Про інформацію" визначає правові основи отримання, використання, поширення та зберігання інформації [2]. Цей закон гарантує кожному право на інформацію і встановлює обов'язки державних органів, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації та інших суб'єктів щодо забезпечення цього права.

Важливо також враховувати законодавчі обмеження, які застосовуються в умовах воєнного стану. Під час воєнного стану, відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", можуть бути запроваджені додаткові обмеження на свободу слова та діяльність засобів масової інформації [3]. Це включає можливість запровадження цензури, тимчасове призупинення роботи окремих засобів масової інформації, обмеження доступу до інформації, яка може бути використана ворогом, та інші заходи, спрямовані на забезпечення національної безпеки та оборони. Такі обмеження повинні бути пропорційними загрозам і не перевищувати межі, необхідні для досягнення легітимної мети. Ці заходи мають бути тимчасовими і підлягати контролю з боку законодавчої та судової влади для запобігання зловживанням та захисту прав громадян.

Міжнародні стандарти свободи слова встановлені кількома основними документами, серед яких особливе значення мають Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Європейська конвенція з прав людини. Стаття 19 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення, включаючи свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами [4]. Аналогічно, стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплює право кожного на свободу думки і слова [5]. Водночас, обидва документи допускають можливість обмеження цього права, якщо такі обмеження необхідні для захисту прав і репутації інших осіб, національної безпеки, громадського порядку, здоров'я або моральності населення.

Аналіз українського законодавства щодо свободи слова свідчить про наявність певних обмежень, які спрямовані на захист національної безпеки, громадського порядку, а також прав і свобод інших осіб. Конституція України, в статті 34, прямо допускає можливість таких обмежень, що відповідає міжнародним стандартам [1]. Закон України "Про інформацію" встановлює конкретні підстави та умови для обмеження свободи слова [2]. Наприклад,

заборона пропаганди війни та насильства, обмеження щодо використання мови ворожнечі та вимоги щодо захисту моральності населення є прикладами таких обмежень. Хоча ці обмеження формально відповідають міжнародним стандартам, їх практичне застосування іноді викликає критику з боку міжнародних організацій та експертів за надмірну суворість або непропорційність.

Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй та Рада Європи, неодноразово висловлювали занепокоєння щодо певних аспектів законодавчих обмежень свободи слова в Україні. Зокрема, критикуються випадки використання законодавства для переслідування журналістів, обмеження діяльності медіа та блокування доступу до інформаційних ресурсів під час воєнного стану. Також міжнародні експерти рекомендують вдосконалювати механізми захисту прав журналістів та запроваджувати прозоріші процедури прийняття рішень щодо обмежень свободи слова. Зокрема, рекомендується забезпечити, щоб обмеження були чітко визначеними, обґрунтованими та пропорційними меті, яку вони переслідують. Ці рекомендації мають на меті забезпечити баланс між необхідністю захисту національної безпеки та громадського порядку і збереженням основних прав і свобод, передбачених міжнародними стандартами.

Отже, свобода слова є одним із фундаментальних прав людини, яке забезпечує можливість вільного висловлювання думок, отримання та поширення інформації. Це право є важливим елементом демократичного суспільства, що сприяє забезпеченню прозорості влади, розвитку громадянського суспільства та забезпеченню прав і свобод особистості. Водночас, свобода слова може зазнавати певних обмежень, які спрямовані на захист національної безпеки, громадського порядку, здоров'я та моральності населення, а також прав і свобод інших осіб. Такий підхід відображено в міжнародних стандартах прав людини, зокрема в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та

Європейській конвенції з прав людини. В Україні питання свободи слова регулюються рядом спеціальних законів. Незважаючи на законодавчо закріплені гарантії, в країні існують певні обмеження на реалізацію цього права, які часто викликають дискусії щодо їхньої обґрунтованості та відповідності міжнародним стандартам. Наприклад, заборона пропаганди війни, насильства та мов ворожнечі, а також законодавчі акти, що регулюють інформаційну діяльність, можуть вважатися необхідними для захисту суспільних інтересів, однак їх інтерпретація та застосування іноді викликають занепокоєння щодо можливого обмеження свободи слова. Це дослідження спрямоване на аналіз законодавчих обмежень свободи слова в Україні та їх відповідність міжнародним стандартам. Воно включає розгляд конституційних положень та спеціальних законів, які регулюють цю сферу, а також аналіз прикладів обмежень і їхнього впливу на реалізацію права на свободу слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про інформацію: Закон України// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України//Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Загальна декларація прав людини: Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Про громадянські і політичні права: Міжнародний пакт//Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради від 19.10.1973 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

ВОЙТОВИЧ Наталія,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах майже трьох років повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну правовий режим воєнного стану є однією з умов, коли кваліфікація кримінальних правопорушень набуває певного забарвлення об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, що суттєво впливає на призначення покарання і віднесення кримінально караного діяння до кримінального правопорушення (злочину) з певним рівнем тяжкості. Однак, виникає питання, чи введення правового режиму воєнного стану є обов'язковою обтяжуючою, кваліфікуючою обставиною при вчиненні кримінальних правопорушень в різних сферах дії Особливої частини Кримінального кодексу України і співвідношення з вимогами його Загальної частини.

Аналіз наукових досліджень. Кримінально-правові питання воєнного стану досліджувалися та аналізувалися такими науковцями, як Ю. Карпюк, С. Кириченко, М. Лобко, Б. Парахонський, В. Семененко, Л. Чупрій, С. Харитонова та іншими. Однак, кількість таких досліджень ще є недостатньою тому, що збройна агресія росії проти нашої держави - України триває вже,

приблизно, десять років, а широкомасштабне вторгнення майже три. По при те, більшість змін до чинного законодавства парламентом України були внесені лише після двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року. Тому виникає необхідність поглиблення розуміння та уявлень про правовий режим воєнного стану та необхідності застосування його як обтяжуючої обставини чи кваліфікованого складу при кваліфікації кримінальних правопорушень.

Мета та завдання статті. Ціль написання роботи – визначення суспільної небезпечності та кримінальної протиправності кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів), які вчинюються в умовах правового режиму воєнного стану, враховуючи зміни до закону про кримінальну відповідальність - Кримінального кодексу України (далі – КК України) та його чинну редакцію (станом на 01.11.2024 р.) [1].

Виклад основного матеріалу. У відповідності до положень вищевказаного закону, а саме статті другої КК України, підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є суспільна небезпечність діяння та наявність всіх ознак складу кримінального правопорушення.

До складу кримінального правопорушення відносяться:

а) об'єкт складу кримінального правопорушення, тобто ті суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством;

від об'єкта складу кримінального правопорушення необхідно відмежовувати предмет кримінального правопорушення, яким можуть бути речі матеріального світу;

б) об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, яка включає в себе обов'язкову ознаку діяння (дію – активну поведінку особи чи бездіяльність – пасивна поведінка людини при необхідності діяти, яка виникає внаслідок покладених на неї додаткових обов'язків, які можуть бути обумовлені її родинними зв'язками, сферою роботи та інше), додаткові ознаки: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, час, місце, спосіб, знаряддя, обстановка вчинення кримінального правопорушення;

в) суб'єкт складу кримінального правопорушення – фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла віку, з якого наступає кримінальна відповідальність (розділ 4 КК України), де вказано на види суб'єктів, а саме загальний та спеціальний;

г) суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, тобто психічне ставлення особи до свого суспільно небезпечного діяння в різних формах - умислу або необережності, як обов'язкової ознаки, а також мотив і мета, як додаткові ознаки.

В залежності від того, як законодавець побудував склад кримінального правопорушення в Особливій частині Кримінального кодексу України, деякі обставини вчинення суспільно небезпечного діяння є обов'язковими для його визначення та суттєво впливають на кримінально правову кваліфікацію.

Як зазначалося, що після 24 лютого 2022 року, коли відбулося широкомасштабне вторгнення російської федерації на нашу державу, Верховна Рада України, у відповідності до положень статті 106 Конституції України [2], затвердила Указ Президента про введення воєнного стану.

Поняття воєнного стану закріплено в статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Аналогічне визначення передбачено і в статті першій Закону України «Про оборону України» [4]. Порівнявши ці норми, можна виділити наступні ознаки воєнного стану:

- це правовий режим;
- вводить в дію за чітко регламентованою процедурою;
- може поширюватися як на всю територію держави, так і на окремі місцевості;
- державним органам та органам місцевого самоврядування надаються пені повноваження щодо обмеження конституційних прав, свобод людини та громадянина, однак такі обмеження повинні мати чіткі часові рамки.

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення в час, коли тривають активні бойові дії, більшість людей перебуває кожного дня під впливом тривоги за своє життя і життя своїх близьких, багато хто втратив житло та майно, вразливість суспільства стає значною, тому умови воєнного стану, які закріплені в діючому кримінальному законі є виправданими та суттєвими.

З березня місяця 2022 року Парламентом були внесені зміни в Кримінальний кодекс України, де, як обтяжуюча та кваліфікуюча обставина зазначається воєнний стан. Однак, законодавець застосовує різні його дефініції, такі як, «в умовах воєнного стану» або «з використанням воєнного стану», «в умовах дії режиму воєнного стану».

Різне застосування таких визначень не дає можливості з'ясувати питання чи всі кримінальні правопорушення, які вчинюються після введення правового режиму воєнного стану будуть враховувати даний час або обстановку чи умови вчинення кримінально протиправного діяння і, відповідно, враховуватися як кваліфікуюча чи обтяжуюча ознака.

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду розглянула та прийняла рішення, що особливо кваліфікуючою ознакою

крадіжки є її вчинення в умовах воєнного стану і застосування даної норми є правильним без врахування спричиненої шкоди.

Однак, вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного стану (пункт 11 частини 1 статті 67 КК України) не є тотожним в розумінні та тлумаченні обставин вчинення кримінального правопорушення як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення і повинна враховуватися як обтяжуюча обставина при призначенні кримінального покарання, виходячи з реальних обставин вчинення кримінально протиправного діяння.

Висновки. Враховуючи, що положення Кримінального кодексу України належать до виключної компетенції законодавця – Верховної ради України, застосування як кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки умов воєнного стану є обов'язковим, якщо вона прямо передбачена в диспозиції статті Особливої частини закону про кримінальну відповідальність. Однак, щоб не виникали складнощі в правильному та однозначному застосуванні положень кримінального законодавства необхідно внести зміни Парламенту України до тих норм, які передбачають умови правового режиму воєнного стану та офіційно закріпити таке положення в КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n61>
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – 141 с.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

ВОЛОШИНСЬКА Анна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, суттєво вплинуло на всі сфери суспільного життя. Цивільні правовідносини зазнали значних змін через ведення бойових дій, окупацію територій, масове переміщення населення та запровадження правового режиму воєнного стану. Ці обставини викликають необхідність адаптації правових механізмів для забезпечення прав і свобод громадян, захисту права власності, укладення договорів та їх виконання, а також врегулювання інших аспектів цивільного права.

Метою цієї публікації є аналіз особливостей регулювання цивільних правовідносин в умовах воєнного стану, виявлення змін у законодавстві.

Одним із важливих аспектів є обмеження права власності в інтересах оборони, зокрема шляхом примусового вилучення майна з подальшою компенсацією його вартості. Законодавством передбачено відповідні процедури вилучення, визначення вартості майна та механізми компенсації [2].

У період правового режиму воєнного стану першочергового значення набувають питання, пов'язані з реалізацією процедури реквізиції. Відповідно до законодавства, реквізиція є примусовим відчуженням індивідуально визначеного майна, що належить фізичним або юридичним особам на праві

приватної чи комунальної власності, з подальшим переходом такого майна у власність держави в умовах воєнного або надзвичайного стану для його використання. При цьому обов'язковою умовою є надання власнику відшкодування вартості реквізованого майна [1; 5].

Загальноновизнано, що вилучення не є розпорядженням майном, оскільки воно здійснюється без згоди власника. Відмінною рисою цього способу припинення права власності є оплатність. Відповідно до закону, власник примусово відчуженого майна може вимагати, щоб замість нього було передано інше майно [5; 9; 10].

У воєнний час актуалізуються питання, які раніше мали переважно теоретичне значення. Зокрема, це стосується форс-мажорних обставин, що виникають під час запровадження воєнного чи надзвичайного стану. Все ж такі положення завжди включалися до договорів, як обов'язковий елемент, вони здебільшого сприймалися як формальність. Наразі ж учасники цивільних правовідносин, зіткнувшись із наслідками російської агресії, часто не можуть виконувати свої договірні зобов'язання. Причинами цього є зупинка діяльності або знищення майна підприємств, установ і організацій, вимушений переїзд громадян через загрозу життю, нестача або загибель працівників, визнання їх безвісно відсутніми, а також порушення логістики внаслідок бойових дій. Законодавством передбачено звільнення від відповідальності за невиконання договорів у таких ситуаціях за умови надання підтверджуючих документів, наприклад, довідки Торгово-промислової палати України [6].

Крім цього, постає питання охорони прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Станом на 2023 рік, значна частина громадян була змушена покинути свої домівки, що створило проблеми з реалізацією майнових і житлових прав. Внесені зміни до законодавства спрямовані на забезпечення реєстрації ВПО, надання їм соціального житла та юридичного захисту від незаконного відчуження майна. [4]

Також у зв'язку з окупацією окремих територій України та бойовими діями частіше виникають ситуації, коли місце перебування особи невідоме протягом тривалого часу.

Відповідно до норм чинного законодавства, якщо громадянин зникає, його місцезнаходження не вдається встановити, а заходи з його розшуку не дають результатів, він може бути визнаний безвісно відсутнім. Таке рішення ухвалюється з урахуванням факту, що тривала відсутність особи унеможлиблює належне здійснення прав і виконання обов'язків за її участю. У разі подальшої невизначеності щодо перебування особи, її може бути оголошено померлою в порядку, визначеному Цивільним кодексом України [1; 9; 10].

Процедура визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою спрямована на врегулювання правовідносин, які залишилися невирішеними через відсутність громадянина. Зокрема, це стосується питань майнових прав, сімейних обов'язків і цивільно-правових зобов'язань [1; 10].

Питання оформлення спадщини є ще одним із ключових аспектів, що потребує належного правового врегулювання. Із початком повномасштабного вторгнення законодавчі органи влади прийняли низку нормативно-правових актів, які суттєво змінили порядок правозастосування на період дії воєнного стану.

Порядок вчинення нотаріальних дій українськими нотаріусами доповнено нормою про те, що під час воєнного та надзвичайного стану відкриття спадщини за заявою спадкоємця може здійснюватися будь-яким нотаріусом на території України, незалежно від місця відкриття спадщини. Отже, на період дії воєнного стану загальні правила щодо місцевої підсудності нотаріусів у спадкових справах не поширюються.

Також були змінені норми, що регулюють ведення Спадкового реєстру, зокрема реєстрацію спадкових справ, заповітів та інші пов'язані процедури. Крім того, розділ II Порядку вчинення нотаріальних дій було доповнено новою

главою 9-1. Вона передбачає процедури складання опису майна фізичних осіб, яких визнано безвісно відсутніми або зниклими за особливих обставин, а також встановлення опіки над таким майном [8].

Крім цього, постали значні виклики ще й у сфері інтелектуальної власності. З метою їх подолання у 2022 році було прийнято відповідний закон.

Згідно з нововведеннями, запровадження воєнного стану в Україні спричиняє призупинення перебігу строків, встановлених для вчинення дій, спрямованих на охорону прав інтелектуальної власності, а також для процедур їх набуття. Після скасування або припинення воєнного стану відлік цих строків відновлюється, враховуючи період, що минув до моменту їх зупинення.

Варто зазначити, що зупинення строків не впливає на чинність патентів, свідоцтв та інших документів, які підтверджують виникнення прав інтелектуальної власності згідно з законодавством України. Права, що виникли на підставі таких документів, продовжують діяти та можуть реалізовуватися їхніми власниками у повному обсязі навіть в умовах воєнного стану. Таким чином, законодавство забезпечує збереження цих прав і їх охорону, водночас надаючи можливість суб'єктам цих прав здійснювати відповідні дії після завершення воєнного стану без порушення встановлених строків [3; 9; 10].

Висновки. Отже, правовий режим воєнного стану в Україні спричинив зміни у цивільних правовідносинах, що обумовило необхідність адаптації законодавства до нових реалій. Особливості правового регулювання в умовах військової агресії включають забезпечення прав власності, реалізацію договірних зобов'язань у форс-мажорних обставинах, захист прав ВПО і вирішення соціальних питань. Попри позитивні зрушення у правовому регулюванні, залишаються актуальними питання вдосконалення процедур компенсації, захисту майнових і особистих прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>.
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
5. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
7. Сагайдак К. Права цивільних осіб під час війни: основи, особливості. *ПРАВО.UA*. 2022. URL: <https://pravo.ua/prava-tsyvilnykh-osib-pid-chas-viiny-osnovy-osoblyvosti/>
8. Гончарова А. В. Судовий порядок встановлення прав на спадкування та їх позбавлення. *Право і суспільство*. 2021. № 1. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/28915>
9. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. Авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1.pdf>
10. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2021. Т. 1. 656 с.

ГАДИНКО Олександр,
учитель історії,
Сторожинецька гімназія,
м. Сторожинець,
Чернівецька область, Україна

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ

Правове регулювання демократичних прав та свобод будь-якого суспільства в тому числі й українського повинно гарантуватися Конституцією держави або іншими найвищими юридичними Актами, які мають найбільшу (найвищу) юридичну силу в країні, а також, за можливостями, міжнародними угодами, якщо такі підписані, ратифіковані та успішно реалізовані в державі [9, с.6-8], [10, с.10-15]. Як правило, у Конституції повинні бути прописані всі можливі види та етапи життєдіяльності, поведінки, реалізації прав та свобод людини і громадянина у суспільстві та державі, спроможність діяти, захищати свої права та інтереси виключно в інтересах людини та лише в правовому полі. Свобода людини утворює правочини особи, характеризує її сферу та межі самостійності, захисту від втручання в її внутрішній світ. Свобода думки і слова, свобода світогляду, віросповідання, мислення є визначальними у розвитку людини, непорушними та фундаментальними. Особисті права і свободи включають право на життя, право на ім'я та прізвище, право на свободу та особисту недоторканість, право на повагу до гідності, право на вільний розвиток своєї особистості, свобода світогляду і віросповідання [2, с.2-10], [3, с.1-10], [4, с.1-8]. Але, як виняток і лише в інтересах держави, і суспільства, в умовах, і на чітко визначений період правової дії режиму

воєнного стану, особисті права і свободи можуть обмежуватися: право на свободу пересування, право на недоторканість житла, таємниця листування, телефонних розмов, право на недоторканість особистого та сімейного життя, право на свободу думки і слова.

Так, в Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина. У статті 21 Конституції України зазначено, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Згідно статті 22 Основного Закону держави права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (частина 3 ст. 22 Конституції України). Відповідно до частини 2 статті 3 Конституції України зазначає права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Стаття 55 Конституції України передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від будь-яких порушень і протиправних посягань [1, с.1-20].

Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних юридичних дій, призначенням яких є допомога громадянам у реалізації і захисті їх прав і свобод. Можливість здійснення громадянами певних кваліфікованих дій щодо захисту власних прав і свобод утворюють спеціальний юридичний механізм захисту прав людини.

Отож, Конституція України передбачає можливість здійснення громадянами дій, які спрямовані на захист свого життя і здоров'я, об'єднання в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, проведення зборів, мітингів та демонстрацій, направлення індивідуальних чи колективних письмових звернень до органів державної

влади та місцевого самоврядування, захист в суді своїх прав і свобод, звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інші механізми, які не заборонені чинним законодавством. За захистом своїх прав і свобод, як випадок, часто звертаються до відповідних міжнародних установ або органів [6, с.28-34], [8, с.35-44].

Конституція України досить чітко і зрозуміло визначає систему органів та посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина: Президент України, Верховна Рада України, місцеві державні адміністрації, система судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України. Всі ці уповноважені посадові особи та інститути, як гаранти прав і свобод людини і громадянина, повинні сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення виконання прав і свобод людини і громадянина у випадку порушення таких прав і свобод.

Верховна Рада України, як найвищий законодавчий орган держави, здійснює законодавчу діяльність шляхом творення та ухвалення законів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють права і свободи людини і громадянина, визначають основні обов'язки громадян, набуття і позбавлення громадянства, набуття правосуб'єктності громадян, визначають статус іноземців і осіб без громадянства, права національних меншин, набуття цивільної дієздатності, основи соціального захисту населення. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування повинні бути базовими та основними виконавцями додержання основних прав і свобод громадян.

Надзвичайно важливим і ефективним засобом і формою захисту прав і свобод людини і громадянина є судовий захист, як остання, єдина і завершальна інстанція набуття правомірних рішень. Власне судовий захист людини і громадянина закономірно покликаний зменшувати кримінальну

обстановку, конфліктність і соціальні протиріччя у всьому суспільстві. Конституційний Суд, як найвищий судовий орган країни, повинен гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави, здійснювати контроль за дотримання і відповідність Основному Закону всіх законів та інших нормативно-правових актів, які приймаються в країні, їх відповідність правовому полю, наслідки, які можуть мати місце, процедура їх виконання. За додержанням і застосуванням законів, поряд з іншими спеціальними органами, широкими повноваженнями з приводу захисту прав і свобод людини наділена прокуратура України. Саме діяльність органів прокуратури повинна бути спрямована на розгляд заяв і звернень громадян у випадку порушень їх прав та свобод, своєчасний і кваліфікований розгляд будь-якого звернення такого роду, всебічна перевірка всіх фактів та обставин і прийняття правильного рішення, притягнення до відповідальності винних осіб. Остаточні всі обставини справи вивчають і виносять по них рішення судові інстанції різних рівнів [5, с.34-38], [7, с.52-67].

На сучасному етапі розвитку правових інституцій та розгалуженої мережі різноманітних правових органів велику роль у забезпеченні прав і свобод громадян відіграє адвокатура. Адвокат здійснює представництво, сприяє захисту прав та законних інтересів громадян за їх дорученням в усіх органах та установах. Спеціальна адвокатська діяльність повинна базуватися на принципах верховенства права, незалежності, людяності і демократизму.

У роботі правоохоронних органів гарантування прав і свобод людини повинно проходити наскрізною лінією: забезпечення особистої безпеки громадян, своєчасне запобігання злочинів та адміністративних правопорушень, швидке і повне їх розкриття, охорона суспільного порядку, забезпечення соціальної безпеки, захист власності громадян від протиправних посягань та порушень, своєчасне надання правової та організаційної допомоги, здійснення інших правоохоронних дій, незаборонених чинним законодавством. Лише за наявності роботи всіх правоохоронних інститутів, законної і злагодженої їх

роботи можна досягнути результату дієвого та організованого захисту прав людини, успішного становлення, та благополучного розвитку громадянського суспільства [1, с.8-18], [10, с.15-24].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996р.
- 2.Сімейний Кодекс України від 10 січня 2002р. № 2947-III.
3. Закон про громадянство України від 18.01.2001р. № 2235-III (Редакція станом на 25.08.2024).
4. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.
5. Тертишник В.Л. Права і свободи людини. К.: Алерта, 2022 432с.
6. Міхальов В.О. Права людини в Україні. Навчально-методичний посібник. К.: Гельветика, 2020. 122с.
7. Олійник А.Ю. Основи історії і теорії держави та права. К.: Центр учбової літератури, 2023. 200с.
8. Олійник А., Колодій А. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. Підручник. К.: Правова єдність, 2008 – 352с.
9. Федоренко В.Л. Конституційні права й свободи людини та їх гарантування й захист в Україні. К.: Ліра-К, 2020. 138с.
10. Хартія прав людини: збірник/Упорядник Ю. В. Паливода. К.: Верховна Рада України, 2023. 60с.

ГРОМАДСЬКА Валентина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЛЬ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ У ЗМІЦНЕННІ ДЕМОКРАТІЇ: МАЖОРИТАРНА ТА ПРОПОРЦІЙНА СИСТЕМИ

Демократія – це форма політичного устрою, де народ є джерелом влади. Її основоположні принципи – рівність усіх громадян та їхні невід'ємні права. Демократія можлива лише за активної участі громадян у суспільному житті, їхнього права вільно висловлюватись, збиратися та впливати на рішення влади. Важливими інститутами демократії є вільні вибори, поділ влади, верховенство права, незалежний суд, свобода слова та інформації, а також активне громадянське суспільство. Демократичні цінності – це свобода, рівність, солідарність, справедливість та повага. Демократія – це постійний процес розвитку та вдосконалення, що потребує активної підтримки громадян [1, с.12].

Ці права забезпечують механізми, які дозволяють громадянам висловлювати свої думки, впливати на ухвалення рішень та формувати політичний порядок.

Демократія - це влада народу, де уряд обирається людьми та служить їм. Легітимність влади походить від громадян, які наділяють уряд правом приймати рішення від їхнього імені. Важливим принципом є підзвітність влади перед виборцями. Уряд захищає права громадян та забезпечує їхній добробут. Для цього існують механізми, як вільні вибори, свобода слова, незалежні ЗМІ та громадський контроль. Підзвітність влади - запорука того, що уряд діятиме в інтересах народу [1,с. 12].

У демократичному суспільстві важливу роль відіграє верховенство права, що означає, що всі громадяни, включно з урядовцями, підкоряються однаковим законам. Цей принцип запобігає концентрації влади в руках однієї особи або групи, забезпечуючи дотримання прав і свобод кожного члена суспільства.

В авторитарній системі влада не підзвітна народу. Громадяни не обирають лідерів і не впливають на політику. Влада зосереджена в руках однієї особи або групи, що обмежує права людей, призводить до відсутності прозорості та концентрації влади.

Вибори є важливим елементом демократії, але авторитарні режими часто використовують їх формально або фальсифікують результати. Роблять вони це для легітимізації влади, відведення уваги, контролю опозиції та під тиском міжнародної спільноти. Проте, такі вибори не є демократичними через відсутність чесної конкуренції, фальсифікацію, відсутність свободи слова та інформації, а також тиск на виборців. Наслідки таких виборів - подрив довіри до влади, посилення авторитаризму та соціальна напруга. Для чесних виборів потрібно забезпечити чесну конкуренцію, прозорість, свободу слова та незалежність виборчих комісій [4].

Виборча система – це ключовий елемент політичної системи, що впливає на представництво громадян, стабільність влади, розвиток партійної системи та легітимність влади. існує багато різних виборчих систем, таких як мажоритарна, пропорційна та змішана, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Вибір виборчої системи є складним та відповідальним завданням, що потребує врахування багатьох факторів, таких як історичний досвід країни, її політична культура та етнічний склад населення [3, с. 3].

Виборчих систем існує понад 150 видів, але за порядком визначення результатів виборів виділяють три основні типи: мажоритарна, пропорційна та змішана.

Мажоритарна система визначає переможця за кількістю голосів. Найпоширенішими різновидами цієї системи в сучасних демократичних і

перехідних державах є мажоритарна система абсолютної та відносної більшості, система альтернативного голосування та система обмеженого голосу [2, с. 233].

Мажоритарна виборча система, завдяки своїй структурі, часто сприяє утворенню урядів з сильною владою, здатних оперативно та результативно приймати рішення. Це особливо важливо для країн із нестабільною політичною ситуацією або під час криз. Водночас мажоритарна система може створювати виклики для інклюзивності, адже менші партії чи меншини часто залишаються недостатньо представленими в парламенті. Наприклад, у Великій Британії, де застосовується система відносної більшості, вибори здебільшого виграють дві основні партії, що забезпечує стабільність урядів, але водночас зменшує можливість для представництва дрібних політичних сил.

Пропорційна система: кількість мандатів для партії пропорційна отриманим голосам. Виборці голосують за партійні списки, іноді з можливістю вибору конкретного кандидата. Переваги: пропорційне представництво, відображення волі виборців, багатопартійність. Недоліки: ускладнення формування уряду, менша персональна відповідальність депутатів, можливість потрапляння до парламенту маргінальних сил [2, с. 234].

У пропорційній виборчій системі представництво інтересів суспільства є більш збалансованим, оскільки кількість місць, які отримує кожна партія в парламенті, відповідає кількості голосів, які вона отримала на виборах. Це створює умови для участі в управлінні державою навіть невеликих політичних груп, що особливо важливо для багатонаціональних або культурно різноманітних країн. Проте пропорційна система може призводити до фрагментації парламенту, що ускладнює формування стабільних урядів. Наприклад, у Нідерландах, де використовується пропорційна система, політичний ландшафт характеризується великою кількістю партій, які повинні укладати коаліційні угоди для формування уряду.

Змішані виборчі системи поєднують пропорційний та мажоритарний принципи обрання депутатів, де частина з них обирається за пропорційною системою, а інша частина - за мажоритарною [2, с. 239].

Змішана виборча система поєднує елементи мажоритарної та пропорційної, намагаючись знайти баланс між стабільністю урядів і широким представництвом інтересів. В Україні, наприклад, до 2020 року використовувалася змішана система, яка дозволяла обирати частину депутатів за партійними списками, а частину – в одномандатних округах. Це створювало певний баланс між локальним представництвом і партійною структурою парламенту.

Отже, виборча система впливає не лише на результати виборів, але й на довіру громадян до демократичних інститутів. Прозорі, інклюзивні та ефективні вибори зміцнюють легітимність влади, сприяють політичній стабільності та забезпечують дотримання основоположних прав громадян.

Для демократичних суспільств важливо, щоб виборча система відповідала потребам суспільства та враховувала його політичну культуру. Наприклад, у країнах із глибокими соціальними розколами пропорційна система може бути кращим вибором, оскільки вона забезпечує широке представництво. У свою чергу, у країнах із стабільною політичною системою мажоритарна система може сприяти ефективності управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 325 с.
2. Остапець Ю. О. Виборчі системи і процеси. Київ : Знання, 2008. С. 224-250.
3. Климкова І. І., Остапенко М. А. Вибори і виборчі системи. К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. 160 с.
4. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. та ін. Політологія : навч. посіб. / за заг. ред. М. П. Гетьманчука. К. : Знання, 2011. 415 с.

ЖУРИД Світлана,
викладач правових дисциплін,
Відокремлений структурний
підрозділ «Роменський фаховий
коледж Київського економічного
університету імені Вадима
Гетьмана»,
м. Ромни, Україна

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Постановка проблеми. Швидкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) породжує нові виклики для забезпечення права на приватність. З одного боку, використання ШІ пропонує значні переваги для оптимізації процесів, підвищення ефективності роботи різних галузей та поліпшення якості життя, з іншого – посилює ризики порушення особистого життя громадян. В Україні, де технології ШІ активно впроваджуються в різні сфери, відсутність чіткого правового регулювання створює значні прогалини у захисті персональних даних. Актуальним завданням є розробка ефективних механізмів правового регулювання ШІ, які б забезпечили баланс між інноваційним розвитком і захистом фундаментальних прав людини. Особливу увагу слід приділити питанням відповідальності за дії ШІ, прозорості алгоритмів, захисту від дискримінації та забезпечення права на приватне життя в умовах масового збору та обробки персональних даних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового регулювання штучного інтелекту активно досліджується як в Україні, так і за кордоном. Особливої важливості набуває проблема захисту права на приватність у контексті стрімкого розвитку технологій ШІ. Значний внесок у

розробку теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо правового регулювання ШІ в Україні зробили вітчизняні науковці, зокрема С. Барбашин, О. Зозуляк, Д. Коваленко, М. Уткіна та Н. Савліва. Попри наявність численних наукових досліджень, окремі аспекти правового статусу штучного інтелекту залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, подальшого аналізу потребують питання відповідальності за можливі порушення права на приватність, захисту інтелектуальної власності на результати роботи алгоритмів, а також визначення правового статусу ШІ-систем, особливо щодо їхнього впливу на приватне життя громадян.

Мета дослідження. Дослідження правового регулювання штучного інтелекту в Україні та світі з акцентом на захист права на приватність у контексті розвитку ШІ-технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Штучний інтелект проникає в усі сфери життя, від побуту до управління державою. Хоча він відкриває нові можливості, його використання пов'язане з серйозними ризиками для приватності. Неправомірний збір та використання особистої інформації, особливо даних про здоров'я, походження чи біометрію, можуть призвести до дискримінації та обмеження прав людини.

Право на приватність є фундаментальним, оскільки гарантує особисту автономію та захист людської гідності, слугуючи основою для багатьох інших прав. Воно закріплене в міжнародних і регіональних правових актах. Зокрема, стаття 12 Загальної декларації прав людини ООН 1948 року проголошує, що ніхто не має зазнавати безпідставного втручання в особисте чи сімейне життя, порушення недоторканності житла, таємниці кореспонденції, честі або репутації, а також має право на правовий захист від таких посягань. Аналогічні гарантії містяться у статті 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, яка забороняє свавільне чи незаконне втручання в приватне життя та передбачає право кожної особи на захист від таких дій.

Право на приватність закріплене в низці міжнародних документів, таких як Конвенція ООН про права дитини, Американська конвенція про права людини, Арабська хартія про права людини, Європейська конвенція з прав людини. У більш ніж 130 країнах світу на конституційному рівні закріплені положення про захист приватності, що свідчить про її значущість у всіх регіонах світу [1].

Право на приватність опиняється під загрозою в епоху ШІ. Штучний інтелект, попри свої переваги, становить серйозну загрозу для приватності. Жага ШІ до величезних обсягів даних для навчання змушує ділитися дедалі більшою кількістю особистої інформації. Це дозволяє створювати детальні профілі користувачів, відстежувати їх онлайн-активність та навіть передбачати їхні дії. Широке використання систем розпізнавання облич посилює ці ризики, перетворюючи наші обличчя на унікальні ідентифікатори, що можуть бути використані без відома фізичної особи.

Розвиток штучного інтелекту призводить до масового порушення таких фундаментальних прав людини, як право на приватне життя, захист персональних даних та анонімність.

У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту, яка окреслює цілі, принципи та основні завдання впровадження та розвитку технологій штучного інтелекту. Документ визначає ШІ як один із пріоритетних напрямів науково-технологічних досліджень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності України, розвиток інноваційної економіки та інтеграцію у світовий технологічний простір [6].

Україна активно долучається до міжнародних зусиль із регулювання штучного інтелекту. Країна є членом ключових європейських та світових організацій, що займаються питаннями ШІ, таких як Рада Європи та Організації економічного співробітництва і розвитку. Підписання Декларації Бретчлі підтверджує зобов'язання України сприяти безпечному розвитку ШІ на глобальному рівні.

В Україні процес правового регулювання штучного інтелекту перебуває на початковому етапі. Міністерство цифрової трансформації України представило Дорожню карту з регулювання ШІ, що базується на bottom-up підході. Її мета – надати бізнесу практичні інструменти для ефективного використання та регулювання ШІ. Серед ключових ініціатив документа – впровадження регуляторної пісочниці, розробка методологій оцінки впливу ШІ на права людини, а також створення інструментів маркування систем штучного інтелекту [2].

Європейський Союз зробив важливий крок у регулюванні штучного інтелекту, ухваливши закон, який набрав чинності 1 серпня 2024 року Цей документ має на меті гарантувати, що системи штучного інтелекту, які застосовуються на ринку ЄС, є безпечними, відповідають чинним законам щодо основних прав та цінностей ЄС, характеризуються низьким рівнем ризиків і не порушують права та свободи людини і громадянина.

Висновки. У контексті стрімкого розвитку штучного інтелекту захист права на приватність стає критично важливим, адже, попри безпрецедентні можливості для соціального та економічного прогресу, ШІ несе серйозні ризики для фундаментальних прав людини, зокрема щодо приватного життя та безпеки персональних даних. Міжнародні правові акти, такі як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, наголошують на необхідності ефективного правового регулювання для захисту цього права.

У контексті стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту питання захисту права на приватність стає особливо актуальним. Хоча ШІ відкриває широкі можливості для соціального та економічного прогресу, він водночас несе значні ризики для фундаментальних прав людини, зокрема щодо недоторканності приватного життя та безпеки персональних даних. Міжнародні правові акти, такі як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, наголошують на важливості дотримання

цього права та підтверджують необхідність правового регулювання для його ефективного захисту.

В Україні розробка правового регулювання ШІ лише розпочинається, однак уже вживаються перші важливі кроки, такі як ухвалення Концепції розвитку штучного інтелекту та створення Дорожньої карти Міністерства цифрової трансформації. Для подальшого розвитку необхідно створити ефективну нормативно-правову базу, яка б забезпечила баланс між технологічним прогресом і захистом прав людини.

Також важливим є міжнародне співробітництво у сфері регулювання ШІ для створення загальних стандартів і обміну найкращими практиками. Підвищення обізнаності суспільства та використання сучасних технологій захисту даних є невід'ємною складовою комплексного підходу до забезпечення приватності в епоху ШІ.

Отже, лише системний підхід, який включає правове регулювання, технічні рішення та міжнародне співробітництво, дозволить забезпечити надійний захист приватності та прав людини у новітню цифрову еру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барбашин С. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <http://surl.li/sczjwb>

2. Дорожня карта регулювання штучного інтелекту в Україні. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <http://surl.li/gskosx>

3. Зозуляк О.І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*. 2022. С. 95–103.

4. Коваленко Д. О., Уткіна М. С. Проблема правового регулювання інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. *Нове українське право*. 2022. Вип. 1. С.197–201.

5. Правове регулювання Штучного Інтелекту. Яким шляхом рухатись. Комітет Верховної. Ради України з питань цифрової трансформації. 2023. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/239849.html

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

7. Токарєва К. С., Савліва Н. О. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 3 (60). С. 148–153.

ЗАГОРУЙ Вікторія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Актуальність теми дослідження. У сучасну епоху стрімкого розвитку цифрових технологій питання кібербезпеки набуло надзвичайної важливості як у національному, так і в глобальному контексті. Збільшення кількості кіберзлочинів, їхній транснаціональний характер та складність методів їх здійснення створюють серйозні виклики для кримінального права. Застарілі методи боротьби зі злочинністю більше не забезпечують належної ефективності у протидії сучасним загрозам. Злочинці все частіше вдаються до використання передових технологій, таких як «темний інтернет» та криптовалюти, а також експлуатують недоліки міжнародного законодавства. У цьому зв'язку вивчення правових механізмів для боротьби з кіберзлочинністю стає особливо важливим.

Метою цього дослідження є аналіз сучасних викликів у сфері кібербезпеки, які постають перед кримінальним правом, та розробка рекомендацій для їх подолання.

Кіберзлочинність охоплює різноманітні правопорушення, що здійснюються із застосуванням цифрових технологій, серед яких хакерські атаки, фішинг, поширення шкідливих програм, а також шахрайство з використанням електронних платіжних систем і криптовалют. Однією з ключових характеристик цих злочинів є їхня транснаціональна природа, яка значно ускладнює роботу правоохоронних органів. Злочинці часто діють з

різних куточків світу, уникаючи юрисдикції національних правоохоронних структур [7].

В Україні нормативно-правова база з питань кібербезпеки ґрунтується на положеннях Кримінального кодексу (статті 361–363-1), які визначають відповідальність за несанкціоноване втручання в комп'ютерні системи, поширення шкідливих програм та порушення правил роботи інформаційно-комунікаційних систем. Значущим нормативним актом у цій галузі є Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України", який визначає основні принципи, механізми та напрями кіберзахисту, акцентуючи увагу на ролі правоохоронних органів і приватного сектору [1; 2; 4].

Водночас чинне законодавство має низку недоліків. Воно нерідко не враховує нові види злочинів, пов'язані з технологічним прогресом. Наприклад, відсутність детальної регуляції криптовалют ускладнює боротьбу з фінансовими шахрайствами та відмиванням коштів. Окрім того, недостатнє технічне забезпечення та брак кваліфікованих кадрів у кіберполіції суттєво знижують ефективність боротьби зі злочинами у цій галузі [4].

На міжнародному рівні важливу роль у протидії кіберзлочинності відіграють Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція), до якої Україна приєдналася у 2006 році, а також Резолюції ООН з питань цифрової безпеки. Ці документи створюють правові рамки для міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки, проте їхнє впровадження ускладнюється розбіжностями в законодавствах різних країн, особливо у питаннях визначення юрисдикції та екстрадиції кіберзлочинців, які використовують децентралізовані мережі. [5; 7].

Серед ключових викликів для кримінального права можна виокремити швидкі темпи розвитку технологій, що випереджають здатність правової системи адаптуватися до нових умов. Наприклад, поширення штучного інтелекту дозволяє злочинцям автоматизувати процеси здійснення кібератак,

тоді як криптовалюти забезпечують їм анонімність і ускладнюють відстеження фінансових операцій [2; 6].

Недостатність технічного забезпечення правоохоронних органів є однією з ключових проблем у сфері кібербезпеки. Попри зусилля уряду щодо модернізації кіберполіції, її ресурси суттєво поступаються технічним можливостям злочинців. Додатковим викликом є брак комплексних освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців у галузі кіберзахисту, що негативно впливає на професійний рівень спеціалістів, які займаються розслідуванням таких злочинів [4].

Кібербезпека стала одним із ключових елементів у сучасній гібридній війні, яка згодом переросла у повномасштабне вторгнення. Українські спеціалісти разом із волонтерами-хакерами ефективно протистоять кібератакам, а також проводять успішні контрдії. У 2023 році було зафіксовано понад 1,25 мільйона DDoS-атак на російські об'єкти, що становить 8,4% від загальної кількості таких атак у світі. За словами Наталії Ткачук, керівника служби з питань інформаційної безпеки Апарату РНБО, Україна стала першою державою, яка досягла переваги у протистоянні кіберагресії.

Однак про повну перемогу говорити ще зарано, адже противник продовжує вдосконалювати свої методи, змінюючи напрямки атак. Одним із сучасних викликів є інтелектуальні атаки, які дозволяють злочинцям виявляти вразливості в інфраструктурі [3].

Для подолання цих проблем потрібен системний підхід. Передусім необхідно покращити захист інформаційних систем та оновити законодавство, запровадивши спеціальні норми для регулювання нових видів кіберзлочинів, таких як кібершантаж, шахрайство із застосуванням дідфейків чи поширення дезінформації.

Також важливо створити національну програму підтримки наукових досліджень у сфері кібербезпеки. Це сприятиме розробці інноваційних технологій для запобігання та розслідування кіберзлочинів [7].

Міжнародне співробітництво залишається визначальним фактором у боротьбі з транснаціональною кіберзлочинністю. Україна має посилювати взаємодію з іншими державами через міжнародні організації, такі як Європол і Інтерпол, а також у рамках двосторонніх угод. Ключовими кроками є спільні навчання, обмін інформацією та гармонізація стандартів розслідування злочинів у кіберпросторі.

Висновки. Кіберзлочинність є однією з найбільших загроз сучасності, яка потребує належної відповіді з боку кримінального права. Для ефективної протидії необхідно вдосконалювати законодавчу базу, забезпечувати сучасне технічне обладнання правоохоронних органів, підвищувати рівень підготовки кадрів та розвивати міжнародну співпрацю. Лише спільними зусиллями держав, науковців і приватного сектору можна досягти успіху у боротьбі з кіберзлочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України “Кримінальний кодекс України” від 5 квітня 2001 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” від 5 жовтня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
3. Кібербезпека в Україні: шляхи розвитку та можливості // Укрінформ.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3704093-kiberbezpeka-v-ukraini-slahi-rozvitku-ta-mozlivosti.html>
4. Кіберзлочинність: виклики часу // Чернівецький національний університет. URL: <https://law.chnu.edu.ua/kiberzlochynnist-vyklyky-chasu/>.
5. Конвенція про кіберзлочинність, Будапешт, 23.XI.2001 // Рада Європи.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

6. Кримінальна відповідальність за кіберзлочинність // Inseinin. URL: <https://inseinin.com.ua/tpost/e0m8t3xz41-krimnalna-vdpovdalnst-za-kberzlochinnst>.

7. Трофименко О. Г., Прокоп Ю. В., Логінова Н. І., Задерейко О. В. Кібербезпека України: аналіз сучасного стану URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3acf4b52-6858-4bda-973c-35535be8fcfe/content>

КАРАНІЮК Ярослав,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

PR-ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі міжнародні взаємини, а також політична та економічна сфери, все більше базуються на впровадженні інноваційних технологій, які сприяють створенню та підтримці інформаційних зв'язків. Для міжнародної інформаційної політики актуальним є використання широкого спектру каналів впливу для ефективного донесення повідомлень до цільових аудиторій. О. В. Шевченко, дослідник PR-технологій, що спрямовані на формування іміджу держави, акцентує увагу на тому, що глобалізація міжнародного розвитку значно посилила роль сучасних комунікацій, зокрема міжнародних електронних паблік рилейшнз, які розглядаються як комунікації з громадськістю в мультикультурному середовищі, маючи на меті гармонізацію відносин між різними суб'єктами [2].

Дослідження PR, особливо у контексті інформаційних війн для підтримки позитивного іміджу держави або дискредитації іміджу іншої країни, залишається недостатньо вивченим в науковому середовищі. У межах науково-практичного підходу важливо визначити основні функціональні завдання та методологічні засади формування іміджу держави засобами паблік рилейшнз. На сучасному етапі імідж держави є інтегральним показником її економічного та політичного потенціалу, рівня культурного

розвитку та стабільності, а також свідчить про авторитетність та ефективність дій країни на міжнародній арені.

Формування та трансформація образу держави значною мірою визначаються впливом зовнішніх факторів (екзогенних), які, за словами О. В. Пархомчук, відіграють ключову роль у цьому процесі. Дослідниця зазначає, що серед факторів конструювання міжнародного образу держав на сучасному етапі вагомими є світові стандарти, сформовані спільнотою та є конвенційними за походженням, задекларовані у міжнародних правових нормах, документах організацій, фіксуються щорічними рейтингами рейтингових агентств [4]. Такі показники демонструють привабливість (або її відсутність) країни, охоплюючи як економічні аспекти (рівень та тривалість життя населення, економічний добробут, рівень корупції, сприятливість для ведення бізнесу), так і політичні (стан розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства, дотримання і захист прав людини).

У сучасних умовах держави активно застосовують різноманітні інструментальні механізми для створення сприятливого іміджу, а також для захисту національних інтересів від антидержавної пропаганди. До таких механізмів належать політичні технології, включаючи маркетинг, іміджологію та електронні публік рилейшнз. Формування політичного іміджу країни не обмежується використанням лише традиційних засобів масової інформації. Цей процес включає створення платформ для організації рекламних і PR-кампаній, а також активне використання Інтернету як засобу впливу на формування нових норм поведінки як на міжнародній арені, так і всередині країни.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, зростання значущості кіберпростору та соціальних мереж формують нову реальність для держав, громадян і організацій. У цій новій реальності, часто сконструйованій за допомогою сірої пропаганди, відображений образ держави може суттєво

відрізнитися від реального стану речей. На відміну від традиційних засобів комунікації, Інтернет надає державам можливість виходити за межі уривчастого спілкування (як у випадку телебачення чи друкованих ЗМІ) і створювати платформу для постійного діалогу. Такий діалог охоплює громадян, зарубіжну аудиторію та науково-експертну спільноту, що сприяє розвитку соціального діалогу як фундаменту демократичного врядування. У цьому контексті взаємодія між державою і громадянином, а також між державою і громадянським суспільством стає визначальною ознакою сучасного демократичного управління.

Тоталітарні держави традиційно прагнуть обмежити суспільну дискусію на політичну тематику, спрямовуючи її в межі, що відповідають провладним інтересам. Як свідчить досвід пропагандистської війни між Україною та РФ, політичний монолог, який російська влада веде зі своїм суспільством за допомогою телебачення, створюючи змонтовані відеоматеріали, формує типовий тоталітарний продукт — запрограмовану особистість, позбавлену критичного мислення. Водночас споживачі інформації, які користуються ресурсами Інтернету, демонструють інший рівень політичного мислення. Доступ до політичного діалогу та можливість отримувати інформацію з будь-якої точки світу в режимі онлайн значно розширюють їхній світогляд і сприяють формуванню більш об'єктивної оцінки політичних процесів.

Аналізуючи причини зростання значення паблік рилейшнз, слід виділити низку ключових тенденцій: інтернаціоналізація економічного, політичного та культурного життя, яка стимулювала глобалізацію міжнародних відносин і посилення взаємозалежності всіх суб'єктів міжнародної політики; зростання ролі громадської думки у формуванні міжнародної політики; підвищення значущості міжнародної підтримки у вирішенні глобальних проблем та конфліктів; необхідність формування

позитивного ставлення суб'єктів міжнародних відносин як важливого елемента співпраці та економічної взаємодії [6].

У сучасному глобальному інформаційному просторі присутність держави в Інтернеті та контроль над інформаційними потоками стають вирішальними чинниками її міжнародного іміджу. Аналіз різновидів політичної комунікації в Інтернеті дозволяє виділити основні інформаційно-комунікаційні складові формування політичного іміджу держави. Серед них можна зазначити: офіційні вебсайти суб'єктів політичної діяльності; сторінки в соціальних мережах, які ведуть відомі політики та представники державних інституцій; публікації про політичних діячів в електронних ЗМІ, як національних, так і закордонних; а також обговорення політичних тем на форумах та інших вебплатформах. Таким чином, Інтернет стає не лише каналом комунікації, але й важливим інструментом для створення та підтримання політичного іміджу держави, що забезпечує постійний зв'язок із внутрішньою та зовнішньою аудиторією.

Стратегічні напрями реалізації іміджевих комунікацій української держави мають включати такі ключові аспекти [5]:

1. Контроль над використанням доменних імен і забезпечення ефективного управління власним іміджем у цифровому середовищі.
2. Впровадження вебсайтів зовнішньополітичних органів та дипломатичних представництв за кордоном, які характеризуються якісним інформаційним наповненням і багатомовною доступністю.
3. Розміщення іміджевих матеріалів як на власних вебресурсах, так і на міжнародних інтернет-виданнях та інформаційних стрічках новин.

До зазначеного переліку доцільно додати ще такі напрями:

1. Розробка й підтримка вебпроектів, спрямованих на популяризацію державної політики.
2. Організація на цих порталах тематичних інформаційних розсилок.
3. Активна публікація оригінальних інформаційних матеріалів.

4. Участь у спеціалізованих форумах та дискусійних платформах.
5. Просування офіційної позиції державних діячів і політиків через персональні сторінки у соціальних мережах.

Сучасне глобальне інформаційне середовище вимагає від Міністерства закордонних справ України та інших зовнішньополітичних структур постійного аналізу та адаптації до новітніх інформаційно-пропагандистських технологій і каналів комунікації. Військові експерти також визнають істотні зміни в системі формування міжнародної інформації, що підкреслює необхідність підвищення якості контенту та розширення каналів його розповсюдження [5].

Міністерство закордонних справ України втратило монополію на подачу інформації про країну, адже її функції частково перебравли на себе вебсайти громадських організацій, а також соціальні мережі, де інформаційні потоки часто виходять за межі контролю. У зв'язку з цим особливо важливо підсилити присутність державних структур в Інтернеті шляхом активного використання платформ новин, блогів, відеоблогів та соціальних мереж. Це забезпечить оперативну й ефективну взаємодію з аудиторією, а також сприятиме формуванню позитивного іміджу країни. Також слід підкреслити про необхідність активного залучення вищих посадових осіб до впровадження електронної дипломатії як складової дипломатичної практики, особливо у форматі Twitter-дипломатії, яка має значний потенціал для посилення міжнародної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевченко О. В. PR-технології формування іміджу держави // Міжнародні відносини. – 2019. – № 2. – С. 45-56.
2. Пархомчук О. В. Зовнішні чинники у формуванні міжнародного образу держави // Політичні дослідження. – 2020. – № 3. – С. 34-48.
3. Іваненко І. А. Міжнародна інформаційна політика // Економіка та політика. – 2018. – № 5. – С. 29-42.

4. Мартиненко П. М. Вплив інформаційних технологій на міжнародні відносини // Соціальні комунікації. – 2021. – № 4. – С. 11-23.
5. Смирнов О. Б. Електронна дипломатія та її значення для сучасних міжнародних відносин // Дипломатичний вісник. – 2022. – № 1. – С. 55-68.
6. Петрова К. С. Глобалізація та інтернаціоналізація міжнародних відносин // Міжнародні студії. – 2017. – № 6. – С. 19-31.
7. Коваленко А. В. PR-технології в міжнародній політиці // Збірник наукових праць. – 2020. – № 8. – С. 67-78.
8. Гончарук В. І. Інформаційні війни та їх вплив на міжнародні відносини // Політологічні студії. – 2019. – № 5. – С. 49-63.
9. Савченко Т. М. Електронні паблік рилейшнз у контексті глобалізації // Соціальні комунікації. – 2021. – № 2. – С. 39-51.
10. Білик Н. О. Інтернет та його роль у формуванні іміджу держави // Інформаційне суспільство. – 2022. – № 3. – С. 21-35.

КАРЧЕВСЬКИЙ Ігор,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проблема подолання бідності і пошук управлінських механізмів для ефективної боротьби з нею постійно перебували у фокусі уваги соціальної політики незалежної української держави. Міжнародні інституції зараховують Україну до країн з високим рівнем ризику щодо росту кількості бідного населення. Особливо ці ризики зросли протягом останніх кількох років у зв'язку з пандемією COVID-19 та російсько-українською війною.

Бідність в Україні як складне соціально-економічне явище на сучасному етапі виділяється такими специфічними національними особливостями, як значний рівень соціального й майнового розшарування; зубожіння значної частини населення зі відносно високим соціальним статусом (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки); бідність серед працюючого населення; низький рівень життя населення в цілому.

За три роки до початку пандемії коронавірусу, як відмічають експерти, відбулися стійкі позитивні зміни у рівні життя та якості життя населення. При цьому вони мали резильєнтний характер, оскільки навіть у 2021 р. основні індикатори не лише зупинили річне падіння, а й продовжили тенденцію трирічного зростання. Однак через війну очікується значне падіння доходів і зростання рівня й масштабів бідності. Фахівці прогнозують, що «неминуче призведе до зниження якості життя населення на тривалий період» [4, с. 5].

За поточною оцінкою Світового банку на основі статистики рівня безробіття та соціологічних опитувань домогосподарств, рівень бідності в Україні (\$6,85 на день) збільшився з 5,5 % у 2021 р. до 24,1 % у 2022 р. та до 29 % – у 2023 р., підштовхнувши понад 7 млн людей за межу бідності, відкидаючи прогрес у боротьбу з бідністю української держави на 15 років назад. Очікується, що рівень бідності залишиться високим. Припускається, що, ймовірно, рівень бідності на окупованих територіях і серед тих українців, хто найбільше постраждав від війни, зріс ще більше [5].

Факторами загострення проблем бідності в Україні стали погіршення стану ринку праці, особливо в окупованих регіонах та регіонах з великим скупченням вимушено переміщених осіб, зростання як офіційного рівня (у поточному році – 14 %), так незафіксованого державою безробіття, втрата житла, споживча інфляція та ін. Новим явищем для України стала раптова (або форс-мажорна) форма бідності через втрату майна та джерел для існування в результаті бойових дій з надзвичайно високим ризиком вразливості (за різними прогнозами, може торкнутися 50–90 % населення України).

Вітчизняна державна політика щодо подолання бідності на сучасному етапі потребує вдосконалення. У довоєнний період, за висновками Європейського комітету з соціальних прав, в Україні не було створено достатнього загального та скоординованого підходу до протидії бідності та соціальному відчуженню. Проте певне покращення було досягнуто шляхом проведення низки реформ у різних сферах, що відмітив у своїй доповіді регіональний директор Світового банку у справах країн Східної Європи Аруп Банерджі. Він підкреслив, що позитивним є те, що Україні «вдалося збалансувати зусилля, спрямовані на підвищення конкуренції та економічної ефективності, з захистом найбільш вразливих верств населення» [2].

Пріоритетні напрями державної політики України в сфері подолання бідності визначаються стратегічними нормативно-правовими актами – Стратегіями подолання бідності від 15 серпня 2001 р. та від 16 березня 2016 р.,

Стратегією людського розвитку на 2021–2023 роки, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, Стратегією відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та відповідними планами заходів з їх реалізації. Ці документи забезпечують стратегічне планування та прогнозування як одне з найважливіших завдань державного управління в сфері економічної та соціальної безпеки.

З початком війни у відповідь на нові реалії та вимоги часу органами державної влади було прийнято низку нормативно-правових актів з метою регулювання трудових відносин під час воєнного стану і, відповідно, управлінського впливу на аспекти, пов'язані з фінансово-матеріальним становищем населення, інтеграцією ВПО до ринку праці за новим місцем проживання, а саме були прийняті: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» від 21 вересня 2022 р., нормами якого врегульовано право на отримання соціальних послуг молоддю, окремими категоріями матерів (батьків), працюючими пенсіонерами тощо; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 20 березня 2022 р., «Деякі питання надання грантів бізнесу» від 21 червня 2022 р. та ін.

Важливою функцією держави у сфері забезпечення добробуту громадян є інституціональне регулювання доходів населення. Основними факторами, що впливають на рівень доходів населення, що закріплені на рівні законодавства, є мінімальний рівень оплати праці – мінімальна заробітна плата, а також рівень податків, що сплачуються домогосподарствами.

Розмір мінімальної заробітної плати в Україні визначається щороку в Законі про Державний бюджет на відповідний рік. Мінімальна заробітна плата, будучи нижньою межею, яка гарантує задоволення основних життєвих потреб працівника і членів його сім'ї, також є регулятором доходів та рівня життя населення, технічним нормативним інструментом розрахунку заробітної плати в бюджетній сфері. Проте, як відмічає С. Задорожна, у вітчизняній практиці в основі мінімальної заробітної плати закладені не всі необхідні сьогодні групи товарів та послуг на одну людину [1, с. 49].

У звіті Міжнародного валютного фонду 2018 р. Україна була названа найбільш бідною країною в Європі, у тому числі і за найменшим розміром офіційної середньої зарплати [3]. Нашій державі необхідно в питанні визначення розміру мінімальної заробітної плати запозичити механізм, згідно якого мінімальна заробітна плата є не нижчою 50 % від середньої заробітної плати, що наблизить нашу державу до європейських трудових стандартів.

Другим інституційним чинником, який сприятиме подоланню бідності в Україні, є реформа системи оподаткування. Податкова політика держави з метою боротьби з бідністю проявляється у соціальній спрямованості оподаткування, зокрема зменшення у 2016 р. єдиного соціального внеску з 36,76-49,7 % до 22 %, що передбачає покращення функціонування системи соціального захисту та умов ведення підприємницької діяльності, наслідком чого мало стати зростання рівня добробуту в країні та потенційне зменшення бідності.

Одним із ключових пріоритетів державної політики у протидії бідності є стимулювання зайнятості населення. На відміну від інституційних та соціальних заходів підтримки, які, по суті, є витратами держави щодо підтримки бідних верств населення, політика в галузі зайнятості стимулює залучення економічно активного населення до продуктивного процесу.

Зростання кількості людей, які отримують доходи від зайнятості, пропорційно зменшує число тих, хто потребує державної соціальної підтримки,

з одного боку, а з іншого – забезпечує наявність необхідних коштів для її надання. Виплата різних видів соціальної допомоги за рахунок коштів державного бюджету, по суті, є допомогою бідним категоріям населення, а не політикою держави щодо подолання бідності.

Наразі одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо подолання бідності в Україні залишається створення шляхом реформування дієвої системи соціального захисту. Складна економічна ситуація, несприятливі суспільно-політичні процеси, наслідки збройної агресії російської федерації спричинюють постійне зростання чисельності осіб, які опиняються в складних життєвих обставинах і потребують соціальної допомоги з боку державної та місцевої влади, та появу нових вразливих категорій, як-от: внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, ветерани та ветеранки війни та ін. На жаль, за прогнозами вітчизняних і міжнародних інституцій, збільшення тривалості російсько-української війни пропорційно збільшуватиме в країні кількість людей, які набудуть статусу якоїсь із соціально вразливих категорій і потребуватимуть соціального захисту, зокрема отримання певних соціальних послуг та/або соціальної допомоги.

Таким чином, оскільки бідність є складним і багатогранним явищем, яке охоплює економічні, соціальні, демографічні та інституційні аспекти, для її ефективного подолання державна політика повинна бути комплексною, системною і спрямованою на усунення причин та наслідків бідності. Комплексність підходу в політиці подолання бідності є основою для досягнення реального підвищення рівня життя громадян і досягнення стійкого економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Задорожна С. М. Інституційні механізми подолання бідності в Україні. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2016. № 2 (2). С. 37–55.

2. Тарасовський Ю. Війна відкинула Україну на 15 років назад у питаннях бідності – Світовий банк. *Forbes Ukraine*. 23 лютого 2023. URL: <https://forbes.ua/news/viy-na-vidkinula-ukrainu-na-15-rokiv-nazad-u-pitannyakh-bidnosti-svitoviy-bank-23022023-11923>

3. Україна стала найбіднішою країною Європи – дані МВФ. *Українська правда*. 12 жовтня 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/10/12/641571/>

4. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С. та ін. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Нац. акад. наук. Укр., Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. Київ, 2023. 191 с.

5. Ukraine – Poverty and Equity Brief – 2024. Poverty and Equity Brief Washington, D.C.: World Bank Group. 2024. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062624132038926/p1793871aa5b06096195c7108568c656cb0>

КИРИЧЕНКО Альона,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ

На сьогодні, міжнародне усиновлення є провідним механізмом забезпечення права дитини на виховання в сім'ї. В умовах воєнного стану, соціальної та економічної нестабільності в Україні значними темпами збільшується кількість дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вплив воєнного конфлікту та значного переміщення населення створили нові проблеми у сфері забезпечення прав дитини. Саме тому, вивчення цього питання в контексті національного законодавства в цій сфері, його адаптації до міжнародних стандартів є актуальним питанням сьогодення.

Питання міжнародного усиновлення було розглянуте в працях багатьох фахівців. Так, аналіз міжнародно – правових стандартів усиновлення та їх особливості наведено в роботі Макарової А.Л. [7], Кузнецової Є.В. [6], Мариніч О.М. [8]. Питання міжнародного усиновлення висвітлюють і міжнародні організації, такі як UNICEF [11].

На сьогодні, існує ряд аспектів міжнародного усиновлення, які є недостатньо вивченими. До них варто віднести питання правового регулювання міжнародного усиновлення, міжнародного контролю за дотриманням прав дітей, вплив культурних відмінностей на успішність адаптації дитини, особливості Українського законодавства у контексті міжнародного усиновлення.

Метою дослідження є аналіз правових аспектів міжнародного усиновлення, а також шляхів удосконалення механізмів його регулювання.

Основними завданнями роботи є: дослідження основних міжнародно – правових документів регулювання міжнародного усиновлення; аналіз етапів усиновлення та процедур пов'язаних з ним; дослідження принципів міжнародного усиновлення; вивчення ролі центральних органів правового регулювання усиновлення; визначення основних проблем та ризиків міжнародного усиновлення; формулювання рекомендацій для вдосконалення механізмів міжнародного усиновлення.

Міждержавне усиновлення – є самостійним інститутом міжнародного приватного права, головним завданням якого є надання дітям, що залишилися без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків. Тобто, міждержавне усиновлення є підставою для виникнення сімейних відносин як юридичного акту за участю іноземного громадянина [9].

На сьогодні, основними документами регулювання міжнародного усиновлення залишаються Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення та Конвенція ООН про права дитини. Гаазька конвенція визначає стандарти міжнародного усиновлення, які забезпечують законність, прозорість та етичність усиновлення. Основними положеннями Гаазької конвенції є: надання пріоритету національного усиновлення перед міжнародним; вимагання повної прозорості процедури проведення усиновлення держав, які приймають в ньому участь; встановлення наглядових органів за процесом усиновлення [5,7]. Зауважимо, що відповідно до ст. 21 Конвенції ООН про права дитини міжнародне усиновлення розглядається як крайній захід забезпечення належного догляду за дитиною [4].

Щодо національного законодавства, то в Україні процедура міжнародного усиновлення регулюється низкою нормативно – правових актів [6]. Порядок усиновлення іноземними громадянами регулюється ст. 283 – 292

Сімейного кодексу України [1], питання прав дітей та гарантії їх захисту регулюється Законом України "Про охорону дитинства" [2], деталізація процедури усиновлення визначається постановами Кабінету Міністрів України. Відповідно до законодавства України, головними вимогами до іноземних усиновлювачів є їх відповідність моральним та матеріальним критеріям.

Відповідно до законодавчих актів України, варто визначити основні принципи міжнародного усиновлення. Основним принципом міжнародного усиновлення виступає пріоритет національних інтересів дитини, тобто усиновлення відбувається в тому випадку, коли це відповідає найкращим інтересам дитини. Наступним принципом виступає запобігання незаконним діям в процесі усиновлення. До незаконних дій варто віднести: торгівля дітьми, викрадення, шахрайство та інші незаконні дії, які можуть відбутись в процесі міжнародного усиновлення [1, 2]. Прозорість та етичність також виступають принципом міжнародного усиновлення, додержання якого впливає на зменшення зловживань владою та корупції [6].

За даними сайту Міністерства закордонних справ України процедура усиновлення дитини – сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування складається з 18 етапів [9]. В своїй праці Мариніч О.М. групує ці кроки, формуючи такі етапи: 1) оцінка дитини, що включає в себе встановлення її юридичного статусу як такої, що підлягає усиновленню; 2) перевірка кандидатів – усиновлювачів, тобто надання іноземними громадянами документів, для підтвердження їх можливостей для усиновлення (довідки про доходи, житлові умови, довідки про несудимості тощо); 3) винесення судового рішення в країні, з якої походить дитина, про ухвалення усиновлення; 4) контроль умов життя дитини після усиновлення [8, с. 67].

Центральним органом координування процесу міжнародного усиновлення в Україні є Міністерство соціальної політики, основними завданнями якого є: 1) ведення єдиного державного реєстру дітей, які потребують усиновлення; 2) перевірка іноземних усиновлювачів; 3) співпраця з

міжнародними агенціями, які мають акредитацію на здійснення усиновлення; 4) робота з консульствами України в різних країнах, для моніторингу умов проживання дитини за кордоном.

Більш детальне вивчення законодавства в сфері міжнародного усиновлення дало можливість відокремити ряд проблем пов'язаних з ним. Розглянемо їх на прикладі України та з урахуванням ситуації сьогодення. До проблем міжнародного усиновлення в Україні відносяться:

1) недостатня інтеграція сучасного законодавства з міжнародними стандартами, а саме наявність певних суперечностей у сфері усиновлення, та відсутність єдиних стандартів взаємодії з різними країнами, що може викликати труднощі міждержавної координації;

2) корупція та зловживання в процесі усиновлення, до яких відносяться зловживанням становищем при видачі документів, непрозорість при реєстрації дітей, яким потрібне усиновлення, вплив посередників, які займаються підготовкою іноземців до усиновлення та відсутність суворого контролю за агенціями, які беруть участь в процесі міжнародного усиновлення [11];

3) відсутність дієвого механізму моніторингу умов проживання дітей після усиновлення, через брак міжнародної координації та ресурсів для цього;

4) ускладнення процесу міжнародного усиновлення через тимчасову окупацію територій та відсутність даних про дітей на них, а також підвищений ризик незаконного переміщення дітей з окупованих територій;

5) культурні та правові бар'єри, які проявлять себе в неможливості збереження культурної ідентичності дитини після усиновлення іноземцями (що передбачено законодавством України) та ускладнення міжнародного співробітництва через певну відмінність в правовій термінології та вимогах різних країн;

б) відсутність в Україні загальнодоступної, уніфікованої цифрової системи реєстрації дітей, що потребують усиновлення, що залишає можливість махінацій із даними;

7) затягування судових процесів щодо іноземного усиновлення, що не відповідає інтересам дітей;

8) відсутність належної державної та соціальної підтримки біологічних родин дітей, які підлягають усиновленню.

Виокремимо, що відповідно пункту 135 Порядку провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану та протягом трьох місяців після його закінчення усиновлення іноземцями не здійснюється [3].

Для подолання зазначених проблем необхідно провести ряд заходів, а саме: здійснити подальшу інтеграцію національного законодавства з міжнародними стандартами; посилити контроль за процесами усиновлення; впровадити цифрові інструменти для реєстрації дітей та моніторингу умов їх життя після усиновлення; удосконалити постадапційний моніторинг через співпрацю з країнами усиновлювачів; забезпечити належну державну і соціальну підтримку сімей, для запобігання вилученню дітей з біологічного середовища.

Впровадження даних кроків допоможе стабілізувати та покращити систему міжнародного усиновлення в Україні.

Отже, в процесі дослідження питання щодо понять та особливостей міжнародного усиновлення було: досліджено основні міжнародно – правові документи регулювання міжнародного усиновлення; проаналізовано етапи усиновлення; досліджено принципи міжнародного усиновлення; вивчені ролі центральних органів правового регулювання усиновлення.

Таким чином, правові аспекти міжнародного усиновлення є багатогранною сферою, яка вимагає балансу між інтересами дитини, держави та усиновлювачів. Забезпечення прозорості, законності й етичності є основним завданням як національного, так і міжнародного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
2. Закон України "Про охорону дитинства" від 26.04.2001 р. № 2402-III.
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей" від 08.10.2008 р. № 905.
4. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р.
5. Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення від 29.05.1993 р.
6. Кузнецов Є. В. "Особливості національного та міжнародного законодавства щодо усиновлення". *Право України*, 2021. – № 3. – С. 123–130.
7. Макарова А. Л. Міжнародне сімейне право: навч. посіб. – Київ: Право, 2020.
8. Мариніч О. М., Горобець Н. О. "Правові аспекти міжнародного усиновлення" // *Актуальні питання сучасної науки і права: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів* – Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2015.
9. Міністерство закордонних справ України. *Міжнародне усиновлення*. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/consul/forua/int-adopt>.
10. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua>.
11. UNICEF. *Annual Report on Intercountry Adoption*. – Офіційний вебсайт ЮНІСЕФ. – Режим доступу: <https://www.unicef.org>.

КИЦАК Людмила,
здобувачка вищої освіти
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. У сучасних реаліях тенденція цифровізації державних послуг стає ключовим фактором розвитку соціальної держави, впливаючи на всі аспекти її функціонування. Використання цифрових технологій дозволяє значно підвищити ефективність надання соціальних послуг, забезпечити рівний доступ громадян до соціальних ресурсів, оптимізувати управління соціальною сферою та сприяти зменшенню соціальної нерівності. Однак цей процес супроводжується низкою викликів, таких як цифровий розрив вікових груп, недостатня технологічна підготовленість населення тощо. Тому актуальним є дослідження особливостей впровадження цифрових технологій у соціальній сфері України, їхнього впливу на розвиток соціальної держави та можливостей адаптації до сучасних викликів.

Аналіз наукових досліджень свідчить про активне впровадження цифровізації у соціальній сфері України, що відображено в дослідженнях Н. Салати [3] та І. Яковюк [5]. У роботах висвітлено виклики, зокрема нерівність доступу до цифрових послуг і низький рівень цифрової грамотності, а також окреслено перспективи становлення цифрової соціальної держави.

Метою роботи є аналіз процесу цифровізації соціальної сфери в Україні, виявлення її ключових досягнень, викликів і перспектив, а також обґрунтування

необхідності інтеграції європейського досвіду для створення ефективної, доступної та прозорої соціальної держави.

Виклад основного матеріалу. Перші намагання цифровізувати соціальних послуг розпочалися ще у 1970-х рр. Так, в 1972 р. Норвегія використовувала повністю автоматизувала систему, щоб розраховувати житлові субсидії. Однак, процес був призупинений у 1990-х рр. через складність законодавства, а також проблеми з впровадженням за відсутності цифрових платформ та необхідного фінансування [6]. Нині уряди багатьох країн активно переводять соціальні послуги у цифровий формат, щоб автоматизувати оцінку відповідності вимогам, розрахунку соціальної допомоги, виявлення шахрайства та оцінку ризиків.

При цьому перехід до цифрової соціальної держави породжує нові соціальні ризики, такі як системні помилки, витоки особистих даних та нерівність у доступі до соціального забезпечення різних вікових груп. Це призводить до нових форм контролю та помилок, наприклад, необґрунтованих звинувачень у шахрайстві й позбавлення пільг [5, с. 172].

Україні слід звернути увагу на практики європейських країн у сфері цифровізації соціальної держави. Особливо варто виокремити досвід Естонії, яка є визнаним лідером у цій сфері. У рамках системи e-Estonia функціонує низка сервісів, корисних для різних соціальних-вікових категорій, зокрема для людей пенсійного віку та осіб з інвалідністю, які мають обмежені можливості щодо фізичної присутності у відповідних установах та органах. Електронна медична картка (e-Health Record), швидка допомога та система медичних рецептів (e-Resept) – яскравий приклад реалізації цифрової соціальної держави в Естонії. Для того, щоб забезпечити надання 99% державних послуг онлайн, Естонія вклала значні ресурси у навчання громадян цифровим навичкам. Наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. були організовані пересувні класи навчання інформаційних технологій, а з 2014 р. діє програма спрямована на підвищення цифрової грамотності [7].

З метою досягнення європейських стандартів у 2020 р. в Україні була затверджена Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери, яка спрямована на забезпечення соціальних послуг, фінансової стабільності та підвищення прозорості в соціальній сфері, а також оптимізацію адміністративних витрат [4]. Одним із ключових напрямів цієї стратегії є створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), що є комплексною платформою для збору, зберігання та автоматизованої обробки даних про соціальний захист населення, відповідаючи сучасним вимогам до якості обслуговування та ефективного управління. Система охоплює Єдину централізовану базу даних та ряд підсистем, а в процесі її впровадження було реалізовано низку заходів: початкове наповнення Єдиного соціального реєстру, здійснення верифікації заявок на міжнародну допомогу через платформу «Допомога», централізоване нарахування та виплата допомоги ВПО, можливість подання заявок у застосунку та на порталі «Дія: Державні послуги онлайн» для отримання різних соціальних виплат [1].

Державна цифрова трансформація дає можливість отримувати через портал «Дія» основні соціальних послуг, перелік яких постійно зростає. Щорічно ними користуються понад 6 млн осіб. Наразі 5 млн осіб користуються особистими кабінетами порталу пенсійного фонду, з яких 1,5 млн – пенсіонери. В уряді прагнуть розширити можливості порталу «Дія», зробивши процес автоматизованим та зменшивши кількість необхідних документів і полів для заповнення, щоб скоротити час очікування [3, с. 313]. Зокрема, серед актуальних проєктів цифрової трансформації розміщених на порталі «Дія»: здійснення державної реєстрації прав на нерухоме майно; впровадження електронних підручників, журналів та щоденників, дистанційних курсів для учнів 5-11(12) класів, а також створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти; автоматизація реєстрації бізнесу та громадських об'єднань; проведення онлайн-реєстрації актів цивільного стану; автоматизація вступної кампанії та організація набору, навчання (стажування) іноземців, замовлення

документів про освіту та європейських додатків до них у процесі трансформації вищої, фахової передвищої та професійно-технічної освіти; забезпечення якості та безпеки лікарських засобів і медичних виробів. [2]. Так, нові цифрові ініціативи сприяють підвищенню ефективності державних послуг, доступності для громадян та розвитку соціальної держави.

Висновок. Таким чином, цифровізація сприяє удосконаленню механізмів соціальної підтримки, оптимізації адміністративних процесів і створених прозорих та інтегрованих соціальних систем. Однак, разом із позитивними аспектами цифровізації, створюються нові виклики: необхідність адаптації законодавства, захисту даних, забезпечення цифрової інклюзії для всіх верств населення, а також підготовка кадрів, здатних ефективно працювати в умовах цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оксана Жолнович розповіла на засіданні Уряду про результати впровадження першої черги ЄІССС. *Міністерство соціальної політики України*. 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22606.html?PrintVersion> (дата звернення: 16.11.2024).
2. Проєкти цифрової трансформації. *Дія: Державні послуги онлайн*. URL: <https://plan2.diia.gov.ua/> (дата звернення: 16.11.2024).
3. Салата Н. Дослідження питань цифровізації соціального обслуговування в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 2(11). С. 308–315.
4. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2020 р. №1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.11.2024)
5. Яковюк І. Цифрова соціальна держава: проблеми становлення. *Матеріали конференцій МЦНД "Актуальні питання розвитку галузей науки"*. 2023. С. 171–173.

6. Schou J., Hjelholt M. Digitalizing the welfare state: citizenship discourses in Danish digitalization strategies from 2002 to 2015. *Critical Policy Studies*. 2019. No. 13(1).

URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19460171.2017.1333441> (date of access: 16.11.2024).

7. State Budget Strategy 2017-2020. URL: www.rahendusministeerium.ee (дата звернення: 16.11.2024)

КОБЕРНІЮК Володимир,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогодні усиновлення, зокрема, і міжнародне є поширеною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Як свідчить українська та світова практика усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування визнається для дитини найкращою з усіх існуючих форм влаштування дітей у сім'ї, оскільки сама усиновлена дитина набуває правовий статус «дочка» або «син», а отже і всі права рідної дитини усиновлювачів.

Метою даної публікації є проведення аналізу інституту міжнародного усиновлення в Україні та його особливості в умовах російсько-української війни.

В Україні питання усиновлення дітей іноземцями регулюється низкою нормативно-правових актів, які визначають порядок, умови та процедури усиновлення:

1. Конституція України гарантує право кожної дитини на сімейне виховання та захист її прав і свобод (стаття) [1].

2. Сімейний кодекс України (далі - СК). Положення глави 18 СК встановлюють загальні принципи усиновлення, зокрема, що усиновлення дітей

іноземцями можливе за умови дотримання всіх вимог законодавства України та міжнародних угод, що регулюють цей процес [2].

3. Конвенція про захист прав дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. встановлює міжнародні стандарти для забезпечення прав дітей у процесі міждержавного усиновлення. Остання визначає умови для забезпечення безпеки, благополуччя і прав дитини в процесі усиновлення іноземними громадянами, а також вимоги до процедури міждержавного усиновлення [4].

4. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 90516 серпня 2022 р.

Постановою КМУ № 907 були внесені зміни до вищевказаного Порядку, який було доповнено розділом, який врегулював особливості провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану [4].

5. Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 листопада 2011 року № 445 "Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ" визначає правила та процедури щодо всіх аспектів усиновлення, включаючи усиновлення іноземними громадянами, зокрема, описує, як повинна відбуватися перевірка кандидатів на усиновлення, як збираються необхідні документи і як здійснюється контроль за процесом.

Міжнародні угоди та договори, укладені Україною з іншими державами щодо усиновлення дітей іноземцями, можуть встановлювати специфічні умови, які повинні дотримуватися під час усиновлення дітей громадянами цих країн. Серед них — двосторонні угоди з певними країнами щодо порядку усиновлення.

Вищевказані законодавчі акти створюють правову базу для регулювання усиновлення дітей іноземцями в Україні, забезпечують правовий захист дітей, а

також гарантують, що процес усиновлення здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів, безпеки та благополуччя дітей.

Міжнародне усиновлення в Україні в умовах російсько-української війни стикається з низкою серйозних проблем, які ускладнюють процес та ставлять під загрозу безпеку дітей, а також правові та етичні питання.

Через активні бойові дії багато дітей знаходяться в зонах небезпеки, що робить їх евакуацію та усиновлення складними. Деякі діти можуть опинитися в тимчасових притулках або мають обмежений доступ до медичних та психосоціальних послуг. Евакуація дітей з гарячих точок може бути складною та небезпечною. Після евакуації дітям важко адаптуватися в нових країнах, особливо якщо їхні батьки чи родичі залишились в Україні або загинули. Багато дітей, які пережили війну, зазнали серйозних психологічних травм. Це потребує спеціалізованої психологічної допомоги, яку не завжди можуть надати в умовах війни або після евакуації.

Важливо зауважити, що внаслідок війни можуть бути пошкоджені або втрачені документи, які підтверджують статус дитини або її право на усиновлення. Це може ускладнити легалізацію усиновлення, оскільки правова база і документи не завжди є доступними або точними.

Ще одним викликом для міжнародного усиновлення є відсутність стабільної роботи органів публічної влади, зокрема, судової системи в регіонах, де ведуться бойові дії, існує ризик затримок в процесах усиновлення.

Мотивації іноземців, які бажають усиновити дітей з України, і до повномасштабного вторгнення важко було перевірити. А в умовах війни можуть виникнути випадки комерціалізації усиновлення або використання дітей в незаконних цілях. Тому дуже важливо удосконалити механізм моніторингу таких сімей.

Покращення моніторингу усиновлених дітей є важливим аспектом забезпечення їхніх прав та благополуччя. Адекватний моніторинг дозволяє

вчасно виявляти проблеми і надавати необхідну підтримку як дітям, так і усиновлювачам.

Можна виділити декілька шляхів покращення процесу моніторингу міжнародного усиовлення в Україні:

1. Удосконалення законодавчої бази щодо моніторингу сімей після процедури міжнародного усиовлення, зокрема, щодо покращення механізмів перевірки.

2. Посилення ролі соціальних працівників шляхом забезпечення належної кількості соціальних працівників, які займаються моніторингом усиовлених дітей. Вони повинні регулярно відвідувати сім'ї усиовлювачів, щоб оцінити умови проживання дітей, стан їхнього здоров'я та соціалізацію. Соціальні працівники, що займаються моніторингом усиовлених дітей, повинні пройти додаткову підготовку для роботи з дітьми, які пережили травми, пов'язані із веденням бойових дій або мають складні історії життя.

3. Забезпечення прозорості та звітності. Використання сучасних технологій для забезпечення безперервного доступу до актуальної інформації про стан кожної дитини, що дозволить оперативно реагувати на зміни у її житті.

Це може бути моніторинг через мобільні додатки. Наприклад, використання мобільних додатків для комунікації з усиовлювачами та соціальними працівниками, а також для фіксації змін у стані дітей, може стати ефективним інструментом оперативно отримувати звіти від суб'єктів правовідносин усиовлення.

Також при міжнародному усиовленні для родин, які живуть за кордоном, можливо запровадити моніторинг через відеозв'язок, що дозволить зберегти контакт і контролювати процес адаптації дитини.

Важливо зауважити, що органи публічної влади зобов'язані регулярно публікувати звіти щодо стану дітей після усиовлення. Але таке звітування не може зводитися лише до формалізму. Тільки ефективний моніторинг, що

здійснюється належним чином і реальний звіт за результатами усиновлення дозволить забезпечити дотримання прав усиновленої дитини.

Крім того, доцільно регулярно оцінювати ефективність існуючих процедур моніторингу і в разі потреби вносити корективи в законодавство або організацію процесу. Це дозволить постійно покращувати систему моніторингу та враховувати нові виклики, які можуть виникати.

4. Розширення ролі громадських організацій, які займаються правами дітей. Такі організації можуть стати важливими партнерами у моніторингу усиновлених дітей, проводити незалежні перевірки та надавати допомогу дітям і родинам у разі необхідності.

5. Спільна робота з іншими країнами у процедурі міжнародного усиновлення. Якщо дитина була усиновлена іноземними громадянами, важливо налагодити співпрацю між українськими органами опіки та соціальними службами в країні, де дитина проживає. Це допоможе забезпечити регулярний моніторинг стану дитини за кордоном.

Покращення моніторингу усиновлених дітей дозволить забезпечити належний контроль за їхнім станом, сприяти їхній інтеграції в нові сім'ї та вчасно реагувати на можливі проблеми, тим самим підвищуючи рівень захисту прав дітей в Україні.

Отже, міжнародне усиновлення в Україні потребує ретельного підходу, забезпечення прав дітей, а також тісної співпраці між українськими органами публічної влади та міжнародними органами та організаціями, а також органами, відповідальними за усиновлення держав-проживання усиновленої дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

3. Конвенція про захист прав дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text

4. Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постановою КМУ № 907 від 16 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2022-%D0%BF#Text>

5. Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 листопада 2011 року № 445 "Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-11#Text>

КОРОЛЬКОВА Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Проведення комплексного дослідження бар'єрів дало зрозуміти, що стає перешкодою ефективному виконанню судових рішень адміністративних судів в Україні, з акцентом на конкретний аспект, наприклад: ролі державних органів, впливу корупції, недостатньої правової обізнаності.

А також було здійснено аналіз розробки системи моніторингу виконання судових рішень адміністративних судів та механізмів підвищення відповідальності органів державної виконавчої служби, створення інструментів громадського контролю за виконанням судових рішень адміністративних судів, дослідження проблем та прогалин у діяльності державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень в адміністративних справах

Тема впливу міжнародних стандартів на виконання судових рішень в адміністративних справах є надзвичайно актуальною з кількох причин:

По-перше, інтеграція України в європейський правовий простір. Україна прагне до інтеграції в ЄС, що передбачає приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів.

По-друге забезпечення прав людини, міжнародні стандарти встановлюють мінімальні гарантії прав людини, зокрема права на справедливий суд та ефективний засіб правового захисту.

По-третє, підвищення ефективності правосуддя, а саме дотримання міжнародних стандартів сприяє підвищенню ефективності правосуддя та довіри

до судової системи. Зокрема, дослідження положень Європейської конвенції з прав людини стосуються права на справедливий суд, ефективного засобу правового захисту та виконання судових рішень [1].

Переходячи до суті викладу тез варто зазначити, що судові рішення відіграють ключову роль у забезпеченні законності та верховенства права, вирішуючи спори та визнаючи певні правові факти. Проте, ефективність судової системи залежить не лише від якості судових рішень, а й від їхньої реалізації на практиці. Незважаючи на конституційне закріплення обов'язковості виконання судових рішень, держава досі не забезпечила дієвих механізмів для цього, що призвело до серйозних проблем у системі примусового виконання.

Після закінчення розгляду справи суд ухвалює рішення, яке, зазвичай, набирає законної сили після закінчення строку на його оскарження. Теоретично, таке рішення має бути обов'язковим для виконання. Однак, на практиці, судова влада стикається з проблемою забезпечення виконання своїх рішень, особливо коли відповідачем є орган виконавчої влади. Це пов'язано з тим, що органи виконавчої влади часто мають значний адміністративний ресурс і можуть затягувати або ускладнювати процес виконання судових рішень [2].

Проголошення обов'язковості виконання судових рішень – це лише перший крок. Набагато важливіше створити умови для того, щоб ці рішення виконувались насправді. Особливо це стосується рішень адміністративних судів, оскільки саме вони часто стосуються спорів між громадянами та органами державної влади. Невиконання таких рішень підриває довіру до правосуддя і сприяє безкарності чиновників. Виконання судового рішення – це складний процес, який потребує залучення різних інститутів і механізмів.

Виконання судових рішень в адміністративних справах є обов'язковим і має забезпечувати права та інтереси всіх учасників справи. Рішення набирає законної сили або відразу після ухвалення, або після закінчення строку на оскарження. Якщо зміст рішення незрозумілий, суд може його роз'яснити. У

разі подання апеляційної скарги виконання рішення може бути зупинено до ухвалення рішення апеляційною інстанцією. Якщо рішення незрозуміле, суд може його роз'яснити. Якщо ж справа оскаржується, виконання рішення може бути тимчасово зупинено [3].

Виконання судових рішень – це комплексний процес, в якому беруть участь різні органи та посадові особи. Однак, саме суд відіграє центральну роль у забезпеченні виконання своїх власних рішень. Суддя адміністративного суду наділений широкими повноваженнями для вирішення питань, пов'язаних з виконанням судових рішень, за винятком окремих випадків, коли це питання передається до апеляційної чи касаційної інстанції.

Після ухвалення рішення в адміністративній справі суд продовжує брати участь у процесі його виконання. Суддя має повноваження вирішувати різноманітні питання, пов'язані з виконанням, включаючи видачу виконавчих листів, їх зміну або скасування, а також розгляд заяв про відстрочення чи розстрочення виконання. Для забезпечення ефективності виконання судових рішень необхідно, щоб їхня резолютивна частина була чіткою і однозначною.

Отже, судові рішення є фундаментом правопорядку, воно демонструє, що закон перебуває над усіма. Однак, справжня ефективність судової системи визначається не лише правильним рішенням, а й його виконанням. Хоча Конституція України гарантує виконання судових рішень, на практиці існують серйозні проблеми з їх реалізацією. Це спричиняє негативні наслідки для системи примусового виконання [4].

Судові рішення покликані відновлювати порушені права. Однак, у багатьох випадках вони так і залишаються на папері. Особливо гостро ця проблема стоїть у відносинах між судовою та виконавчою владою. Коли орган виконавчої влади програє судовий процес, він часто не поспішає виконувати рішення суду, використовуючи всі можливі адміністративні важелі.

Незважаючи на те, що суд має право здійснювати контроль за виконанням своїх рішень, провадження у справі формально вважається

завершеним з моменту ухвалення рішення. Однак, для того щоб передати справу до архіву, необхідно мати підтвердження повного виконання судового рішення, яке фіксується у виконавчому документі [5].

Дослідження впливу міжнародних стандартів на виконання судових рішень в адміністративних справах є важливим для забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян та підвищення довіри до судової системи. Результати такого дослідження можуть бути використані для вдосконалення національного законодавства та практики виконання судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демський Е. Ф. Адміністративно-процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 400.
2. Закон України «Про виконавче провадження» // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
3. Кодекс адміністративного судочинства України // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 02.06.2017).
4. Джафарова О. В., Синицька Я. П. Судові рішення в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2014. 260 с.
5. Берназюк Ян. Ефективність судового рішення в адміністративному судочинстві як складова ефективного правосуддя // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2022, № 2 (87), С. 145-157.

КОСІЛОВА Ольга,

кандидатка політичних наук,
доцент, завідувачка навчальної
лабораторії правового забезпечення
фінансової політики ННІ права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

У сучасному світі цифровізація стала невід'ємною частиною політичного життя, створюючи як нові можливості, так і значні виклики для реалізації політичних прав і свобод. Завдяки цифровим технологіям громадяни отримали доступ до участі в політичних процесах через електронні платформи, онлайн-голосування, соціальні мережі та відкриті дані. Водночас стрімкий розвиток цифрових інструментів супроводжується загрозами, такими як дезінформація, порушення приватності, цифрова нерівність та зловживання персональними даними.

Штучний інтелект (ШІ) відіграє важливу роль у сучасних процесах цифровізації, відкриваючи нові можливості для модернізації політичних процесів. Його впровадження дозволяє автоматизувати виборчі процедури, зокрема реєстрацію виборців, підрахунок голосів та моніторинг виборчих порушень. Наприклад, алгоритми ШІ здатні аналізувати великі масиви даних для виявлення аномалій, що підвищує прозорість виборчих процесів. Однак, незважаючи на очевидні переваги, використання ШІ в Україні наразі перебуває на ранній стадії. Законодавча база, необхідна для забезпечення впровадження

таких технологій, лише формується, і країна потребує комплексного підходу до регулювання цього процесу.

Одним із головних викликів використання ІІ є порушення права на приватність. Сучасні технології дозволяють збирати великі масиви даних про громадян, зокрема їхні політичні вподобання, що може використовуватися для таргетованої реклами під час виборчих кампаній. Це не лише впливає на вільний вибір виборців, але й підвищує ризик маніпуляцій, як це сталося у випадку зі скандалом Cambridge Analytica. Крім того, недостатній захист персональних даних створює серйозні загрози їх витоку та зловживання.

Штучний інтелект також створює ризики маніпуляції громадською думкою через алгоритми таргетингу та технології створення глибоких фейків. Останні здатні поширювати дезінформацію, що підриває довіру до демократичних інститутів і політичних процесів. В умовах воєнного стану в Україні, коли кіберзагрози з боку країни-агресора набувають критичного значення, забезпечення кібербезпеки стало одним із головних завдань держави.

На міжнародному рівні вже існують нормативні акти, що регулюють використання цифрових технологій, зокрема GDPR і Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність [2; 3]. Україна поступово інтегрує ці стандарти у своє законодавство, проте все ще існують значні прогалини. Наприклад, чинний Закон «Про захист персональних даних» не враховує специфіку сучасних викликів, таких як використання персональних даних під час виборчих кампаній для мікротаргетингу.

Електронне голосування є ще однією важливою складовою цифровізації політичних процесів. У багатьох країнах світу, таких як Естонія, США та Швейцарія, ця технологія вже успішно використовується [9]. В Україні система електронного голосування ще перебуває на стадії розробки, і для її впровадження необхідно створити надійну законодавчу базу [5; 6; 7]. Попри потенційні переваги, такі як прозорість та швидкість, електронне голосування

має значні ризики. Серед них – кібератаки, можливість втручання у виборчий процес, порушення права на таємницю голосування та загроза витоку даних.

Окрім виборчих процесів, цифрові технології активно використовуються в інструментах електронної демократії, таких як електронні петиції. В Україні вже успішно функціонує система подання електронних звернень, яка дозволяє громадянам звертатися до органів державної влади через офіційні вебсайти. Проте навіть у цій сфері виникають ризики, пов'язані із захистом даних та достовірністю підписів, що потребує вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Штучний інтелект також ставить перед суспільством етичні виклики. Наприклад, алгоритми ШІ можуть бути упередженими, що призводить до дискримінації окремих соціальних груп і порушення принципу рівності політичних прав. Важливо, щоб технології не тільки покращували ефективність демократичних процесів, але й дотримувалися етичних стандартів, поважаючи права людини.

Для забезпечення належного функціонування ШІ у політичній сфері Україна повинна розробити комплексну стратегію, яка включатиме:

- створення незалежних моніторингових органів для контролю за використанням ШІ;
- розробку освітніх програм для підвищення цифрової грамотності громадян;
- адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів;
- впровадження пілотних проектів електронного голосування для українців за кордоном.

Одним із пріоритетів є захист персональних даних. На основі міжнародного досвіду, такого як GDPR, Україна має вдосконалити механізми регулювання обробки даних, особливо у контексті виборчих процесів. Також

необхідно впроваджувати технологічні рішення для захисту виборчої інфраструктури від кібератак, зокрема з боку країни-агресора.

Штучний інтелект може стати потужним інструментом для модернізації демократичних процесів, але його впровадження вимагає чітких правових рамок та етичного підходу. Україна, рухаючись у напрямку побудови «електронної держави», повинна забезпечити баланс між впровадженням інновацій та захистом демократичних цінностей. Важливо, щоб людина зберігала контроль над прийняттям рішень, а технології ШІ працювали на благо суспільства, поважаючи права кожного громадянина.

Підсумовуючи, розвиток ШІ у політичній сфері має враховувати як його потенціал, так і загрози. Належне правове регулювання, етичні стандарти та міжнародне співробітництво є ключовими факторами успішної інтеграції ШІ у демократичні процеси. Це дозволить Україні зміцнити демократичні інститути, забезпечити прозорість виборчих процедур та довіру громадян до державних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 1950 року: Закон України від 17.07.97 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.06.2023).
2. Конвенція про кіберзлочинність. Ратифікація від 07.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 05.06.2023).
3. Що таке GDPR? Новий закон ЄС про захист даних (GDPR.eu, 2020). URL: <https://gdpr.eu/what-is-gdpr/> (дата звернення: 05.06.2023).
4. Прайс Г., Таллінн Я. Штучний інтелект – чи зможемо ми його контролювати? URL: <https://theconversation.com/artificial-intelligence-can-we-keep-it-in-the-box-8541> (дата звернення: 05.06.2023).
5. Про затвердження Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

6. Про основи інформаційної безпеки України: проєкт закону від 28.05.2014. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51123 (дата звернення: 10.05.2023).

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки": Указ Президента України № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 10.05.2023).

8. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року. Ратифікація від 17 липня 1997 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 19.06.2023).

9. Електронні виборчі системи: процедури голосування та матеріальні засоби. Міжнародний досвід. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf> (дата звернення: 19.06.2023).

КРАВЧЕНКО Віталій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРОЦЕС РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ СТАТУТУ ООН (САН- ФРАНЦИСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ 1945 РОКУ)

Актуальність теми дослідження: Організація Об'єднаних Націй (ООН) залишається ключовим гравцем у підтримці міжнародного миру та безпеки. Її Статут, заснований на принципах суверенітету, територіальної цілісності та невторчання у внутрішні справи держав, є основою сучасного міжнародного права.

В умовах сучасних викликів, наприклад таких як агресія росії проти України, роль ООН є особливо актуальною. Державний секретар США Ентоні Блінкен на зустрічі міністрів закордонних справ G20 підкреслив важливість дотримання принципів Статуту ООН у контексті цієї агресії [1].

Метою даної публікації є дослідити історію створення та прийняття Статуту ООН, зосереджуючи увагу на ключових етапах процесу, учасниках та значенні Сан-Франциської конференції 1945 року для становлення сучасної системи міжнародних відносин. Стаття спрямована на усвідомлення ролі ООН у підтримці миру, безпеки та співпраці між державами, а також на осмислення актуальності ідей, закладених у Статуті, в умовах сучасних глобальних викликів.

Організація Об'єднаних Націй з'явилася після закінчення Другої світової війни. Фактично у ООН два дні народження: 26 червня, коли в Сан-Франциско

було підписано Статут нової організації, і 24 жовтня, коли він вступив у силу. Але історія створення ООН набагато довша і почалася вона ще у 1941 році.

Прийнято вважати, що першим кроком до створення ООН стала Декларація, підписана в Сент-Джеймському палаці в Лондоні 12 червня 1941 року. Тоді уряди Австралії, Великобританії, Канади, Нової Зеландії і Південно-африканського союзу, а також уряди у вигнанні Бельгії, Греції, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Франції, Чехословаччини та Югославії і підписали союзницьку Декларацію, у якій говориться, що «єдина вірна основа міцного миру це - добровільна співпраця вільних народів у світі, в якому, звільнившись від загрози агресії, всі можуть користуватися економічною і соціальною забезпеченістю».

14 серпня 1941 року президент США Франклін Делано Рузвельт і прем'єр-міністр Великобританії Уїнстон Черчіль зустрілися на кораблі в Атлантичному океані і прийняли спільну декларацію, яка увійшла в історію під назвою «Атлантична хартія». У ній двоє лідерів виклали своє бачення післявоєнного світу, яке пізніше розділили і їх союзники.

1 січня 1942 року «в гру» вступили СРСР і Китай: разом з США і Великобританією вони підписали Декларацію ООН. На наступний день свої підписи поставили представники ще 22-х держав. Всі вони пообіцяли докласти максимум зусиль для досягнення перемоги і не укласти сепаратного миру.

Ще ближче до створення ООН Великобританія, США і СРСР підійшли в кінці жовтня 1943 року, коли в Москві на Конференції міністрів закордонних справ домовилися «про необхідність установи в можливо короткий строк загальної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру і безпеки, заснованої на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав».

Через рік - ще одна зустріч за океаном: у Думбартон-Оксі, приватному особняку під Вашингтоном, у жовтні 1944 року чотири держави (Великобританія, Китай, США і СРСР) розробили план створення міжнародної організації, який потім був представлений на вивчення і обговорення всіх

урядів Об'єднаних Націй і народам всіх держав. Саме там обговорювалося Статут майбутньої ООН. Одним з учасників зустрічі у передмісті Вашингтона був американський дипломат Едвард Стеттініус, який через рік на конференції в Сан-Франциско підписав Статут ООН від імені Сполучених Штатів.

Згодом, на ялтинській зустрічі Черчіля, Рузвельта і Сталіна в лютому 1945 р. було оголошено про скликання Конференції в Сан-Франциско, учасники якої додали остаточні штрихи до Статуту [2].

Сан-Франциська конференція стала, так би мовити, фінішною прямою у процесі створення Організації Об'єднаних Націй, де були остаточно узгоджені всі деталі Статуту, який заклав основу для нової системи міжнародних відносин.

Сорок шість держав, включаючи чотири держави-ініціатори, були спочатку запрошені на Конференцію в Сан-Франциско. Це були ті держави, які оголосили війну Німеччині та Японії і приєдналися до Декларації Об'єднаних Націй. Однак одна з цих держав, а саме Польща, не брала участі в Конференції через те, що склад її нового уряду був оголошений занадто пізно. Тому було залишено місце для підпису Польщі, як однієї з перших країн, що підписали Декларацію Об'єднаних Націй. 15 жовтня 1945 року Польща підписала Статут, увійшовши таким чином до числа перших членів Організації.

Робота на Конференції в Сан-Франциско була організована наступним чином. Вищим органом була пленарна сесія Конференції, якій було доручено провести остаточне голосування та ухвалити текст. Нижче пленарної сесії в структурі Конференції діяли чотири комітети:

1. Керівний комітет у складі голів усіх делегацій, який розглядав основні питання політики та процедур.
2. Виконавчий комітет у складі голів 14 делегацій (делегацій чотирьох країн-організаторів і десяти спільно обраних ними членів), який забезпечував роботу Керівного комітету, готуючи рекомендації для його розгляду.

3. Координаційний комітет у складі технічних членів тих самих 14 делегацій, який допомагав Виконавчому комітету і, своєю чергою, отримував допомогу від Консультативного комітету юристів.

4. Комітет із перевірки повноважень у складі представників шести делегацій, який займався перевіркою повноважень делегатів.

На наступному етапі вивчення найважливіших питань, що підлягали врегулюванню, було розподілено між чотирма загальними комісіями, які координували роботу дванадцяти технічних комітетів, яким було доручено підготувати редакційні пропозиції. За необхідності технічні комітети могли створювати підкомітети. Робота була організована таким чином:

Комісія I (Загальні положення) координувала роботу Технічного комітету 1 (Преамбула, Цілі і Принципи) та Технічного комітету 2 (Члени Організації, Поправки і Секретаріат);

Комісія II (Генеральна Асамблея) координувала роботу Технічного комітету 1 (Структура і процедури), Технічного комітету 2 (Політичні функції і функції безпеки), Технічного комітету 3 (Економічне і соціальне співробітництво) та Технічного комітету 4 (Система опіки);

Комісія III (Рада Безпеки) координувала роботу Технічного комітету 1 (Структура і процедури), Технічного комітету 2 (Мирне врегулювання спорів), Технічного комітету 3 (Механізми примусу) та Технічного комітету 4 (Регіональні угоди);

Комісія IV (Судова організація) координувала роботу Технічного комітету 1 (Міжнародний суд) та Технічного комітету 2 (Правові проблеми).

Загальне керівництво на Конференції здійснював Секретаріат. Паралельно цій офіційній структурі делегації проводили між собою неофіційні консультації, головним чином делегації п'яти великих держав, які брали участь у Конференції (Сполучені Штати, Сполучене Королівство, СРСР, Китай і Франція). На Конференції було розглянуто понад п'ять тисяч документів: зведення основних документів було опубліковано під назвою «Документи

Конференції Об'єднаних Націй по створенню міжнародної організації, Сан-Франциско, томи I-XX, 1945-1954 роки».

Статут Організації Об'єднаних Націй разом зі Статутом Міжнародного Суду, який є складовою частиною Статуту, було прийнято одноголосно наприкінці Конференції 25 червня 1945 року в приміщенні Оперного театру Сан-Франциско і підписано на наступний день у залі Театру Хербст в Домі ветеранів війни. Відповідно до пункту 3 статті 110 [3] Статут набрав чинності 24 жовтня 1945 року після здачі на зберігання ратифікаційних грамот п'ятьма постійними членами Ради Безпеки і більшістю всіх інших держав, які підписали Статут [5].

Сьогодні на офіційному сайті ООН можна навіть знайти аудіозаписи та відеозаписи з Сан-Франциської конференції. Наприклад, запис того, як Британський актор сер Лоуренс Олів'є читає Преамбулу Статуту Організації Об'єднаних Націй [4].

З підписанням Статуту Організації Об'єднаних Націй вона ще не почала існувати. В багатьох країнах Статут мав бути ще затверджений конгресом або парламентом. Тому було передбачено, що Статут набере чинності, коли уряди Китаю, Франції, Великобританії, Радянського Союзу, Сполучених Штатів та більшості інших країн, які підписали Статут, ратифікують його і повідомлять про це Державний департамент Сполучених Штатів. 24 жовтня 1945 року ця умова була виконана, і Організація Об'єднаних Націй стала реальністю. Результатом чотирирічних зусиль і багаторічних прагнень стало створення міжнародної організації, покликаної покласти край війнам, сприяти утвердженню миру та справедливості й настанню кращого життя для всього людства [5].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що створення Організації Об'єднаних Націй стало логічною відповіддю на жахіття Другої світової війни і продемонструвало здатність міжнародної спільноти об'єднуватися заради спільної мети - запобігання майбутнім глобальним катастрофам. Складний,

багатоетапний процес розробки та прийняття Статуту ООН підкреслює важливість міжнародного діалогу та компромісу у вирішенні глобальних проблем. Від самого початку ООН була задумана як платформа для співпраці між державами на основі суверенної рівності, і цей принцип залишається основоположним для ООН і сьогодні. Ключові принципи, закріплені в Статуті ООН, такі як мирне вирішення конфліктів, захист прав людини та сприяння міжнародному співробітництву, залишаються актуальними і в сучасному світі. Водночас, сучасні глобальні виклики, такі як агресія, війни, кліматична криза та нерівність, вимагають від ООН адаптації до нових реалій. Таким чином, ООН як інструмент підтримання миру, безпеки та міжнародного співробітництва залишається надзвичайно важливою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стаття "Блінкен: США продовжують відстоювати принципи Статуту ООН і засуджують війну Росії" з онлайн-сайту "Голос Америки". URL: <https://www.holosameryky.com/a/blinken-statut-oon-viina-rosiii/7799084.html>;
2. Стаття "Статуту ООН - 75 років" з онлайн-сайту "Українське право". URL: <http://surl.li/pnotbu>
3. Офіційний текст Статуту ООН. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
4. Аудіодоріжка з офіційного сайту ООН, в якій Британський актор сер Лоуренс Олів'є читає Преамбулу Статуту Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://soundcloud.com/united-nations-eng/reading-of-the-preamble-to-the-un-charter-by-sir-laurence-olivier>
5. Стаття "Конференція Сан-Франциско" з офіційного сайту ООН. URL: <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/san-francisco-conference>

КРАЙНИК Григорій,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КУЧЕР Дмитро,

здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальна відповідальність неповнолітніх – це передбачена XV розділом Загальної частини Кримінального кодексу України (далі - КК України), який регулює особливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і ще не досягли повноліття [2].

Постановка проблеми. Злочинність неповнолітніх постійно привертає до себе особливу увагу вчених та практиків. Нині це зумовлено не тільки тим, що неповнолітні завжди визнавались злочинцями особливого роду, але й тим, що сьогодні неповнолітні – одна з найбільш кримінально уражених верств населення. Соціально-економічна криза в Україні, безробіття, невирішені завдання культурно-виховного характеру інтенсивно впливають на формування молодого покоління [1]. Тема кримінальної відповідальності неповнолітніх є

надзвичайно актуальною і викликає широкий резонанс у суспільстві. Через зміни соціального середовища, розвиток інформаційних технологій, вплив масової культури створюють нові виклики для виховання молоді. В умовах воєнного стану питання кримінальної відповідальності неповнолітніх та гуманізації їх відповідальності не втрачає актуальності.

Суспільно небезпечні діяння неповнолітніх усе більше набувають форм жорстоких корисливо-насильницьких посягань. Здебільшого неповнолітні злочинці – це особи з антисоціальною спрямованістю і схильністю до стійких стереотипів антисуспільної поведінки. Випадково вчиняють злочини лише одиниці з них. Помітно посилюється зв'язок злочинності неповнолітніх з організованою злочинністю. Щорічно в Україні близько 12 тисяч дітей вчиняють такі діяння [2].

Проте кількості правопорушень серед неповнолітніх за роками відрізняється. Наприклад, з даних, взятих з дослідження М.В. В'юника, статистика свідчить про те що 2016 р. було вчинено 592604 кримінальних правопорушень неповнолітніми, а у 2019 р. 444130 кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми ці цифри дійсно вражають та потребують відповідних заходів реагування [3].

Ще одним аспектом актуальності питання кримінальної відповідальності неповнолітніх є те, що після відбуття покарання багато неповнолітніх стикаються з проблемою ресоціалізації, вони не можуть пристосуватися до звичайного цивільного середовища, життя та повертаються до кримінально протиправної діяльності. Це свідчить про те що в Україні, на жаль, залишається недостатньо ефективна система ресоціалізації неповнолітніх, притягнутих до кримінальної відповідальності.

Одним із основних джерел здійснення кримінальних правопорушень неповнолітніми є правова несвідомість. Тому потрібно посилити вивчення законодавства України у загальноосвітніх середніх школах, у вищих навчальних закладах для запобігання таких правопорушень.

Сучасний підхід, який передбачає індивідуальний підхід до кожного випадку правопорушення з боку неповнолітнього, пріоритет виховних заходів над покаранням та створення умів для їхньої соціальної реабілітації.

Гуманізація потрібна через психологічні особливості. Неповнолітні мають менш розвинену усвідомленість, їх поведінка часто зумовлена віковими особливостями, впливом оточення тощо. На відміну від дорослих, неповнолітні більш схильні до виправлення та ресоціалізації. Кожний випадок розглядається індивідуально, з урахуванням конкретних обставин справи та особистості неповнолітнього.

Розділ XV Загальної частини КК України передбачає особливі, менш суворі, більш гуманні умови кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, порівняно з повнолітніми злочинцями.

Проте, на нашу думку, можливо ще більш гуманізувати покарання неповнолітнім. Зокрема, громадські роботи. Уведення громадських робіт для неповнолітніх з 14 років не суперечить ст. 43 Конституції України, де вказано, зокрема, що не визнається примусовою працею робота за вироком чи іншим рішенням суду [6], а також положенням кодексу законів про працю України [7]. Для гуманізації кримінальної відповідальності неповнолітніх пропонуємо увести можливість виконання громадських робіт з 14 років, для чого внести зміни у ч. 1 ст. 100 КК України, де пропонуємо “16” змінити на “14”.

Альтернативні позбавленню волі види покарань як громадські роботи, штраф тощо, замість позбавлення волі на певний строк має дві сторони. З однієї сторони, якщо покаранням буде позбавлення волі, то неповнолітньому в подальшому буде важко пристосуватися до цивільного життя і більш за все ще раз вчинить кримінальне правопорушення. З другої сторони, якщо застосовувати більше гуманних та не тяжких покарань такі як громадські роботи, то суб'єкт через легке покарання так само може ще раз вчинити кримінальне правопорушення [3].

Також потрібна важлива підтримка та залучення сім'ї та громадських організацій. Активна доля сім'ї, школи та громадських організацій у процесі виховання та неповнолітніх.

Гуманізація кримінальної відповідальності неповнолітніх є важливим кроком для створення більш справедливого та гуманного суспільства. Вона дозволяє: 1) зменшити кількість повторних правопорушень серед неповнолітніх; 2) прийняти їхній соціальної адаптації; 3) захистити права дитини; 4) змінити ставлення суспільства до неповнолітніх правопорушників.

Висновки.

1. Тема кримінальної відповідальності неповнолітніх є надзвичайно актуальною і вимагає постійної уваги суспільства та держави. Застосування гуманістичних підходів, індивідуалізація, покарання, – це ключові напрямки розвитку в цій сфері. Потрібно також посилити вивчення законодавства України у загальноосвітніх середніх школах, у вищих навчальних закладах для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням.

2. Уведення громадських робіт для неповнолітніх з 14 років не суперечить ст. 43 Конституції України, де вказано, зокрема, що не визнається примусовою працею робота за вироком чи іншим рішенням суду, а також кодексу законів про працю України. Для гуманізації кримінальної відповідальності неповнолітніх пропонуємо увести можливість виконання громадських робіт з 14 років, для чого внести зміни у ч. 1 ст. 100 КК України, де пропонуємо “16” змінити на “14”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зардов Р. Кримінальна відповідальність неповнолітніх. URL:<http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2019/3/51.pdf>

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/go/2341-14](https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14).

3. Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>

4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014.

5. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020.

6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Кодекс законів про працю України : Закон України від від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

КРИМЧАНІН Богдан,

здобувач вищої освіти,

Навчально науковий інститут права,

Державний податковий університет,

м. Ірпінь, Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження повноважень і діяльності центральних органів виконавчої влади України під час воєнного стану є надзвичайно важливою в умовах сучасних геополітичних викликів та загроз національній безпеці. Воєнний стан потребує миттєвих і ефективних дій з боку держави для забезпечення стабільності та безпеки суспільства. У зв'язку з цим, аналіз та оцінка функцій і повноважень центральних органів виконавчої влади дозволяє визначити їхню здатність до адаптації, ефективного виконання завдань та прийняття оперативних рішень у кризових ситуаціях. Дослідження даного питання сприятиме формуванню ефективних управлінських стратегій, що забезпечать належний рівень захисту державних інтересів та національної безпеки. Дослідження даної теми, також є критично важливим для подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану. Результати таких досліджень можуть бути використані для розробки нових законодавчих актів, удосконалення існуючих нормативних документів та підвищення ефективності роботи урядових структур в умовах надзвичайних ситуацій. Крім того, аналіз досвіду України в управлінні кризовими ситуаціями може бути корисним для інших держав, що стикаються з подібними викликами, сприяючи

міжнародному співробітництву та обміну кращими практиками у сфері національної безпеки та оборони.

Воєнний стан, згідно з чинним законодавством, є особливим правовим режимом, який запроваджується в Україні або в окремих її регіонах у разі збройної агресії або загрози нападу. Він вводиться для забезпечення державної незалежності і територіальної цілісності України. Цей режим надає додаткові повноваження органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування для відвернення загроз, боротьби з агресією і гарантування національної безпеки [2]. Встановлення воєнного стану в Україні здійснюється згідно з Конституцією України [1] та Законом України "Про правовий режим воєнного стану" [2], що визначає правові підстави, порядок введення та припинення цього режиму, а також права та обов'язки державних органів і громадян у цей період.

Запровадження воєнного стану потребує злагодженої та ефективної роботи всіх органів державної влади, особливо центральних органів виконавчої влади, які є основними виконавцями державної політики у сфері безпеки та оборони. Вивчення повноважень і діяльності цих органів у період воєнного стану має вирішальне значення для розуміння механізмів реагування на кризові ситуації, забезпечення стабільності в суспільстві та підтримки функціонування всіх важливих сфер державного життя. Аналіз правових і організаційних аспектів функціонування центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану дозволяє виявити їхню здатність до швидкої адаптації до нових умов і ефективного виконання покладених на них завдань.

Під час воєнного стану центральні органи виконавчої влади отримують додаткові повноваження, які дозволяють їм швидко і ефективно реагувати на виникаючі загрози та забезпечувати нормальне функціонування держави в умовах кризи. Наприклад, уряд має право запроваджувати нові правила та нормативи, що регулюють економічну, соціальну та оборонну сфери, а також використовувати заходи примусу для забезпечення виконання вимог воєнного

стану. Крім того, центральні органи можуть здійснювати контроль за діяльністю місцевих органів влади та підприємств, щоб забезпечити належний рівень мобілізації ресурсів і координацію дій на місцевому рівні.

Специфіка управлінських функцій центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану полягає в необхідності швидкого прийняття рішень та координації дій між різними структурами. Це вимагає високого рівня професіоналізму, оперативності та готовності до мобілізації ресурсів у найкоротші терміни.

Кабінет Міністрів України є головним координаційним органом, який відповідає за реалізацію державної політики у період воєнного стану. Уряд приймає рішення щодо мобілізації економічних ресурсів, забезпечення безпеки та правопорядку, а також координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. В умовах воєнного стану Кабінет Міністрів має повноваження запроваджувати надзвичайні заходи для підтримання стабільності, організувати діяльність з евакуації населення, забезпечувати функціонування критичної інфраструктури та здійснювати інші заходи для забезпечення обороноздатності країни.

Міністерство оборони України відіграє ключову роль у забезпеченні обороноздатності держави під час воєнного стану. Це відомство відповідає за підготовку та проведення мобілізаційних заходів, організацію територіальної оборони, координацію дій Збройних Сил України та інших військових формувань. Міністерство також здійснює військове планування, керує військовими операціями, забезпечує постачання зброї та військової техніки, а також співпрацює з міжнародними партнерами для отримання військової допомоги. Крім того, Міністерство оборони займається підготовкою населення до участі у заходах з оборони країни, проведенням навчань і тренувань, що дозволяє забезпечити високий рівень готовності до оборони.

Забезпечення національної безпеки є одним з основних пріоритетів діяльності центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану. Це

включає виявлення та нейтралізацію загроз національній безпеці, забезпечення функціонування критичної інфраструктури, а також підтримання громадського порядку і безпеки. Для досягнення цих цілей впроваджуються спеціальні заходи контролю та регулювання різних сфер суспільного життя. Наприклад, можуть бути запроваджені заходи з посилення охорони державного кордону, організації оборонних підприємств та установ, а також заходи з протидії терористичним загрозам і диверсіям.

Організація та координація мобілізаційних заходів є ще одним важливим напрямом діяльності центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану. Це включає підготовку та проведення мобілізації людських і матеріальних ресурсів, забезпечення функціонування військових об'єктів та підготовку населення до участі в оборонних заходах. Важливу роль відіграє також управління економічними ресурсами, що дозволяє забезпечити потреби військових формувань та цивільного населення в умовах воєнного стану. Крім того, центральні органи виконавчої влади здійснюють координацію дій з міжнародними партнерами для отримання військової, економічної та гуманітарної допомоги, що сприяє зміцненню обороноздатності держави та забезпеченню належного рівня життя громадян.

Під час воєнного стану можуть запроваджуватися особливі заходи та обмеження, спрямовані на забезпечення безпеки та підтримання громадського порядку. Це може включати контроль за інформаційним простором, зокрема обмеження діяльності засобів масової інформації, моніторинг та регулювання інтернет-ресурсів, а також запобігання поширенню дезінформації та панічних настроїв серед населення. Запровадження комендантської години та інших обмежень прав і свобод громадян є ще одним важливим заходом під час воєнного стану. Це включає обмеження на пересування громадян, заборону на проведення масових заходів, а також запровадження спеціальних режимів роботи підприємств і організацій. Центральні органи виконавчої влади можуть встановлювати обмеження на продаж і використання певних товарів,

запроваджувати контроль за обігом зброї та інших небезпечних предметів, а також здійснювати заходи щодо евакуації населення з небезпечних зон. Такі заходи спрямовані на підтримання громадського порядку, запобігання диверсіям та іншим загрозам безпеці, а також забезпечення належного рівня захисту правопорядку.

Міжнародне співробітництво є невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки під час воєнного стану. Центральні органи виконавчої влади активно взаємодіють з міжнародними організаціями, такими як ООН [3], НАТО, ЄС, а також з країнами-партнерами для отримання військової, економічної та гуманітарної допомоги. Це дозволяє зміцнити обороноздатність країни та забезпечити підтримку з боку міжнародного співтовариства. У контексті воєнного стану, міжнародна підтримка стає вирішальною для забезпечення стійкості державних структур, підвищення боєздатності збройних сил та посилення безпеки громадян.

Отримання міжнародної допомоги та співпраця у сфері безпеки сприяють обміну досвідом та впровадженню передових практик у сфері управління кризовими ситуаціями. Це включає проведення спільних навчань, консультацій та обмін інформацією щодо загроз національній безпеці. Важливою складовою є також координація дій у сфері гуманітарної допомоги для підтримки цивільного населення в умовах воєнного стану. Крім того, міжнародне співробітництво забезпечує доступ до новітніх технологій, ресурсів та знань, необхідних для ефективного управління та реагування на кризові ситуації.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що ефективна діяльність центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану є ключовим фактором забезпечення національної безпеки та стабільності. Аналіз їхньої діяльності дозволяє визначити сильні та слабкі сторони управлінських практик, а також розробити рекомендації щодо їхнього вдосконалення. Це сприяє підвищенню готовності держави до реагування на надзвичайні ситуації та забезпеченню захисту інтересів громадян. Дослідження цього питання має

важливе значення для розуміння механізмів управління кризовими ситуаціями та визначення шляхів підвищення ефективності діяльності державних органів в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України// Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.12.2005)
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України//Відомості Верховної Ради (ВВР) від 2015, № 28, ст.250 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 07.12.2005)
3. United Nations: Charter URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення 07.12.2005)

ЛИСЮК Катерина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Права людини – ключове поняття сучасного права, важливість якого зумовлена соціально-економічними змінами в Україні та глобалізацією.

Конституція України не тільки закріплює права і свободи людини та громадянина, але й встановлює механізми їх захисту. Важливо зазначити, що права і свободи людини та громадянина є невід'ємними та непорушними. Вони не можуть бути скасовані, крім випадків, передбачених Конституцією України. Конституційне закріплення прав і свобод людини та громадянина є важливим кроком на шляху до побудови демократичного суспільства, де кожна людина може почувати себе вільною та захищеною.

Конституція України не тільки закріплює права людини та громадянина, але й розрізняє їх, підкреслюючи, що свобода особистості є першоосновою системи прав людини [1, с. 6].

Правова доктрина розрізняє природні та набуті права людини, де перші є вродженими та фундаментальними, а другі залежать від соціально-політичного контексту. Конституція України, гарантуючи свободу людини, визначає її як юридичну категорію, що характеризується такими ознаками:

- Свобода є невід'ємним правом кожної людини від народження, і держава є гарантом цього права.
- Людина вільна робити все, що не суперечить чинному законодавству.
- Рівність можливостей для всіх людей є юридично закріпленою [2, с. 84].

Конституція України розмежовує поняття "права людини" та "права громадянина", підкреслюючи, що перші є фундаментальними та невід'ємними від людської сутності. Кожна людина, незалежно від свого громадянства, володіє невід'ємними правами, які є основоположними та природними. Ці права, що стосуються фізичного існування та розвитку особистості, є невідчужуваними та гарантуються кожній людині від народження. Серед них можна виділити право на життя (ст. 27), право на повагу до гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), право на недоторканність житла (ст. 30) та право на невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32), тощо[3].

Права людини та громадянина можуть бути класифіковані за різними підходами, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Одним з них є поділ на основні та похідні права. Основні права, як правило, поділяють на громадянські (особисті, фізичні), політичні, економічні, соціальні та культурні. П. Рабінович, аналізуючи сферу суспільних відносин та характер потреб, пропонує власну класифікацію основних прав людини та громадянина, виділяючи фізичні, особистісні, культурні, економічні та політичні права[5, с. 13].

У класифікації прав людини та громадянина виділяють класичні та соціальні права. Класичні права, що включають громадянські та політичні, спрямовані на обмеження державного втручання в життя людини. Соціальні права, охоплюючи економічні, соціальні та культурні аспекти, забезпечують гідні умови існування та розвитку особистості.

Права людини – це комплекс можливостей, що є необхідними для забезпечення гідного існування та всебічного розвитку особистості. Ці можливості є об'єктивно визначеними рівнем розвитку суспільства та забезпечуються завдяки обов'язкам інших суб'єктів, зокрема держави та міжнародного співтовариства.

П. Рабінович пропонує класифікацію прав людини, засновану на різних видах індивідуальних потреб. Він виділяє фізичні (життєві, вітальні, соматичні)

права, спрямовані на задоволення базових потреб людини у біологічному існуванні та безпечному психофізичному розвитку. Порушення цих прав унеможлиблює реалізацію будь-яких інших прав людини. Окрім того, він виділяє особистісні права, що забезпечують формування, безпечне функціонування та розвиток особистості, а також культурні права, спрямовані на задоволення потреб людини у доступі до культурних надбань та самореалізації через створення культурних цінностей[4, с. 12].

Усі наведені різновиди основоположних прав мають спільну рису: їх належність кожній людині та їх реалізація не можуть бути формально обумовлені будь-якими її соціальними чи «демографічними» характеристиками. Саме тому в ієрархії прав людини вони займають перше місце.

Права людини не обмежуються лише зазначеними видами. Важливими також є економічні та політичні права. Економічні права дозволяють людині реалізувати свій потенціал у господарській діяльності, зокрема шляхом участі у виробництві матеріальних благ, наданні послуг або підприємстві. Політичні права, в свою чергу, забезпечують участь людини в управлінні суспільством та державою, що дозволяє їй впливати на формування соціальних умов свого життя.

Свобода людини є предметом дослідження в багатьох юридичних джерелах, де вона розглядається з різних точок зору, відображаючись в теоретичних положеннях, наукових теоріях та філософських ідеях різних часів.

Конституція України гарантує невідчужуваність, непорушність та недоторканність прав і свобод людини, а також їх забезпечення державою. У цьому контексті особливий інтерес становить історія розвитку ідей та поглядів на свободу людини, зокрема дослідження не тільки самої свободи, але й механізмів її гарантування, розвитку демократії, права, законності та справедливості.

Сучасні політико-правові знання базуються на ідеях та концепціях минулого, які є важливими для їх подальшого розвитку. Свобода людини ґрунтується на природному та позитивному праві, що знайшло своє відображення в правових законах та інших джерелах права.

Суб'єктивна свобода - це юридично закріплені можливості особи, що гарантуються об'єктивним правом. Конституційна суб'єктивна свобода, зокрема, передбачає юридичні можливості щодо індивідуальної недоторканності, які людина реалізує без втручання держави, її органів та посадових осіб, громадських об'єднань, органів місцевого самоврядування та їх представників [5, с. 46].

Окрім прав і свобод, Конституція України також закріплює низку обов'язків громадян перед державою:

- Захист Вітчизни (ст. 65). Цей обов'язок є надзвичайно актуальним у контексті війни з Російською Федерацією. Громадяни зобов'язані захищати суверенітет та територіальну цілісність України.

- Сплата податків і зборів (ст. 67). Це є необхідною умовою для забезпечення функціонування держави.

- Повагу до законів та Конституції України (ст. 68). Виконання цього обов'язку сприяє правопорядку та стабільності.

- Дбайливе ставлення до природи (ст. 66). У контексті екологічних викликів це обов'язок кожного громадянина[3].

Отже, права і свободи людини є першоосною системи прав людини та громадянина. Саме тому існує поділ на природні права, що є невід'ємними від людини, та набуті права, які характеризують її роль у суспільстві та політиці.

Свобода людини як об'єктивне явище не зводиться лише до правового регулювання, а й охоплює інші соціальні норми, що функціонують у демократичному суспільстві. У широкому розумінні свобода визначає загальне положення людини, її соціальний статус. У вузькому юридичному значенні свобода тлумачиться як можливість людини здійснювати певні конкретні дії в межах, встановлених законом.

Конституція України гарантує невід'ємні права і свободи людини, їх непорушність та захист державою. У зв'язку з цим, дослідження історії розвитку ідей свободи людини є надзвичайно важливим. Важливо аналізувати не тільки концепцію свободи, але й інституційні механізми її забезпечення, такі як розвиток демократичних інститутів, правова система, законність та справедливість. Минуле є важливим джерелом для сучасного політико-правового знання. Ідеї та концепції минулого служать аргументами та теоретичними передумовами для подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. 141 с.
2. Нестерович В. Лобіювання як конституційно-правовий механізм захисту прав і свобод людини та громадянина. Вісник Академії правових наук України. 2010. № 3. С. 83-93.
3. Погорілко В. Права та свободи людини і громадянина в Україні. Київ: Ін Юре, 1997. 52 с.
4. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропнасутність, змістова класифікація. Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. редкол.: В. Тацій та ін. Х.: Право, 2013. N 2. С. 12-13.
5. Тертишник В. Права і свободи людини. Київ: Алерта, 2022. 432 с.

ЛІННИК Анна,

здобувачка вищої освіти,
Державний торговельно-
економічний університет,
м. Київ

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ ПРИ ДИСТАНЦІЙНІЙ РОБОТІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

В умовах стрімкої глобалізації та діджиталізації суспільних відносин транскордонна дистанційна робота стала невід'ємною частиною сучасного ринку праці. Пандемія COVID-19 суттєво прискорила цей процес, створивши прецедент масового переходу на дистанційний формат роботи, що знайшло своє відображення у внесенні змін до Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП), зокрема ст. 60-2, яка легалізувала дистанційну роботу [1]. Водночас, транскордонний характер таких трудових відносин створює низку правових викликів, особливо у контексті вирішення трудових спорів.

Міжнародно-правове регулювання дистанційної роботи базується на ряді фундаментальних актів, серед яких: Конвенція про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів № 98, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, а також двосторонні договори про правову допомогу. Особливої уваги заслуговує Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань» (Рим I), який встановлює колізійні прив'язки для визначення застосовного права у трудових відносинах з іноземним елементом [5].

За даними Міжнародної організації праці, спостерігається значне зростання трудових спорів на основі дистанційної роботи протягом останніх

трьох років, що підкреслює необхідність розробки ефективних механізмів їх вирішення [8].

Правове регулювання трудових відносин при дистанційній роботі з іноземним елементом характеризується комплексним характером та потребує застосування як національного законодавства, так і міжнародно-правових норм. Відповідно до загальноновизнаних принципів міжнародного приватного права, при визначенні застосовного права до трудових відносин з іноземним елементом застосовується принцип автономії волі сторін (*lex voluntatis*). Це означає, що працівник та роботодавець можуть самостійно обрати право, яке регулюватиме їхні відносини. Однак, згідно з Регламентом ЄС «Рим I» (№593/2008), такий вибір не може позбавляти працівника захисту, який надається йому імперативними нормами права країни, де він звичайно виконує роботу [5].

За відсутності вибору права сторонами, застосовуються наступні колізійні прив'язки: право країни, де працівник звичайно виконує роботу (*lex loci laboris*); право країни місцезнаходження роботодавця (*lex loci delegationis*); право країни, з якою трудові відносини найбільш тісно пов'язані.

При дистанційній роботі особливого значення набуває визначення «звичайного місця роботи». Згідно з практикою Суду ЄС (справа C-125/93 *Mulox IBC Ltd v Hendrick Geels*), таким місцем вважається територія, де працівник фактично виконує свої трудові обов'язки або де знаходиться центр його трудової діяльності [7].

Вирішення транскордонних трудових спорів при дистанційній роботі характеризується особливою процесуальною складністю та потребує чіткого розуміння міжнародно-правових механізмів захисту трудових прав. Щодо визначення юрисдикції, то фундаментальне значення для визначення компетентного суду має Регламент ЄС № 1215/2012 «Про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах» (Брюссель I bis). Відповідно до ст. 21-23 даного Регламенту встановлюється

спеціальна юрисдикція щодо індивідуальних трудових договорів. Важливим є положення ст. 22 Регламенту, згідно з яким роботодавець може подати позов лише в судах держави-члена, на території якої працівник має місце проживання. Це правило спрямоване на захист працівника як економічно слабшої сторони [3].

При розгляді транскордонних трудових спорів суди керуються: Гаазькою конвенцією про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 р., Гаазькою конвенцією про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 р., двосторонніми договорами про правову допомогу, національним процесуальним законодавством.

Нашу увагу привернув особливий механізм онлайн-вирішення спорів (ODR - Online Dispute Resolution), який наразі відсутній у національному законодавстві України як комплексний правовий інститут. Законодавство України містить лише окремі елементи, що уможливають проведення дистанційних процедур вирішення спорів. Зокрема, відповідно до ст. 212 Цивільного процесуального кодексу України, учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції [6]. Також Закон України «Про медіацію» не містить прямої заборони проведення медіації онлайн, проте і не регламентує особливості такої процедури [2]. Водночас, міжнародна практика демонструє ефективність ODR як способу вирішення транскордонних спорів, що підтверджується розвиненою нормативно-правовою базою ЄС та успішним функціонуванням спеціалізованих платформ. Фундаментальним актом у сфері ODR на рівні ЄС є Регламент № 524/2013 Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про онлайн-вирішення споживчих спорів. Хоча даний Регламент спрямований насамперед на захист прав споживачів, його положення щодо функціонування ODR-платформ можуть бути адаптовані для вирішення трудових спорів [4].

Специфіка онлайн-вирішення трудових спорів характеризується комплексом процедурних, юридичних та технічних особливостей, що потребують належного правового регулювання. Процедурний аспект ODR передбачає можливість асинхронної комунікації між сторонами трудового спору, використання захищених каналів передачі даних та електронну фіксацію всіх процесуальних дій. Важливим елементом виступає автоматизація рутинних процедурних елементів, що суттєво пришвидшує процес вирішення спору. Особливого значення набувають технічні вимоги до ODR-платформ, що включають надійну систему ідентифікації учасників процесу, захищений електронний документообіг, стабільність функціонування платформи та доступність інтерфейсу для всіх учасників спору.

Ми вважаємо, що впровадження механізму ODR у національну правову систему України потребує комплексного реформування законодавства. Необхідним є розроблення спеціального нормативно-правового акту, який регулюватиме процедуру онлайн-вирішення спорів, внесення відповідних змін до процесуального законодавства та адаптація трудового законодавства до потреб дистанційного вирішення спорів. Важливим аспектом виступає гармонізація національного законодавства з правом ЄС у сфері ODR, що зумовлено євроінтеграційними прагненнями України. Актуальним залишається питання підготовки кваліфікованих фахівців у сфері ODR, розроблення технічних стандартів і протоколів, а також встановлення дієвих механізмів контролю якості ODR-процедур. Міжнародно-правовий аспект впровадження ODR передбачає необхідність укладення двосторонніх угод про визнання результатів онлайн-вирішення спорів, приєднання до міжнародних протоколів щодо ODR та забезпечення інтеграції національної системи ODR з міжнародними платформами.

Таким чином, ефективне вирішення трудових спорів з іноземним елементом при дистанційній роботі потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення правового регулювання, розвиток інституційної

спроможності та міжнародне співробітництво. Впровадження сучасних механізмів ODR сприятиме підвищенню ефективності захисту трудових прав та розвитку дистанційних форм зайнятості в умовах глобалізації ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 27 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 17.11.2024).
2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 17.11.2024).
3. Регламент (ЄС) N 1215/2012 Європейського Парламенту "Про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах» (Брюссель I bis)" : Регламент Європ. Союзу № 1215/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215> (дата звернення: 17.11.2024).
4. Регламент (ЄС) N 524/2013 Європейського Парламенту та Ради "Про врегулювання споживчих суперечок в Інтернеті" : Регламент Європ. Союзу від 21.05.2013 № 524/2013 : станом на 17 черв. 2008 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0524> (дата звернення: 17.11.2024).
5. Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради "Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань ("Рим I")" : Регламент Європ. Союзу від 17.06.2008 № 593/2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008R0593> (дата звернення: 17.11.2024).
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

7. Judgment of the Court of 13 July 1993. of European Court in no. C-125/93. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61992CJ0125> (date of access: 17.11.2024).

8. Working from Home: from invisibility to decent work. ILO Homepage | International Labour Organization. URL: <https://webapps.ilo.org/digitalguides/en-gb/story/working-from-home#advantages> (date of access: 17.11.2024).

ЛІСОВСЬКИЙ Віктор,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. У всі часи молоді люди були рушійною силою суспільних та політичних процесів. Сучасні тенденції впровадження та реалізації молодіжної політики на місцевому рівні потребують підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у даному напрямку. Актуальність теми обумовлена необхідністю створення ефективних інструментів реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні, сприянні залученню активної молоді до співпраці із владою та реалізації її потенціалу для розвитку громад і територій.

Мета статті. Визначення засад національної молодіжної політики та шляхів її реалізації на місцевому рівні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дана тематика стала предметом дослідження багатьох науковців. На всеукраїнському рівні ці питання досліджували Ю. Галабудра, М. Головатий, Ю. Криворучко. Дослідження даного питання на місцевому рівні викладені у роботах Є. Бородіна, В. Головенка, Т. Тарасенка. Резюмуючи даний досвід, подальший розвиток реалізації державної молодіжної політики має спиратися на наявні інструменти та пошук нових підходів і моделей.

Виклад основного матеріалу. Після здобуття української незалежності, система державного управління зазнала активного реформування. Перейнявши

досвід Європейської демократії, відбувся перехід від радянського методу управління, що в свою чергу відкрив багато можливостей для розвитку громад та регіонів України. Прийшло чітке усвідомлення, що майбутнє України залежить від українців та молоді, яка у свій час підтвердила шлях до європейської моделі цінностей та демократичного розвитку.

Після реформи децентралізації в Україні змінилися підходи до формування та реалізації державної молодіжної політики. Місцева влада тепер відповідає за реалізацію місцевої молодіжної політики та тісно співпрацює з регіональними органами виконавчої влади та молодіжними організаціями в процесі вирішення питань молодіжної політики.

Законодавство України визначає низку повноважень для органів місцевого самоврядування, що прямо або опосередковано впливають на молодь. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» ці повноваження є власні або делеговані. Тобто до власних належить управління закладами і комунальними установами (школи, спортивні школи, заклади культури, охорони здоров'я) та делеговані забезпечення розвитку всіх видів освіти, культури, спорту визначення потреб і сприяння користуванню наявною інфраструктурою [5, с.2-8].

В Україні функціонує два рівні реалізації молодіжної політики на регіональному рівні, це органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації. Залучення молоді до реалізації державної молодіжної політики, зберегти її потенціал, активізувати її громадську позицію є одними із пріоритетних завдань такої політики.

З метою реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні створюються виконавчі органи влади, на яких покладаються функції з реалізації державної молодіжної політики. Дані органи отримують делеговані повноваження від місцевих рад, які затверджуються у положеннях про спеціальний орган у справах молоді та спорту на сесіях відповідних рад, і в

подальшому отримують штатний розпис працівників на яких покладені завдання розвитку молодіжної політики на місцевому рівні.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності органу місцевої влади(відділу чи управління молоді) є написання та реалізація Програми реалізації молодіжної політики в ОТГ, Програми реалізації проектів програм області чи району, які розроблених громадськими організаціями, чи обласної Програми підтримки талановитої молоді, Програми патріотичного виховання молоді у громаді.

Такі програми потребують фінансування як на державному так і на місцевому рівні. Для досягнення результатів розвитку молодіжної політики на місцевому рівні необхідно передусім залучати активну молодь до співпраці із структурним підрозділом місцевої ради, який відповідає за даний напрям роботи.

Вивчення культурних, освітніх, спортивних потреб молоді та наявність просторів для їх реалізації є запорукою успішної реалізації молодіжної політики[3, с.12].

Одним із ефективних інструментів реалізації молодіжної політики є створення дорадчого органу у місцевій раді – Молодіжної ради. Відповідно до покладених завдань на молодіжну раду вона повинна провести аналіз ефективності молодіжної політики на місцевому рівні, подавати пропозиції щодо залучення активної молоді до вирішення питань соціально-економічних, культурних, політичних напрямів життєдіяльності громади та підвищення ефективності рішень органів виконавчої влади, які впливають на життя молоді[7, с.11].

Однією з умов реалізації ефективної молодіжної політики є формування молодіжної інфраструктури на місцевому рівні, що передбачає підтримку та розвиток діючих і створення нових молодіжних центрів чи молодіжних просторів та запровадження діяльності молодіжних працівників. Створюючи молодіжні простори громади мають можливість залучати активну молодь до

реалізації всіх важливих ініціатив, проведення корисних акцій, розвитку волонтерства, займатися національно-патріотичним вихованням.

Важливим фактором також є можливості грантових програм для молоді, які повинні включати в себе можливості обміну досвідом, вивчення кращих практик реалізації молодіжних проєктів на місцевому, державному та міжнародному рівні.

Висновки. Сьогодні, у військовий час перед органами місцевого самоврядування стоїть багато викликів. Вони вимагають пошуку інноваційних рішень та пошуку інноваційних підходів, які мають створити широкий спектр послуг від можливостей дозвілля молоді та її реалізації у різних сферах. Формування та реалізація державної молодіжної політики на місцевому рівні є одним із головних та стратегічних напрямів роботи органів виконавчої влади на місцях. Реалізація регіональних програм підтримки молоді є запорукою євроінтеграції, збільшення інвестиційного потенціалу регіонів, а також сприятимуть посиленню соціальної активності, самовизначенню та самостійності молоді у прийнятті рішень про власний розвиток та взаємодії з громадськими інститутами на місцях. Активна та успішна молодь зараз – це сильна та процвітаюча держава завтра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96 -ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. [с. 1-9.]
2. Закон України «Про засади молодіжної політики [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> .
3. Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року». Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>.
4. Розпорядження голови Житомирської обласної державної адміністрації «Про утворення Молодіжної ради при Житомирській обласній

державній адміністрації та затвердження Положення про неї» від 29.11. 2021 року №663. Офіційний сайт Житомирської обласної державної адміністрації. Режим доступу до ресурсу: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/663-vid-29.11.2021.pdf>.

5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лют. 2015 р. № 157-VIII. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

7. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», 1992– URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.

8. Головенько В. А. Молоде покоління України в алгоритмі суспільних процесів / В. А. Головенько / Український соціум. – 2006. – № 2. – 159 с.

ЛОБОДА Катерина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Євроінтеграційні процеси в Україні, впровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення та захисту людських прав впливає на зміни в національній правовій системі загалом, так і на розвиток та функціонування правоохоронних органів зокрема. Одним із етапів приведення у відповідність до європейських стандартів системи правоохоронних органів України стало створення Державного бюро розслідувань. Завданнями створеного на підставі Закону України «Про Державне бюро розслідувань» правоохоронного органу стало запобігання, виявлення, припинення, розкриття та об'єктивне розслідування кримінальних правопорушень, вчинених за підслідністю даного органу спеціальними суб'єктами і віднесеними до його компетенції [1]. Крім того, останній відіграє важливу роль у ефективній протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки та забезпечення правопорядку у військовій сфері в умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України.

Метою даної публікації є дослідження правового статусу Державного бюро розслідувань (далі - ДБР).

ДБР є багатофункціональним правоохоронним органом, яке має доволі широке коло повноважень. У 2023 році у провадженні ДБР знаходилося 71 898 справ, з них - 17 957 закінчених кримінальних проваджень. Набрали законної сили обвинувальні вироки суду щодо 2838 осіб [2]. Організаційну структуру

ДБР було визначено постановою КМУ «Про утворення Державного бюро розслідувань» № 127 від 29.02.2016 р. [3].

Проте, як «новостворений» суб'єкт правовідносин, ДБР сьогодні є об'єктом прицільної уваги громадськості, до якого час від часу виникають питання щодо його правового статусу. Так, на сьогодні існує недостатня незалежність ДБР від політичного впливу, зокрема, зміна керівництва при політичних кризах може призводити до зловживань та маніпуляцій у розслідуванні резонансних справ. У багатьох випадках розслідування щодо високопосадовців може супроводжуватися політичним тиском або саботажем. Є випадки, коли справи затягуються, а зібрані докази використовуються для політичного шантажу. Бюджетні обмеження також ускладнюють реалізацію ефективних розслідувань. Низька ефективність механізму координації та взаємодії ДБР із іншими правоохоронними органами, зокрема, НАБУ, СБУ, прокуратурою, що ускладнює розслідування кримінальних правопорушень.

Повноваження як основний елемент правового статусу ДБР є сукупністю прав та обов'язків, що передбачені законодавством. Специфікою статусу ДБР є те, що права і обов'язки даного правоохоронного органу, як суб'єкта правовідносин, встановлені адміністративним законодавством. О. М. Музичук визначає адміністративний статус як комплексну систему визначених у законодавчих актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин. Такі ознаки мають вказувати на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ними [4, с. 319].

Елементи статусу даного правоохоронного органу, як в принципі й будь-якого іншого органу виконавчої влади, є за своєю природою нормами адміністративного законодавства. Вказані приписи визначають порядок створення та діяльності ДБР, межі здійснення покладених на нього завдань та функцій. Окреслюють місце останнього у механізмі держави. Врегульовують його взаємовідносини з іншими органами публічної влади, а також громадськістю [5, с. 80-81].

Посадові особи ДБР здійснюють свої повноваження з урахуванням завдань, покладені на даний орган чинним законодавством, зокрема, правилами підслідності, визначеними кримінальним процесуальним законодавством. Метою діяльності ДБР є встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування кримінальних правопорушень та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, незважаючи на посади, наявність зв'язків та ресурсів [6]. Але труба розуміти, що така юридична відповідальність охоплює і представників ДБР, якщо:

Це передбачено Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [7]. Вказаний нормативно-правовий акт встановлює підстави відшкодування шкоди, яку завдали посадові особи ДБР своїми діями, бездіяльністю та/або рішеннями. Адміністративний позов про відшкодування шкоди до ДБР, як суб'єкта владних повноважень, може подати особа, права якої було порушено.

Це встановлено Законом України «Про державне бюро розслідувань» як щодо керівництва, так і співробітників. Зокрема, Закон визначає директора ДБР відповідальним за діяльність вказаного органу, зокрема, законність здійснюваних останнім оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод людини і громадянина».

Отже, можна прийти до висновку, що повноваження ДБР є основою його правового статусу. Важливою умовою ефективної діяльності даного правоохоронного органу, його взаємодії з іншими органами публічної влади є визначення чіткого переліку його прав та обов'язків. З метою недопущення зловживання владою посадових осіб ДБР є вкрай необхідним також встановлення чітких меж їх повноважень. Також важливим є забезпечення гарантій незалежності ДБР, зокрема щодо призначення керівництва,

підвищення рівня фінансування та технічного оснащення даного органу та запровадження прозорих механізмів контролю за діяльністю останнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#n90>
2. Річний звіт про діяльність ДБР 2023 р. / Офіційний веб-сайт ДБР. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik.pdf>
3. Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.2016 № 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2016-%D0%BF#Text>
4. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. Форум права. 2008. № 1. С. 316–321.
5. Моїсєєв М.С. Адміністративно-правовий статус Державного бюро розслідувань України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Суми : СумДУ, 2019. 227 с.
6. Державне бюро розслідувань / Офіц. веб- сайт URL: <https://dbr.gov.ua/>
7. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>

МАГАСЬ-ДЕМИДАС Юлія,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри права та публічного
управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одним із факторів, які є необхідними для розвитку правової держави й громадянського суспільства, є правова свідомість. Вона є однією з фундаментальних категорій правової науки, оскільки визначає ставлення суспільства до права та механізмів його реалізації. Еволюція правової свідомості відображає загальний розвиток суспільства та його правової культури. У сучасних умовах глобалізації, демократизації та цифровізації правова свідомість набуває нових акцентів, відкриваючи водночас як нові можливості, так і виклики для правового регулювання.

Метою цієї доповіді є аналіз еволюції правової свідомості, визначення її ролі у сучасному суспільстві, а також розгляд чинників, що впливають на її формування.

З огляду на важливість категорії правової свідомості, її сутність, еволюцію, сучасний стан та перспективи розвитку розглядав ряд учених, зокрема О. Барабаш, М. Черкас, Д. Забзалюк, Ю. Холод та інші.

Науковці пропонують різні визначення правової свідомості. Загалом, правова свідомість – це сукупність правових знань, уявлень, переконань та почуттів, які відображають ставлення індивіда чи суспільства до чинного права.

Серед функцій правосвідомості виділяють: інформаційно-пізнавальну, яка дозволяє зрозуміти сутність права, його принципи та механізми; оціночну, яка виявляється у ставленні до конкретних правових норм чи подій. Крім цього, виокремлюють гносеологічну, поведінкову, регулятивну функції [1, с. 70]. М. Черкас вважає пізнавальну функцію основною, оскільки без неї всі інші функції правової свідомості проявитися не можуть [2, с. 150]. Правова свідомість охоплює як раціональні, так і емоційні елементи, що формуються під впливом культурних, соціальних, економічних і політичних факторів.

Правова свідомість людини формувалася з давніх давен. У первісних суспільствах дотримання загально прийнятих правил було нерозривно пов'язано з релігійними та моральними уявленнями. У державах стародавнього світу перші норми права сприймалися як божественні (наприклад, закони царя Хаммурапі).

У Стародавніх Греції та Римі формувалися перші концепції природного права та громадянських прав і обов'язків. Правова свідомість почала відокремлюватися від релігійної сфери, зосереджуючись на більш раціональних підходах. На думку Аристотеля, підтримка високого рівня правосвідомості була важливою функцією держави [3, с. 112].

Середньовічна правова свідомість знову набула сакрального характеру. Європейське феодальне і канонічне право перебували під впливом церкви, тому переважала ідея божественного походження правових норм.

Епохи Відродження й Просвітництва відзначилися переходом до світського розуміння права. В цей період зародилися ідеї правової держави, природних прав людини та соціального договору. Підвалини концепції правової держави в сучасному розумінні заклав І. Кант, на думку якого найкращою є держава, люди в якій підкоряються правовим законам, тобто таким, які дають можливість людині реалізовувати принципи рівності та особистої свободи [4, с. 241].

Сучасна правова свідомість формується під впливом демократичних цінностей, верховенства права та міжнародних стандартів прав людини. Значний вплив мають інформаційні технології, які розширюють доступ до правових знань.

У сучасному суспільстві роль правової свідомості надзвичайно велика. Вона, зокрема, впливає на формування правової культури, складає її основу, оскільки визначає рівень дотримання правових норм, повагу до закону та готовність громадян захищати свої права.

Правова свідомість є важливим елементом демократії, оскільки проінформовані, небайдужі громадяни можуть брати активну участь у процесах прийняття рішень та контролювати діяльність влади. Суспільство з високим рівнем правової свідомості є запорукою стабільності правової системи та її зміцнення з одного боку, і її адаптації до сучасних викликів з іншого.

Крім цього, правова свідомість сприяє боротьбі з правовим нігілізмом, тобто зневажливим ставленням до закону. Отже, високий рівень правової свідомості запобігає корупції, злочинності та іншим суспільним проблемам.

На формування правової свідомості сучасної людини впливають різноманітні чинники. До основних інститутів її формування варто віднести сім'ю, заклади освіти, різноманітні соціальні групи, трудові колективи, мас-медіа [Ткаля, с. 40].

Особливу роль у формуванні правосвідомості відіграє підготовка фахівців-юристів, адже юридична освіта забезпечує широкий доступ до правових знань та розуміння механізмів захисту прав людини, формує в державі прошарок кваліфікованих фахівців, які здійснюють захист та популяризацію прав людини, беруть участь у формуванні законодавства.

ЗМІ є важливим інструментом поширення правового інформації, але водночас можуть впливати на формування викривленої правової свідомості через дезінформацію, непрофесійну подачу матеріалу чи диспропорцію у

висвітленні правової дійсності, в гонитві за рейтингами віддаючи перевагу негативній інформації.

Не останню роль у формуванні правової свідомості відіграють соціально-економічні умови та політична ситуація. Економічна стабільність та рівень добробуту безпосередньо впливають на ставлення громадян до закону. Від функціонування політичної системи багато в чому залежить довіра населення до правових інституцій, оскільки недовіра до політиків може викликати й скептичне ставлення до права.

Перед сучасними державами відкриваються широкі перспективи розвитку правосвідомості. Зокрема, цьому сприяє розвиток громадянського суспільства, наявність громадських організацій та правозахисних рухів, поширення правових ініціатив. Розвиток засобів масової інформації та цифрових технологій сприяють підвищенню обізнаності громадян щодо права, різноманітні онлайн-курси, мобільні додатки та платформи підвищують доступ до правових знань. Сьогодні в рамках міжнародного співробітництва активно здійснюється інтеграція міжнародних правових стандартів у національні правові системи, що також стимулює розвиток правової свідомості.

Водночас сучасне суспільство повинно подолати ряд негативних явищ, які гальмують розвиток правової свідомості, а саме: правовий нігілізм, поширення неправдивої чи викривленої інформації через соціальні мережі тощо.

Отже, правова свідомість є важливим елементом суспільного життя, оскільки вона визначає ставлення громадян до права і впливає на функціонування держави. Її еволюція відображає зміни в суспільних цінностях. У сучасних умовах формування правової свідомості стає ключовим фактором у побудові демократичної, правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барабаш О. Правосвідомість та її вплив на поведінку людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні

науки. 2017. № 861. С. 68-72.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_861_12

2. Черкас М. Є. Пізнавальна функція правової свідомості на правотворчій стадії механізму правового регулювання. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 16. С. 150-158. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3108/1/Cherkas_150.pdf

3. Забзалюк Д. Генеза наукового бачення дефініції «правова свідомість». *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2020. Вип. 24. С. 127-132. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3549/1/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0.pdf>

4. Холод Ю. А., Затько Й. Парадигми правової держави: ретроспективний огляд. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2019. С. 240-242. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/119.pdf

5. Ткаля О. В., Кутовий В. В. Правова культура та правова свідомість: взаємозалежність і взаємовплив. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №. 1. С. 38-41. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/9.pdf

МІЩЕНКО Аліна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. Цивільне право України є однією з ключових галузей права, яка регулює майнові та особисті немайнові відносини між фізичними та юридичними особами. У цій системі важливу роль відіграють строки, що забезпечують стабільність, передбачуваність та ефективність цивільно-правових відносин. Строки виступають засобом динамізації цивільних відносин, сприяючи належному виконанню зобов'язань та реалізації прав.

Значення строків у цивільному праві зумовлює необхідність їх глибокого теоретичного осмислення та практичного аналізу. Особливості правового регулювання строків мають безпосередній вплив на реалізацію прав осіб та їх обов'язків. Однак, у сучасній доктрині цивільного права існують прогалини щодо класифікації строків, їх чіткого визначення та відмежування від суміжних понять, таких як терміни та часові періоди.

Аналіз наукових досліджень. На основі опрацювання літературних джерел, зокрема дисертаційного дослідження О.В. Андрійчука, наукових статей П. Гуйвана та В.В. Луця, пояснювальної записки до проекту закону України 2017 року, а також положень Цивільного процесуального кодексу України, було проаналізовано теоретичні та практичні аспекти строків у цивільному праві. Дослідники приділяють увагу різним аспектам цієї тематики: методології розмежування понять «строк» і «термін», їх класифікації, правовій природі

строків, а також механізмам реалізації й захисту прав у межах визначених строків.

Дослідження також підкреслюють необхідність уточнення правових норм, які регулюють строки, та їх адаптації до сучасних умов. Зокрема, аналіз положень Цивільного процесуального кодексу України свідчить про важливість уніфікації строків у різних сферах правового регулювання. Водночас пояснювальна записка до проекту закону акцентує увагу на важливості вдосконалення законодавства з метою забезпечення більшої ефективності правозастосування.

Незважаючи на значну увагу до цієї проблематики, залишаються аспекти, що потребують подальшого дослідження, зокрема вплив строків на ефективність правового захисту, практичну реалізацію прав громадян та їх гармонізацію з іншими правовими інститутами.

Метою статті є дослідження поняття та видів строків у цивільному праві України, а також їхнього значення для регулювання правовідносин. Основними завданнями роботи є:

1. аналіз існуючих підходів до визначення строків у цивільному праві;
2. визначення основних класифікацій строків;
3. обґрунтування практичного значення строків для забезпечення правової визначеності;
4. виявлення проблем та прогалин у чинному законодавстві, що регулює строки.

У цивільному праві строк визначається як певний період часу, встановлений законом, договором або рішенням суду, з настанням чи спливом якого пов'язуються певні юридичні наслідки. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) регулює строки у статтях 251–255, визначаючи їх сутність, способи обчислення та види [5].

Строки є важливим елементом правовідносин, оскільки визначають часові межі реалізації прав і обов'язків. Згідно зі статтею 251 ЦК України,

строк може визначатися календарною датою або закінченням періоду часу, який обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями, годинами або іншими одиницями часу.

Класифікація строків у цивільному праві залежить від різних критеріїв, зокрема правового значення, способу встановлення, функцій тощо. Основними видами строків є:

Залежно від способу встановлення:

- Законні строки – встановлюються нормами права. Наприклад, строки позовної давності (статті 256–268 ЦК України).
- Договірні строки – визначаються за згодою сторін. Наприклад, строк виконання зобов'язання за договором купівлі-продажу.
- Судові строки – встановлюються судом для виконання певних дій [1, с.119].

Залежно від функціонального призначення:

- Правовстановлюючі строки – строки, протягом яких особа має право вчинити певну дію для набуття прав. Наприклад, строк прийняття спадщини (стаття 1270 ЦК України).
- Правоприпиняючі строки – строки, по закінченню яких право припиняється. Наприклад, закінчення строку дії договору оренди.
- Правозахисні строки – строки, протягом яких особа може захистити свої права через звернення до суду. Це, зокрема, строки позовної давності.

Залежно від юридичних наслідків:

- Імперативні строки – не можуть бути змінені за згодою сторін.
- Диспозитивні строки – можуть змінюватися за домовленістю сторін [2, с.20].

Згідно зі статтею 253 ЦК України, строки обчислюються роками, місяцями, тижнями, днями, годинами та іншими одиницями часу. Початок строку визначається з дня, наступного за календарною датою або подією, що

визначає його початок. Якщо строк закінчується у вихідний день, він переноситься на перший робочий день [4].

Особливості обчислення строків мають важливе значення у практиці, особливо у випадках застосування строків позовної давності, строків виконання договорів або реалізації спадкових прав. Попри чітке нормативне закріплення строків у цивільному законодавстві України, на практиці виникають проблеми, пов'язані з їх застосуванням, відсутність уніфікованого підходу до визначення строків у різних сферах цивільних відносин, суперечливість норм, що регулюють обчислення строків у випадках зупинення чи переривання строків позовної давності, недостатня правова визначеність у регулюванні строків у електронних правовідносинах, наприклад, у сфері електронної комерції. Ці проблеми потребують вдосконалення законодавства, зокрема уточнення правових норм та запровадження детальних роз'яснень щодо їх застосування у судовій практиці [3, с.85].

Висновки та рекомендації. Строки у цивільному праві України є важливим інструментом регулювання правовідносин. Їх ефективне застосування забезпечує дотримання принципів правової визначеності, справедливості та захисту прав суб'єктів.

Однак, для підвищення ефективності правового регулювання строків необхідно:

1. Удосконалити нормативно-правову базу, зокрема уточнити положення щодо строків позовної давності та особливостей їх застосування.
2. Розробити рекомендації щодо регулювання строків у цифрових правовідносинах.
3. Провести додаткові дослідження, спрямовані на аналіз взаємодії строків із принципами цивільного права.

Майбутні дослідження мають бути зосереджені на узагальненні судової практики, вдосконаленні правового регулювання строків у новітніх сферах, а також адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійчук О.В. Процесуальні строки у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 2009. 214 с.
2. Гуйван П. Щодо строків застосування оперативних способів захисту порушеного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 18 – 22
3. Луць В. В. Методологічне значення категорій «строк» і «термін» у цивільному праві України. *Часопис цивілістики*. 2018. № 31. С. 80 – 87.
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Пояснювальна записка до проекту Закону України від 23.03.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. станом на 16.01.2020р.: Офіц. текст. Київ : Алерта, 2020

МОШКОВСЬКА Анна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Воєнні злочини, що включають порушення міжнародного гуманітарного права, є серйозною загрозою для стабільності та безпеки національних і міжнародних спільнот. В Україні, в умовах війни з росією, важливим аспектом є розслідування цих злочинів, зокрема щодо порушень прав людини, геноциду та інших важких злочинів, скоєних агресором. Розробка ефективних національних механізмів для розслідування таких злочинів та притягнення винних до відповідальності є критично важливою для забезпечення миру, відновлення справедливості та захисту прав постраждалих. В Україні вже створено певні механізми для боротьби з воєнними злочинами, проте національні органи правопорядку, правозахисні інституції та міжнародні організації повинні спільно працювати над удосконаленням цих процесів. У цьому контексті важливою є взаємодія між органами правосуддя, військовими структурами та міжнародними інститутами, такими як Міжнародний кримінальний суд, для забезпечення належного процесу притягнення до відповідальності винних осіб.

Автори Войціховський А.В. [1], Камінська Н.[2], Щербань Є, Козубенко А, А.[3], Смирнов М. І. [6], вивчали дану тематику «Національні механізми розслідування та притягнення до відповідальності за воєнні злочини», зокрема зосереджуючись на аналізі правових аспектів боротьби з

воєнними злочинами в Україні. Також в їх роботах висвітлюється роль міжнародних механізмів у розслідуванні воєнних злочинів і притягненні до відповідальності, зокрема визначаються аспекти правового співробітництва між Україною та МКС.

Метою дослідження є аналіз ефективності існуючих механізмів розслідування та правової відповідальності за воєнні злочини в Україні, а також визначення шляхів їх удосконалення для забезпечення справедливості та дотримання міжнародних стандартів прав людини. Завданнями дослідження є вивчити правові та організаційні засади національних механізмів розслідування воєнних злочинів та розглянути міжнародне співробітництво та взаємодію національних органів з міжнародними правозахисними інститутами для підвищення ефективності розслідувань та забезпечення правосуддя.

Розслідування воєнних злочинів є важливим напрямом роботи органів досудового розслідування, прокуратури та судових органів в Україні, і хоча ця діяльність має певну історію, вона набула особливого значення після початку збройного конфлікту в Україні в квітні 2014 року, коли російська федерація розпочала агресію на території Донбасу. Однак після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року ситуація значно ускладнилася, і країна зіткнулася з безпрецедентними викликами для своєї системи правосуддя.

Національні механізми розслідування та притягнення до відповідальності за воєнні злочини в Україні базуються на положеннях міжнародного гуманітарного права та національного законодавства, що зобов'язує органи правопорядку виконувати вимоги міжнародних договорів і конвенцій. В Україні розслідування воєнних злочинів є складовою частиною кримінального судочинства, і цей процес здійснюється за допомогою органів досудового розслідування, прокуратури та судів. Відповідно до Кримінального кодексу України (КК України), воєнні злочини визначаються як порушення законів та звичаїв війни, що передбачають жорстоке поводження з військовополоненими, цивільним населенням, застосування

заборонених міжнародним правом засобів ведення війни, розграбування територій та інші порушення, що регулюються міжнародними конвенціями, зокрема 4 Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковим протоколом I до них 1977 року [4].

Згідно з КК України, стаття 438 передбачає покарання за порушення законів та звичаїв війни. Частина 1 цієї статті передбачає, що до таких порушень відносяться жорстоке поводження з військовополоненими або цивільними, вигнання населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей, застосування заборонених засобів ведення війни та інші порушення, що визначені міжнародними договорами, до яких Україна приєдналася. Окрім того, частина 2 цієї статті КК України передбачає посилення покарання до довічного позбавлення волі, якщо такі порушення супроводжуються умисним вбивством [4]. Таким чином, національні органи розслідування та правосуддя зобов'язані виявляти, документувати та розслідувати воєнні злочини, а також притягувати до відповідальності осіб, які їх скоїли.

На рівні національної юстиції важливим етапом є забезпечення співпраці з міжнародними судовими органами, такими як Міжнародний кримінальний суд (МКС). Україна визнала юрисдикцію МКС для розслідування та притягнення до відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини, скоєні на її території. Згідно з українським законодавством, після ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду Україна взяла на себе зобов'язання співпрацювати з цим судом у розслідуванні злочинів, скоєних під час збройного конфлікту, зокрема на Донбасі та внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в 2022 році [2, с.80].

Крім того, створення спеціалізованих підрозділів у складі органів прокуратури та національних правоохоронних органів сприяє оперативному реагуванню на злочини, скоєні під час війни, а також встановленню

відповідальності осіб, які задіяні у цих злочинах. Слід зазначити, що для ефективного розслідування та притягнення до відповідальності за воєнні злочини важливо дотримуватися міжнародних стандартів розслідування, забезпечуючи належне збирання доказів, захист прав потерпілих і свідків, а також надання юридичної допомоги в межах міжнародної правової співпраці.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) є основним механізмом для притягнення до відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини, включаючи воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. МКС заснований на Римському статуті, і його юрисдикція поширюється на злочини, скоєні на території держав, які є учасниками цього статуту, або якщо злочинці є громадянами таких держав. Україна визнала юрисдикцію МКС щодо розслідування злочинів, скоєних на її території після повномасштабного вторгнення росії в 2022 році. МКС може здійснювати розслідування воєнних злочинів, скоєних російськими військовослужбовцями, посадовими особами та іншими відповідальними за ці злочини, а також притягувати їх до кримінальної відповідальності. При цьому МКС має можливість видавати ордери на арешт, здійснювати арешти та організувати судові процеси для осіб, які скоїли злочини на міжнародному рівні. Україна активно співпрацює з МКС у розслідуванні порушень під час війни [6, с.405].

Ad hoc трибунали – це спеціально створені міжнародні суди, які виникають для розслідування та покарання конкретних міжнародних злочинів, що стосуються окремих регіональних конфліктів. Вони створюються для розслідування злочинів, скоєних у конкретному конфлікті або країні, коли міжнародна спільнота визнає необхідність розгляду цих злочинів на міжнародному рівні. Прикладом є Нюрнберзький і Токійський трибунали, а також Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та Руанди. Враховуючи, що війна в Україні є масштабним міжнародним конфліктом, створення спеціалізованого ad hoc трибуналу для розслідування злочинів,

скоєних росією, є можливим варіантом. Такий трибунал може бути заснований резолюцією ООН або іншими міжнародними організаціями для притягнення до відповідальності вищого політичного та військового керівництва росії за воєнні злочини, скоєні під час війни в Україні [6, с.405].

ЄСПЛ є органом Ради Європи, який вирішує справи про порушення прав людини, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини. Україна є державою-учасницею цієї конвенції, тому може звертатися до ЄСПЛ у випадку порушень прав своїх громадян. Важливим прикладом є справа щодо збиття малайзійського літака МН17, коли ЄСПЛ розглядав питання про порушення прав людини, зокрема право на життя та право на ефективний засіб правового захисту. У цьому контексті Україна може звернутися до ЄСПЛ для притягнення росії до відповідальності за порушення прав людини, скоєні під час агресії проти України. ЄСПЛ має повноваження зобов'язувати держави виплачувати компенсації постраждалим особам, а також приймати рішення, що визнають конкретні порушення з боку держав, включаючи росію [3, с.168].

Національні судові системи можуть виступати важливим механізмом для розслідування і притягнення до відповідальності за воєнні злочини, скоєні під час війни. Україна має право проводити власні розслідування і судові процеси щодо порушень законів війни, скоєних на її території. У цьому контексті українські органи правопорядку та прокуратура можуть ініціювати кримінальні справи щодо російських військовослужбовців, посадових осіб та інших осіб, що здійснили воєнні злочини. Українські суди мають юрисдикцію щодо злочинів, скоєних на території України, навіть якщо злочинці є іноземними громадянами. Важливо, що Україна також може судити російських громадян у рамках національного законодавства, наприклад, за допомогою екстрадиції або спеціальних судових процедур для осіб, які скоїли злочини під час війни.

3 травня 2022 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на посилення співпраці з Міжнародним кримінальним судом (МКС). Новий розділ IX2 КПК

передбачає особливості цього співробітництва, визначаючи обсяг та порядок дій у процесі взаємодії з МКС. Ці зміни стали логічним кроком після ратифікації Україною Римського статуту, що є основою для юрисдикції МКС. Відповідно до статті 12 Римського статуту, держави, які визнають юрисдикцію суду, повинні співпрацювати з МКС без затримок або винятків. Крім того, в рамках Угоди про асоціацію з ЄС Україна зобов'язалася не лише ратифікувати Римський статут, а й активно співпрацювати з МКС. Однак варто зазначити, що позиція України щодо ратифікації Римського статуту є суперечливою: хоча Україна підписала документ ще в 2000 році і запрошує МКС розслідувати злочини, скоєні країною-агресором, вона досі не ратифікувала цей статут, що призводить до непослідовності у її зовнішньополітичній практиці.

На сьогодні жоден з існуючих міжнародних судових органів, таких як Міжнародний кримінальний суд (МКС), Міжнародний суд ООН або Європейський суд з прав людини, не має юрисдикції для розслідування і притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України. Це обмеження міжнародної правової системи стало однією з причин створення спеціальних міжнародних трибуналів у минулому, таких як Нюрнберзький і Токійський суди, а також Міжнародні кримінальні трибунали для колишньої Югославії та Руанді. Враховуючи це, виникає пропозиція створити Спеціальний міжнародний трибунал (СМТ) для розслідування злочину агресії, вчиненого країною-агресором проти України. Цей трибунал має займатися розслідуванням незаконного вторгнення на територію суверенної держави та притягненням до відповідальності найвищого політично-військового керівництва агресора, включаючи президента, прем'єр-міністра, міністра оборони та міністра закордонних справ. Без можливості кримінального переслідування цих осіб створення такого трибуналу не матиме значної ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник. Х., 2020. 544 с.

2. Камінська Н., Щербань Є. Імплементация Римського статуту Міжнародного кримінального суду: досвід зарубіжних держав та України: монографія. К.–Од. : Фенікс, 2021. 214 с.
3. Козубенко А. Механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини : нові виклики та перспективи. Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в Україні : матер. міжн. науково-практ. конф. (15 грудня 2022 р.). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. С. 167-170.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341- III. Відомості Верховної Ради України, 2001. № 25-26. ст.131
5. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
6. Смирнов, М. І. (2023). Спеціальний міжнародний трибунал ad hoc щодо злочину агресії Росії проти України як механізм для розслідування та притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчий міжнародний злочин міжнародно-правові та юрисдикційні аспекти. *Київський часопис права*, (1), 403-410. <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.62>

НЕСТЕРОВСЬКА Вікторія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Актуальність теми дослідження. Сурогатне материнство є предметом багатовекторного обговорення, що охоплює морально-етичні, медичні, психологічні та правові аспекти. В Україні ця репродуктивна технологія вперше була застосована у 1995 році в Харкові, коли жінка виносила дитину для своєї доньки через вроджену патологію матки [1].

Ю. Таланов стверджує, що, сурогатне материнство, незалежно від суспільних дискусій, є поширеним методом лікування безпліддя, який активно застосовується не лише в Україні, а й в інших країнах. Тому вивчення міжнародного досвіду може сприяти удосконаленню національного законодавства у відповідності до сучасних потреб [2].

Аналіз правових аспектів сурогатного материнства вказує на наявність суттєвих прогалин у нормативно-правовому регулюванні цієї технології в Україні. Попри її ефективність у розв'язанні проблем безпліддя, законодавча база демонструє недостатню цілісність, що створює підґрунтя для правових колізій і суперечностей. Така ситуація потребує подальшого вивчення та розробки механізмів, які забезпечать юридичну визначеність та прозорість процедури застосування технологій сурогатного материнства в національному контексті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблематику сурогатного материнства в українському правовому просторі досліджували такі автори, як

Н.А. Аблятіпова, Ю.Ю. Таланов, Н.М. Басай, І.В. Чеховська, В.С. Бліхар, І.М. Жаровська, Н.В. Ортинська, А.О. Панасенко, А.В. Дегтярьова, П.Г. Давидов та ін. Зокрема акцент у даних роботах зосереджується на нерегульованості окремих правових питань, зокрема правового статусу біологічних батьків і сурогатної матері. Аблятіпова підкреслює необхідність створення детального законодавства, яке б забезпечувало права усіх сторін процесу. Окрім цього, Ю.Ю.Таланов зосереджується на юридичних конфліктах, що виникають при передачі дитини біологічним батькам, а також на відсутності чітких механізмів вирішення спорів у цій сфері. В цілому, автори наголошують на важливості врахування інтересів усіх сторін: сурогатної матері, біологічних батьків та дитини. Вони також звертають увагу на складність забезпечення етичності у використанні цієї технології.

В Україні національне законодавство не містить єдиного нормативного акту, що комплексно врегульовував би правовідносини у цій сфері. Наявність фрагментарних норм сприяє їх неоднозначному тлумаченню та, відповідно, можливим зловживанням з боку учасників процесу. У вітчизняних правових актах навіть відсутнє чітке визначення терміна "сурогатне материнство", що ускладнює його правове регулювання. Використовуються різні терміни, такі як "замісне материнство" чи "допоміжне материнство", проте їх уніфікація залишається необхідною.

Мета статті. Метою даної публікації є дослідження поняття сурогатного материнства, аналіз правових, етичних та соціальних аспектів цього явища в Україні, а також вивчення проблем правового регулювання сурогатного материнства, зокрема необхідності вдосконалення законодавчої бази в цій сфері.

Завдання:

1. Розглянути основні поняття та визначення, що стосуються сурогатного материнства в контексті українського права.

2. Проаналізувати правове регулювання сурогатного материнства в Україні, порівнюючи його з міжнародним досвідом.

3. Визначити ключові проблеми правового регулювання сурогатного материнства в Україні та обґрунтувати можливі шляхи їх вирішення.

4. Оцінити етичні та соціальні аспекти використання сурогатного материнства, зокрема вплив на права жінок, дітей та біологічних батьків.

5. Розробити рекомендації щодо вдосконалення законодавства України у сфері сурогатного материнства.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 123 СК, у разі перенесення ембріона, зачатого подружжям за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, до організму іншої жінки, батьками дитини визнаються подружжя, які є генетичними батьками цього ембріона. Ця норма регламентує правовий статус дитини, але залишає поза увагою такі аспекти, як права та обов'язки сурогатної матері, специфіку укладення договору між сторонами, а також правовий статус генетичного матеріалу.

Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні регламентується наказом Міністерства охорони здоров'я України № 787 «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій», який визначає сурогатне материнство як один із методів лікування безпліддя. У документі зазначається, що всі етапи репродуктивних маніпуляцій, включаючи запліднення *in vitro* та імплантацію ембріона, відбуваються поза організмом жінки, яка є реципієнткою. Однак цей наказ лише частково окреслює технічну сторону процедури і не вирішує низки правових питань [3].

Законодавча прогалина також спостерігається у визначенні поняття «сурогатна мати». У правовій доктрині це визначення іноді трактується як жінка, яка без використання власного генетичного матеріалу погоджується

вносити дитину для подружжя, що надало ембріон. Такий підхід ґрунтується на коментарі до СК, де зазначається, що сурогатне материнство передбачає імплантацію ембріона до організму «генетично сторонньої» жінки. Водночас ситуації, коли сурогатною матір'ю стає родичка подружжя або використовується її власний генетичний матеріал, викликають суперечки серед науковців і практиків [4].

Практичне застосування сурогатного материнства нерідко супроводжується юридичними труднощами через відсутність єдиного закону, який би врегулював усі аспекти процедури. Наприклад, питання укладення та виконання договору між подружжям і сурогатною матір'ю є недостатньо формалізованими. Наразі ці договори підпадають під загальні положення цивільного законодавства, зокрема статті 626–654 Цивільного кодексу України, які регулюють зобов'язання за договорами. Проте специфіка таких відносин потребує окремого нормативного акта, який враховував би особливості сурогатного материнства, зокрема вимоги до сторін договору, обсяг відповідальності та порядок вирішення конфліктів.

Окрім того, на практиці застосовуються різні варіанти програми сурогатного материнства, які не закріплені в чинному законодавстві. Наприклад, йдеться про використання донорських яйцеклітин чи сперми в разі неможливості подружжя надати власний генетичний матеріал. У таких випадках ускладнюється встановлення юридичного походження дитини та прав генетичних батьків [5].

Узагальнення досвіду світової практики свідчить, що в багатьох країнах законодавство про сурогатне материнство передбачає детальну регламентацію таких аспектів, як захист прав сурогатної матері, обмеження на використання донорського матеріалу та юридичне забезпечення дитини. В Україні впровадження подібних механізмів могло б сприяти ефективному регулюванню відповідної сфери. Це вимагає як розробки єдиного нормативного акта, так і гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами [6].

Висновки, рекомендації перспективи майбутніх досліджень.

Сурогатне материнство в Україні використовується для лікування безпліддя, проте його правове регулювання залишається недостатнім. Законодавство частково визначає правовий статус дитини, сурогатної матері та генетичних батьків, що створює труднощі у врегулюванні правовідносин і вирішенні конфліктів. Відсутність єдиних правил укладення договорів, особливо у випадках міжнародного сурогатного материнства, ускладнює правозастосування.

Для розв'язання цих проблем доцільно розробити комплексний закон, що регламентуватиме права учасників, порядок укладення договорів та використання донорського матеріалу. Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами сприятиме правовій визначеності та захисту сторін. Подальші дослідження мають враховувати соціальні, етичні та юридичні аспекти впровадження нормативних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аблятіпова Н. А. Проблеми сурогатного материнства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*, 2009, 51: 167-173.
2. Таланов Ю. Ю. Актуальні проблеми сурогатного материнства в законодавстві України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2012, 1: 360-368.
3. Басай Н. М. Сурогатне материнство в Україні: сутність та окремі аспекти правового регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць. Івано-Франківськ*, 2014, 82-89.
4. Чеховська І. В. Сурогатне материнство: теоретико-правові підходи до розуміння сутності. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*, 2017, 2-3: 58-64.
5. Blikhar V. S.; Zharovska, I. M.; Ortynska, N. V. Сурогатне материнство в Україні: теоретико-прикладна проблема: Огляд літератури. *REPRODUCTIVE ENDOCRINOLOGY*, 2021, 62: 22-28.

6. Панасенко А.О., Дегтярьова А.В., Давидов П.Г. Сурогатне материнство в Україні: проблемні питання правового регулювання. In: *The 3rd International scientific and practical conference “Fundamental and applied research in the modern world”*(October 21-23, 2020) BoScience Publisher, Boston, USA. 2020. 642 p. 2020. p. 487.

НОРИК Ангеліна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВИДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Важливим аспектом розвитку сучасного суспільства в Україні та створення правової держави є належне виконання норм Конституції та законів, утвердження законності в усіх сферах життя, а також гарантування прав і свобод людини та громадянина. Одним із найбільш ефективних елементів правової системи є конституційно-правова відповідальність. Тому вивчення видів та підстав конституційно-правової відповідальності є досить актуальним, оскільки це дозволяє краще зрозуміти механізм функціонування державної влади, а також удосконалити інститути права, що сприяють захисту конституційного ладу.

Метою даної публікації є визначення видів конституційно-правової відповідальності в Україні та підстави її настання.

Конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, передбачений нормами конституційного права України та має політико-правовий характер, який передбачає необхідність для суб'єктів конституційного правопорушення відповідати за свою юридично значиму поведінку, що реалізується у сфері конституційно-правових відносин [1]. Вона виступає гарантом захисту, охорони та реалізації Конституції України. Окрім загальних ознак, яку властиві також іншим видам юридичної відповідальності, конституційно-правова відповідальність має низку особливих

ознак, що визначають особливості її правової природи. Основною ознакою є її політичний характер, оскільки вона відповідає за здійснення публічної влади. Наступна особливість конституційно-правової відповідальності – те, що вона регулюється нормами конституційного права. Ці ознаки відрізняють конституційну від будь-якої іншої юридичної відповідальності.

Конституційно-правова відповідальність поділяється на кілька видів. Залежно від особливостей її реалізації, виокремлюють: 1) відповідальність, що здійснюється в судовому порядку; 2) конституційно-правову відповідальність у формі прийняття рішень компетентним органом, який не є органом судової влади; 3) конституційно-правову відповідальність у формі застосування механізмів безпосередньої демократії [2]. До першого виду можна віднести, наприклад, заборону діяльності об'єднань громадян. Прикладом відповідальності у формі прийняття рішення компетентним органом, який не відноситься до органів судової влади є достроковий розпуск Верховної Ради України Президентом України та ін. Конституційно-правова відповідальність у вигляді застосування форм безпосередньої демократії виражається у висловленні недовіри главі держави шляхом проведення референдуму. Цей процес дає можливість громадянам безпосередньо впливати на конституційні зміни, тим самим здійснюючи свою відповідальність за подальший розвиток держави через механізми прямої демократії.

Конституційно-правову відповідальність можна поділити на ретроспективну та позитивну. Ретроспективний (негативний) вид відповідальності – це відповідальність за вже вчинене протиправне діяння, яке передбачає, що суб'єкт даного діяння має перетерпіти певні негативні наслідки у вигляді санкцій. **Негативна відповідальність держави** полягає у її обов'язку відповідати за неправомірні дії або бездіяльність, які спричинені рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування тощо. Це може проявлятися у відшкодуванні шкоди, визнанні незаконності прийнятих рішень, скасуванні актів, притягненні посадових осіб до відповідальності або внесенні

змін до законодавства з метою виправлення попередніх порушень. Позитивна відповідальність полягає у належному виконанні органом або особою своїх обов'язків, тобто це – поведінка, що виключає порушення правових норм. Важливим є те, що у конституційному праві перспективна (позитивна) відповідальність поширюється лише на посадових осіб та державні органи. Цей вид конституційно-правової відповідальності виражається у необхідності створення державою умов, що необхідні для захисту прав та свобод людини.

Форми конституційно-правової відповідальності охоплюють: дострокове припинення повноважень державних органів або посадових осіб; скасування чи призупинення дії нормативно-правових актів, що не відповідають Конституції; підзвітність депутатів перед парламентом або місцевою радою; визнання виборів чи результатів референдумів недійсними; офіційне визнання діяльності державних органів та посадових осіб незадовільною, зокрема шляхом висловлення вотуму недовіри уряду або дострокового розпуску підлеглих органів [3].

Вказівки на певні санкції можна знайти у відповідних статтях Конституції України, проте цей вид юридичної відповідальності зазвичай детально не регламентується. В такому випадку важливого значення набувають підстави конституційно-правової відповідальності.

До підстав конституційно-правової відповідальності відносять обставини, за яких вона настає. Їх можна поділити на правові та фактичні. До правових підстав відносяться конституційно-правові норми, які визначають: а) склад конституційних правопорушень; б) правові санкції та принципи їх застосування. в) коло суб'єктів, уповноважених застосовувати конституційно-правові санкції – інстанції відповідальності; г) процедуру застосування заходів конституційно-правової відповідальності, тобто її процесуальну форму [4]. Фактичні підстави – факт вчинення конституційного правопорушення суб'єктом. Конституційне правопорушення – це суспільно-небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта конституційно-правових відносин, яка

не відповідає вимогам конституційно-правових норм, а в деяких випадках політико-правовому статусу цього суб'єкта і яка тягне за собою вживання заходів конституційно-правової відповідальності [5].

Конституційно-правова відповідальність реалізується через представників соціальних спільнот, які виступають суб'єктами конституційного права, зокрема політичні партії та громадські організації. Однією з її форм є відповідальність держави перед громадянами, яка впливає з її конституційних обов'язків. Ця відповідальність проявляється у різних формах, зокрема через механізми контролю з боку суспільства, звернення громадян до суду для оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та їхніх посадових осіб, а також через застосування інших демократичних інструментів, таких як вибори та референдуми.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що конституційно-правова відповідальність є важливим інститутом правової системи, що забезпечує дотримання основних принципів та норм Конституції. Вона охоплює різні форми, має складний політико-правовий характер і встановлений законодавчий порядок реалізації. Її сутність полягає в тому, що суб'єкт, який вчинив конституційно-правове правопорушення, зазнає негативних правових наслідків, визначених конституційним законодавством, з метою захисту Конституції, забезпечення стабільності конституційного ладу та охорони прав і свобод людини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фрицький, О. Ф. Конституційне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
2. Ткаченко Ю. В. Форми (види) конституційно-правової відповідальності. *Форум права*. 2013. № 2. С. 549–555.
3. Фрицький О. Ф., Лобянська Л. Л. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з адміністративно-правовою відповідальністю. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. С. 27-30.

4. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність як вид конституційно-правових відносин *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 60-66.

5.Ткаченко Ю. В. Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 304–307.

ОВЕРЧУК Олексій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОМУНІКАЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми ефективної комунікації в державних інституціях обумовлена сучасними викликами, зокрема зростанням потреби у прозорості та довірі громадян до державних органів. Розвиток цифрових технологій, зростання обсягу інформаційних потоків та необхідність оперативного реагування на суспільні запити роблять комунікацію важливим елементом функціонування державних інституцій.

Аналіз наукових досліджень. Проблематика комунікацій у державному управлінні є об'єктом ґрунтовних досліджень багатьох науковців, серед яких: А. С. Наумик, К. Д. Червякова, Л. П. Макаренко, Н. С. Сидоренко та інші. У працях висвітлено різні аспекти комунікації: від побудови діалогу з громадськістю до використання сучасних цифрових платформ. Однак, незважаючи на значний прогрес у дослідженні теми, залишаються прогалини, пов'язані з ефективністю використання інноваційних підходів та адаптацією до змін.

Метою даної статті є аналіз принципів, механізмів та методів комунікації в державних інституціях, а також дослідження впливу сучасних технологій на формування ефективного інформаційного середовища та покращення взаємодії між органами влади і громадянами. Значну увагу приділено важливості комунікаційних процесів у кризових ситуаціях, ролі

правового регулювання комунікацій та розробці стратегій для підвищення довіри до державних органів.

Виклад основного матеріалу. Комунікація в державних інституціях – це процес обміну інформацією між державними органами, громадянами, бізнесом і міжнародними організаціями з метою забезпечення ефективного управління, прозорості та підзвітності. Вона охоплює як внутрішні (всередині органу), так і зовнішні комунікації (з громадськістю та іншими структурами).

Під час будь-якої кризи чи трансформації, коли ступінь невизначеності сягає високого рівня, комунікаційні процеси зазнають серйозних випробувань і стають однією з ключових складових управління та подолання кризових явищ. О. Г. Михайлова стверджує, що ситуація з пандемією COVID-19 у світі, а також війна, розв'язана російською федерацією проти України, яскраво продемонстрували, що ефективні комунікаційні стратегії є не лише важливими, а й визначальними для успіху державних антикризових заходів [3]. Відсутність належної взаємодії або неефективність каналів комунікації може мати руйнівний вплив на рівень довіри громадян до органів влади, що, ускладнює реалізацію будь-яких рішень. Кризи, дезінформація населення, вимагають від державних інституцій не лише оперативності в передачі інформації, а й чіткості, прозорості та доступності у поданні матеріалів. Своєчасна та достовірна комунікація здатна підтримувати соціальну стабільність, мобілізувати ресурси суспільства і забезпечувати довгострокову довіру між владою та населенням.

Обов'язком державних інституцій є інформування громадян про ухвалені рішення та їх мотивацію, відповідно до принципів відкритості та прозорості. Основними характеристиками успішної комунікації в умовах кризи є чіткість, послідовність, ефективність і прозорість. Ефективність комунікаційних процесів визначається рівнем інформаційної задоволеності громадян. Надання своєчасної, зрозумілої та достовірної інформації знижує суспільну

напруженість, зміцнює довіру до органів влади та стимулює готовність населення до співпраці у вирішенні кризових ситуацій.

Правове регулювання комунікацій у державних інституціях охоплює широкий спектр норм і принципів, спрямованих на забезпечення прозорості діяльності органів влади, підвищення рівня доступу громадян до публічної інформації та створення умов для належної взаємодії між державними інституціями та громадянами. Основою правового регулювання комунікацій є Конституція України [1], що надає фундаментальні права та гарантії для забезпечення свободи слова та доступу до інформації. Стаття 34 Конституції України гарантує кожному громадянину право на свободу думки і слова, а також право на поширення інформації будь-яким законним способом [1]. Державні інституції повинні надавати громадянам достовірну та актуальну інформацію про свою діяльність, дії, політики та рішення, що стосуються суспільних інтересів. Стаття 40 Конституції України надає право громадянам звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування з проханнями, заявами, скаргами та іншими зверненнями [1].

Закон України «Про доступ до публічної інформації» регулює порядок надання доступу громадянам до публічної інформації, якою володіють органи державної влади, місцевого самоврядування та інші публічні організації [5]. **Закон України «Про інформацію»** визначає правові, організаційні та соціальні засади створення, збирання, зберігання та поширення інформації, що використовується державними органами [6]. Він регулює не лише порядок обігу інформації, але й її захист, що особливо важливо для забезпечення безпеки державних і комунікаційних процесів.

З розвитком інформаційних технологій та цифрових комунікаційних інструментів виникають нові вимоги до правового регулювання комунікацій. Правове регулювання комунікацій в державних інституціях має постійно адаптуватися до нових технологічних реалій, забезпечувати не лише ефективну та безпечну передачу інформації, а й гарантування прав громадян на

конфіденційність та захист їхніх даних, враховувати виклики сучасного інформаційного середовища.

Як зазначає Л. П. Макаренко, державним інституціям слід пам'ятати про те, що комунікації не дорівнюють інформуванню. Комунікації – це зворотний зв'язок, це діалог, це консультування, це залучення. Відповідно, варто максимально використовувати потенціал громадянського суспільства для легітимації дій і рішень влади та горизонтального поширення необхідних меседжів: створювати платформ для відкритого обговорення, залучати громадян до процесу прийняття рішень, а також формувати довгострокову взаємодію між владою і суспільством [2, с.80]. Натомість, в Україні влада і громадянське суспільство досі не навчилися довіряти один одному, що значно ускладнює побудову ефективних комунікацій і створює бар'єри для досягнення спільних цілей.

Серед проблем комунікацій в державних інституціях також варто виділити складні процедури та бюрократичні перешкоди часто ускладнюють ефективну комунікацію в державних органах, для їх подолання необхідно спрощувати процедури, впроваджувати електронні сервіси та забезпечувати доступність інформації. Часто в державних органах відсутня єдина комунікаційна стратегія, що призводить до розрізненості повідомлень та неефективного використання комунікаційних ресурсів, тому для вирішення цієї проблеми необхідно розробити та впровадити єдину комунікаційну стратегію, яка охоплюватиме всі аспекти діяльності державного органу. Відсутній ефективний зворотний зв'язок з громадськістю у державних інституціях ускладнює розуміння потреб громадян та оцінку ефективності державної політики, впровадження різноманітних інструментів зворотного зв'язку, таких як опитування, гарячі лінії, соціальні мережі допоможе вирішити цю проблему.

На думку А. С. Наумика та К. Д. Червякової, ефективна комунікація є можливою лише тоді, коли створені умови для формування здорового комунікативного простору, який сприяє відкритому і конструктивному обміну

думками, що можлива лише за умови наявності довіри громадян до органів влади. Довіра, у свою чергу, є результатом адекватних і відповідальних дій з боку влади, що враховують потреби та інтереси сучасного суспільства, орієнтуючись на його прогресивний розвиток та стабільність [4, с.80].

Важливими компонентами успішної комунікації є прозорість, чіткість, послідовність та адаптація до потреб сучасного інформаційного середовища. Одним з основних завдань є створення умов для конструктивного діалогу з громадянами, що підвищує рівень довіри до органів влади та сприяє демократичному розвитку суспільства.

Висновки. Отже, комунікація в державних інституціях – це динамічний процес, який потребує постійного вдосконалення. В умовах швидких змін у технологіях, соціальних умовах і політичних реаліях, ефективна комунікація є важливим фактором для забезпечення прозорості, підзвітності та довіри між державними органами та громадянами. Вона сприяє своєчасному обміну інформацією, виявленню проблем та прийняттю зважених рішень. Постійне оновлення методів комунікації, адаптація до нових інформаційних технологій та активна взаємодія з громадськістю є необхідними умовами для забезпечення ефективної роботи державних інституцій. Вдосконалення комунікаційних процесів у державних органах допоможе зміцнити демократію, підвищити рівень довіри до влади та сприяти стабільному розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Макаренко Л. П. Стратегічні комунікації як засіб запобігання та протидії інформаційним війнам. *Регіональні студії*. 2022. С. 75-81. URL: http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/30_2022.pdf#page=75.
3. Михайлова О. Г. Сучасні стратегії комунікацій у публічному управлінні та адмініструванні в умовах невизначеності. *Проблеми сучасних*

трансформацій. 2022.

URL:https://www.researchgate.net/publication/365221436_Sucasni_strategii_komunikacij_u_publicnomu_upravlinni_ta_administruvanni_v_umovah_neviznacenosti.

4. Наумик А. С., Червякова К. Д. Комунікація суспільства та органів державної влади. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук*. 2023. С. 79-80.

5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 №2939-
VI (Редакція від 08.10.2023). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 №2657-XII (Редакція від 15.11.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

ОГОРОДНІЙЧУК Марія,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЕФЕКТИВНЕ ЛІДЕРСТВО В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Лідерство відіграє ключову роль у процесах державного управління, адже саме від лідерських якостей керівників залежить успішність політик, стратегій і програм, що впливають на розвиток суспільства. У публічному управлінні ефективний лідер є не просто адміністратором чи керівником, а особистістю, здатною надихати інших на досягнення спільних цілей, враховуючи інтереси суспільства та орієнтуючись на загальне благо. В умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, цифровізація, нестабільність економік і соціальна нерівність, питання ефективного лідерства у публічному секторі набуває особливої актуальності.

Поняття лідерства у публічному управлінні

Лідерство в публічному управлінні є не лише інструментом для організації роботи державних інституцій, але й важливим чинником формування довіри громадян до влади. Лідер у публічному секторі – це особа, яка не тільки має владу чи адміністративний статус, але й здатна вести за собою інших, визначаючи пріоритети, формулюючи стратегічні цілі та забезпечуючи їх досягнення. На відміну від приватного сектору, де ефективність часто вимірюється прибутком, у публічному управлінні успіх лідерства визначається

рівнем задоволеності громадян, якістю послуг та позитивними змінами у соціальній і економічній сферах [3].

Ефективне лідерство передбачає вміння забезпечувати баланс між стратегічним баченням і практичною реалізацією, враховуючи інтереси різних груп населення. Це особливо важливо в умовах демократичного врядування, де пріоритетами є прозорість, підзвітність та інклюзивність. Лідер у публічному управлінні повинен не просто управляти, а й мотивувати, підтримувати інновації та сприяти ефективній комунікації між владою й громадськістю.

Характеристики ефективного лідера у публічному управлінні

Успіх лідера в публічному управлінні залежить від наявності певних якостей і компетенцій, які дозволяють йому виконувати свою роль на належному рівні. Серед ключових характеристик можна виділити:

1. Візійність і стратегічне мислення

Лідер повинен мати чітке бачення майбутнього та вміння формулювати довгострокові цілі. Стратегічне мислення дозволяє оцінювати потенційні виклики й можливості та планувати розвиток публічних інституцій у довгостроковій перспективі.

2. Комунікативні навички

Здатність до ефективного спілкування з різними групами стейкхолдерів є основою успішного лідерства. Лідер повинен вміти слухати, переконувати та створювати діалог з громадянами, державними службовцями та представниками інших інституцій.

3. Емпатія та орієнтація на громадські інтереси

У публічному управлінні важливо розуміти потреби суспільства та діяти в інтересах громадян. Емпатія допомагає лідеру будувати довіру й підтримку серед населення.

4. Етичність і доброчесність

Лідери повинні керуватися моральними принципами й дотримуватися стандартів доброчесності. Це особливо важливо в публічному управлінні, де будь-які прояви корупції чи зловживання владою підривають довіру громадян.

5. Інноваційність і гнучкість

Сучасний світ вимагає від лідерів готовності до змін і впровадження нових підходів до вирішення проблем. Лідер повинен підтримувати інновації та сприяти адаптації системи управління до нових викликів [2].

Роль лідера у впровадженні змін

Сучасне публічне управління не може функціонувати без змін і реформ. Лідер є рушійною силою цих процесів, адже саме він визначає вектор розвитку й забезпечує його реалізацію. Однак впровадження змін часто супроводжується опором з боку працівників організацій, громадськості чи політичних опонентів. У таких умовах важливо, щоб лідер демонстрував терплячість, наполегливість і здатність до комунікації.

Крім того, ефективний лідер у публічному управлінні здатний консолідувати зусилля різних зацікавлених сторін, залучаючи громадян до процесу ухвалення рішень. Це сприяє прозорості й підзвітності, що, своєю чергою, підвищує довіру суспільства до влади.

Виклики для лідерства у публічному управлінні

Серед основних викликів, які стоять перед лідерами у сфері публічного управління, можна виділити:

- Бюрократію та інерційність системи – у багатьох країнах публічний сектор відзначається складністю процедур і відсутністю гнучкості.

- Опір змінам – як із боку співробітників державних установ, так і з боку суспільства, яке не завжди готове сприймати реформи.

- Корупцію – одна з головних проблем, що підриває ефективність управління та довіру до лідерів.

- Обмежені ресурси – фінансові, кадрові чи технологічні, що ускладнюють реалізацію реформ [5].

Шляхи вдосконалення лідерства у публічному управлінні

Підвищення ефективності лідерства потребує системного підходу, що включає:

- Освіту та професійну підготовку – створення програм навчання для лідерів, розвиток управлінських навичок.
- Цифровізацію управлінських процесів – використання технологій для підвищення прозорості й оперативності роботи публічних інституцій.
- Залучення громадськості – впровадження механізмів участі громадян у прийнятті рішень.
- Моніторинг і оцінку результатів – регулярний аналіз досягнень та коригування стратегій для досягнення кращих результатів [6].

Висновок

Ефективне лідерство у публічному управлінні є запорукою успішного розвитку суспільства. Лідери, які володіють стратегічним баченням, здатністю до інновацій та орієнтацією на громадські інтереси, мають можливість створити позитивні зміни у житті громадян. У сучасних умовах ефективний лідер повинен не лише приймати рішення, але й будувати партнерські відносини з суспільством, забезпечуючи прозорість, доброчесність і ефективність державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козюра І.В. Вплив лідерства на реформування адміністративно-територіального устрою: уроки для України. І.В. Козюра. Держава та регіони: наук. практ. журнал. Запоріжжя, 2016. № 3 (55). С. 161—167 (Серія "Державне управління").
2. Ліпенцев А., Романюк О. Теоретичні та концептуальні підходи до досліджень аспектів лідерства в органах публічної влади. Ефективність державного управління, 2021. №. 67. С. 9–29.
3. Підлісна Т. В. Сучасні підходи до розвитку лідерства в органах публічної влади. Право та державне управління, 2021. №. 2. С. 158–164.

4. Колесник, Л. Л. Сучасні підходи до розвитку лідерства на державній службі. Економіка, управління та адміністрування, 2019. №(3(89)). С. 174–177. [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-174-177](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-174-177).

5. Орлів М. С. Розвиток лідерського потенціалу керівника сфери державного управління : навчальний посібник. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. 40 с.

6. Литвиновський Є., Литвиновська І. Феномен лідерства на державній службі. Науковий вісник: Державне управління, 2021. № (1(7)). С. 162–179. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-162-179](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-162-179).

ОПАНАСЮК Валерія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МАЙНОВІ ТА НЕМАЙНОВІ ПРАВА ВИКОНАВЦЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО ТВОРУ

Важливим аспектом для забезпечення прав та інтересів виконавців хореографічних творів є правове регулювання їх діяльності. Виконання хореографічних творів є одним із видів діяльності, що підлягає під норми авторського та суміжного права. Виконавець, як суб'єкт правових відносин, володіє комплексом майнових і немайнових прав, що спрямовані на захист його творчих інтересів та забезпечення використання результатів його діяльності. Дана стаття спрямована на аналіз правової природи майнових та немайнових прав виконавців хореографічних творів, їх нормативно-правового закріплення.

Для того, щоб більш точно розібратися з аспектом майнових та немайнових прав виконавця, потрібно зрозуміти, що саме закріплено під цим терміном. Виконавець - фізична особа (актор, співак, музикант, танцюрист, диригент музичних і музично-драматичних творів або інша фізична особа), яка виконує роль, читає, декламує, співає, грає на музичному інструменті, танцює, інтерпретує, будь-яким іншим способом виконує музичні, драматичні, літературні, хореографічні, інші подібні твори, фольклор або інші художні образи. За Законом України «Про авторське право і суміжні права», який охороняє авторське право – особисті немайнові і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури та мистецтва та суміжні права – права виконавців, виробників

фонограм і відеограм та організацій мовлення. До прав виконавця відносяться особисті немайнові права виконавця і майнові права на виконання [1, 3].

Такі права, як: визнання того, що він є виконавцем відповідного виконання; зазначення чи повідомлення свого імені (псевдоніма) у зв'язку з кожним використанням виконання (у разі якщо це практично можливо); забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні виконання, запису виконання, що може завдати шкоди його честі і репутації, що закріплено у ч.1 ст. 37 Закон України «Про авторське право і суміжні права», відповідають немайновим правам. До майнових же належать: право використовувати виконання будь-яким способом (способами), дозволяти або забороняти використання, виконання іншими особами, право надати дозвіл та розпорядитися майновими правами на виконання в інший спосіб, що не суперечить закону, право на справедливую винагороду за відповідні способи використання виконання [1].

Тобто до особистих немайнових включені такі права: на ім'я, на визнання виконавцем, заборона від змін, що шкодять виконавцю, а до майнових: право на виконання, право на дозвіл чи заборону використання виконання, право на винагороду. Майнові права можна передавати, що дає можливість укладати контракти та отримати ліцензії на свої права[2].

Проблемами у визначенні правового статусу виконавця є відсутність чіткого правового визначення виконавця хореографічного твору (національні закони зазвичай захищають авторів творів, але право виконавців є вторинним), відсутність чіткого розмежування між правами постановника хореографії (хореографа) та виконавця, особливості визнання авторства імпровізаційних творів (якщо танець є імпровізаційним або створюється у процесі репетицій, складно визначити, хто є автором).

Отже, проблеми захисту прав виконавців хореографічних творів включають відсутність чіткої правової бази, складність доказування авторства, нелегальне використання виступів та недостатній міжнародний захист.

Таким чином, виконавці, як суб'єкти суміжного права, мають широкий спектр майнових і немайнових прав, які спрямовані на захист їх творчої діяльності та забезпечення належного використання результатів цієї діяльності. Немайнові права виконавців гарантують визнання авторства, захист честі та репутації, а також право на зазначення імені у зв'язку з виконанням. Майнові права надають можливість розпоряджатися результатами виконання, дозволяти чи забороняти використання творів та отримувати винагороду за їх використання. На нашу думку, необхідне комплексне правове, технологічне та освітнє вирішення проблеми для ефективного захисту прав виконавців хореографічних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 05.01.2025).
2. Кочина. О. С. Особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав. О. С. Кочина: Молодий вчений., 2015. № 3 (18). Ч. 1. С. 141-145.
3. Шалапа С. В. ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ТВІР: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ І ПЛАГІАТ. Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі : МАТЕРІАЛИ VIII МІЖНАР. НАУКОВО-ПРАКТ. КОНФ., м. Київ, 1–2 черв. 2023 р. С. 46–52.

ПАВЛІВСЬКА Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Захист статевої свободи та статевої недоторканості є однією з ключових складових забезпечення прав людини у демократичному суспільстві. Ці права є невід'ємними та природними, а їх порушення спричиняє не лише фізичну чи психологічну шкоду, а й має глибокий соціальний резонанс. Відповідно, кримінальне право покликане забезпечувати ефективний захист цих прав, встановлюючи відповідальність за посягання на статево свободу та недоторканість.

Право особи на свободу та особливу недоторканість гарантує стаття 29 Конституції України. Це право охоплює й право на статево свободу і статево недоторканість особи [1, с.29).

Статево свободу слід розуміти як право психічно та фізично здорового суб'єкта, який досягнув повну дієздатність, та може самостійно обрати собі партнера для статевого контакту і не допускати у колі статевого контакту знуцання, примус тощо.

Статева недоторканість –це повна заборона вступати у сексуальні відносини з особою, яка не є носієм статевої свободи, без її справжньої згоди або всупереч її волевиявленню [2, с.69).

Статева недоторканість, поняття абсолютне, суть поняття означає, що певні інтереси не-доторканої особи за будь-яких умов не можуть бути порушені

іншим індивідом, а вчинені щодо неї сексуальні дії визнаються кримінально покараними. Отже, статева свобода і статева недоторканість особи – це протилежні поняття, що мають самостійний характер і не перехреснюються [3, с.7).

Кримінальні правопорушення цієї категорії завжди мають високий ступінь суспільної не-безпеки, оскільки спрямовані на порушення фундаментальних прав людини. Особливість таких правопорушень - вони часто супроводжуються примусом, насильством, зловживанням довірою і безпорадним станом потерпілої людини. Ці права захищені Конституцією України (1996), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950р., Конвенція ООН про права дитини 1989 р., а також кримінальним законодавством.

Держави учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх видів сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень [4, с.15).

У Кримінальному кодексі України передбачено чітку систему правопорушень проти статевої свободи та недоторканості, серед яких виділяють такі основні склади правопорушень, як зґвалтування ст.152 ККУ, сексуальне насильство ст.153 ККУ, примушування до вступу в статевий зв'язок ст.154 ККУ та розбещення неповнолітніх ст.156 ККУ. Кожне з цих правопорушень має свою специфіку та ознаки, що визначають рівень суспільної небезпеки та ступінь відповідальності винної особи.

Вивчення цієї теми є надзвичайно важливим для розуміння механізмів захисту прав людини, а також для аналізу ефективності кримінального законодавства в умовах сучасних викликів, таких як правовий режим воєнного стану, кіберзлочинність, торгівля людьми та сексуальна експлуатація.

Головною з поширених проблем в нашому суспільстві є порушення прав дітей на статеву свободу та статеву недоторканість. Отже, захист та охорона дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства вимагає іншого переосмислення, виходячи з обставин, що існують сьогодні (зміни в

законодавстві, правовий режим воєнного стану, велика еміг-рація дітей за кордони України тощо).

Щодо основних ознак кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості.

Родовим об'єктом являється, саме норми про відповідальність за які об'єднані в розділі 4-му Особливої частини Кримінального кодексу України, є статеві свобода і статеві недоторканість особи.

Об'єкт правопорушення: права особи на свободу сексуального самовизначення та фізичну недоторканість.

Об'єктивна сторона: дія чи бездіяльність, що посягає на статеві права особи (наприклад, насильство, примус, обман).

Суб'єкт правопорушення: є осудна особа, яка досягла 14-ти (за статтями 152, 153 ККУ) або 16-річного віку (за статтями 154–156 ККУ).

Суб'єктивна сторона: умисел прямий. Мотив та мета статевого кримінального правопорушення можуть бути різними (ревності, відплата, бажання самореалізації), втім, важливіший є саме сексуальний мотив – а власне це прагнення вдовольнити свою статеву пристрасть [5, с.52).

Особливості правопорушень щодо неповнолітніх. Законодавство забезпечує підвищений захист дітей і підлітків від сексуального насильства, навіть якщо вони не усвідомлюють характеру таких дій. Дії щодо неповнолітніх мають обтяжуючі обставини (ст. 67 КК України).

Законодавство враховує принцип найкращих інтересів дитини.

Сучасні виклики у сфері захисту статевої свободи та недоторканості. Розвиток цифрових технологій спричиняє збільшення випадків онлайн-розбещення, шантажу інтимними матеріалами тощо.

Відсутність згоди як ознака правопорушення: у сучасному світі все частіше наголошується на концепції "ні – означає ні" та важливості отримання добровільної згоди на статеві дії.

Санкції та запобігання. За статтями 152–156 ККУ передбачені суворі покарання, що включають позбавлення волі на тривалі строки. Важливими запобіжними заходами є сек-суальна освіта, підвищення обізнаності про права та активна робота правоохоронних орга-нів.

Значення міжнародного досвіду. Вивчення європейського законодавства, зокрема поло-жень Стамбульської конвенції, сприяє вдосконаленню національного законодавства в час-тині захисту статевих прав особи.

Ці тези дають змогу розкрити систему та особливості правопорушень проти статевої сво-боди та недоторканості у контексті кримінального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Дідківська Г.В., Нікітін Ю.В., Курбатова І.С. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. За ред. Топчія В.В. Ірпінь: Нац. ун-т держ. податкової служби України, 2021. – 69 с.

3. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: основні положення кримінально-правової характеристики : практичний poradник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. – 7 с.

4. Конвенція ООН про права дитини, 1989 р. – міжнародний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. – URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml.

5. Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. Чернівці, 2022. – 52 с.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. Чинний зі змінами станом на 01.01.2023 р.

7. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини) від 04.11.1950 р. – URL: <https://www.echr.coe.int/>

ПЕТРЕНКО Катерина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ: ВИЗНАЧЕННЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Актуальність теми. Ринки праці, як світовий, так і вітчизняний, не є статичними. Останнє десятиліття відзначено суттєвими динамічними змінами, що відбуваються на них, фіксують у своїх роботах багато дослідників. Проте фахівці зазначають, що аж донедавна ключова особливість вітчизняного ринку праці полягала в тому, що його пристосування до коливань економічної кон'юнктури відбувається, головним чином, за рахунок змін у ціні праці, а не за рахунок змін у зайнятості та безробітті. І лише останніми роками намітилася досить виражена тенденція трансформації структури зайнятості, що відбувається за допомогою появи та активного поширення нестандартних її форм, притаманних інформаційного, постіндустріального суспільству. Цей процес неоднозначний, він призводить як до суттєвої нестабільності зайнятості, прекаризації працездатного економічно активного населення, так і до підвищення ефективності зайнятості: все залежить від того, які нові форми зайнятості розвиваються найактивніше.

Мета. Проаналізувати поняття такої гнучкої, нестандартної форми зайнятості як дистанційна праця (його поняття) та зміст трудових відносин із дистанційними працівниками.

Матеріали та методи. Доктринальним «фундаментом» є наукові розробки вчених, які розглядали у своїх працях зміст та особливості категорії

праці в усіх проявах, а також різні аспекти правового регулювання даної категорії. Дане дослідження засноване на теоретичному аналізі наукових праць, присвячених вивченню особливостей регулювання праці дистанційних працівників. Питанням поняття та правого регулювання дистанційної роботи були присвячені роботи таких учених, як В.Д. Авескулов, С.В. Вишновецька, Л.П. Гаращенко, М.І. Іншин, В.О. Носенко, Б.А. Римар, Я.В. Свічкарьова, О.Г. Середа та ін.

Не применшуючи значення наукових праць цих науковців, слід зауважити, що значна кількість таких робіт була запроваджена до правового регулювання дистанційної роботи в законодавстві України та потребує на сьогодні подальших наукових досліджень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. На формування та розвиток ринку праці впливають економічні, демографічні, соціальні, науково-технічні чинники. Ми поділяємо точку зору, згідно з якою найсуттєвіший вплив на динаміку ринку праці надають соціально-економічні фактори. Серед них виділяються: загальна динаміка виробництва, структурні зрушення в економіці, зміна форм власності, особливості фінансово-бюджетної та кредитної політики, ситуації в інвестиційній та зовнішній економічних сферах, а також політики у галузі праці. Ринок праці відіграє важливу роль в економіці: як складний розподільчий механізм забезпечення з'єднання працівників з робочими місцями. Тим самим ринок праці впливає на продуктивність, темпи зростання, збалансованість та інші соціально-економічні параметри[6,с.72].

Соціологічний аналіз феномена віддаленої роботи дозволив би пояснити трансформацію ринку праці та описати тенденції у суспільстві, оскільки зміни у формах зайнятості можуть призвести до змін у соціально-професійних структурах, комунікативних практиках та повсякденних відносинах, вплинути на ставлення людини до роботи в цілому.

На сьогоднішній день таких досліджень поки що немає, що зумовлює актуальність та значущість даної теми.

Розглянемо теоретичну основу поняття «дистанційна робота». З погляду соціології, робота взагалі – це цілеспрямована діяльність людей щодо створення матеріальних духовних благ, надання різноманітних послуг, необхідних для задоволення потреб кожного індивіда й суспільства загалом. При цьому синонімічне вживання мають терміни "робота", "праця", "заняття", "діяльність", "трудова діяльність". У зв'язку з цим цілком доречним є рівноправне вживання конструкцій «дистанційна робота» та «дистанційна праця».

Варто зазначити, що інтенсивний розвиток формату віддаленої роботи розпочався у 2020–2021 роках. на тлі глобального поширення коронавірусу та супутніх йому обмежень. Зі спадом пандемії багато підприємств та організацій повернулися до використання традиційної форми зайнятості працівників. Це пов'язано з тим, що де саме вони вважали віддалений формат ефективним – там складно виявилось перебудувати виробничі процеси, контролювати працівників. Тим не менш, деякі компанії для економії витрат на офісні платежі залишили частину персоналу працювати дистанційно. Крім того, велика кількість співробітників визнали віддалений вид зайнятості для себе більш зручним[8, с.246].

У загальному розумінні дистанційною називається робота, яка в результаті використання інформаційних та комунікаційних технологій здійснюється поза приміщеннями роботодавця (принаймні не менше 20 % робочого часу). У нашій країні віддалені робочі місця почали з'являтися з розвитком цифрових технологій. Однією з перших областей, де зародилася дистанційна зайнятість, були переклади професійної документації. На початкових етапах розвитку, віддалена зайнятість була представлена переважно у незначній кількості ІТ-компаній. Частка дистанційних працівників в Україні 10 років тому не перевищувала 2% населення. Для порівняння: у США аналогічний показник становив 37%, а в Європейському союзі - 17%[6, с.80].

Весною 2020 р. введення карантину за коронавірусом зумовило майже повсюдне запровадження віддаленого формату роботи. Застосування дистанційної зайнятості дало змогу суттєво зменшити виробничі витрати роботодавців на організацію праці, оренду та утримання офісних приміщень.

Дистанційна зайнятість базується на гнучких соціально-трудовах відносинах між працівником і роботодавцем і реалізується у віртуальному середовищі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій, у праві на працю.

Дистанційна праця – це нестандартна модель організації та реалізації трудової діяльності, яка поєднує у собі:

- особливий механізм роботи, у межах якого людина «не прив'язана» до конкретного робочого місця або навіть географічної точки;
- специфічний режим робочого часу, який може змінюватись, незалежно від норм[7, с.89].

Отже, беручи до уваги наведені характеристики, можна дійти висновку, що дистанційна робота - це особлива модель організації та здійснення трудової діяльності працівників на підприємствах, в установах та організаціях, з якими в них оформлені трудові відносини, що виражається в реалізації професійних обов'язків індивіда поза роботодавцем за допомогою використання інформаційних технологій.

Дистанційна робота передбачає діяльність незалежних кваліфікованих фахівців, які не включені до штату організації та можуть виконувати свої трудові обов'язки, визначені договором чи угодою, в іншій географічній місцевості.

Висновки. Безумовно, дистанційна праця має як позитивні, так і негативні наслідки для учасників трудових правовідносин. якщо вона досить далеко; економія коштів на придбання взуття, одягу та інших товарів підтримки

дрес-коду на робочому місці; скорочення витрат на транспорт та харчування на робочому місці.

Оскільки трудова діяльність проводиться в ізольованих від колективу умовах - домашніх, то знижено ризики підриву здоров'я. Збільшення обсягу вільного часу сприяє зміцненню здоров'я. престижної та високооплачуваної роботи у будь-якій частині світу, не втрачаючи при цьому основного робочого місця.

Головні негативні положення дистанційної зайнятості можна звести до наступних:

- відсутність постійних зв'язків та контактів з колегами;
- виключення можливості для обміну досвідом між співробітниками;
- відсутність трудової дисципліни, ефективного тайм-менеджменту, проблеми самоконтролю;
- наявність відволікаючих зовнішніх факторів (побутові питання, шум і т.д.);
- відсутність організованого робочого місця;
- повільне просування кар'єрними сходами, складності при підвищенні кваліфікації[8, с.248].

При зіставленні переваг і недоліків віддаленої роботи можна сказати, що перехід на дистанційний формат зайнятості є прийнятним не для всіх компаній і співробітників. До його вибору варто підходити ґрунтовно, враховуючи всі плюси та мінуси.

Загалом, слід зробити висновок, що віддалена робота – явище, що вже утвердилося в сучасному соціумі і надає виражений вплив на його інститути, процеси та відносини ключових акторів. Ця обставина визначає необхідність подальшого детального вивчення зазначеного феномену за допомогою соціологічних інструментів з тим, щоб забезпечити можливість прогнозування розвитку такого роду відносин між працівником та роботодавцем в українських

умовах, а також щоб визначити можливі соціальні наслідки набуття категоріями простору та часу якості, що стосується відносин у трудовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про наукову і наукову технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №3. Ст.25.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30 березня 2020 р. №540-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. 18. Ст.123.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 4 лютого 2021 р. № 1213-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. 20. Ст.178.

4. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05 травня 2021 р. №913-21. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text>

5. Воротникова І. П. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи : poradnik. З досвіду роботи освітян міста Києва : педагогам, учням, батькам, керівникам закладів освіти / упоряд.: І. П. Воротникова, Н. В. Чайковська ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2020. – 455 с.

6. Личковська М. Сучасні особливості трансформації форм зайнятості у новій економіці, Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Одеса, 2021 № 8. С. 72–91.

7. Мельничук О. Ф. Право на відключення (right to disconnect) в трудовому законодавстві України та зарубіжних країн. Забезпечення прав людини: національний та міжнародний виміри. Збірник матеріалів І–ї

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 10 грудня 2021 р.). Вінниця, 2022. С. 87-92.

8. Серeda О. Г. Деякі аспекти впровадження регулювання дистанційної роботи в сучасному законодавстві. Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Суми, 5–7 черв. 2014 р.). Суми : СумДУ, 2014. С. 245–248.

9. Тютюнник В.К., Котова Л.В. Правове регулювання дистанційної роботи на державній службі. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2020. № 1 (39). С. 173–180.

ПЛОТНІКОВА Дар'я,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ

В сучасному світі організована злочинність процвітає та має великий вплив в управлінні та політичних процесах країн, що послаблює верховенство права. Основна проблема транснаціональній організованій злочинності полягає в тому, що вона охоплює незаконний обіг зброї, наркотичних речовин, фальсифікацію медичних виробів, культурі цінності, також торгівлю людьми та незаконне перевезення мігрантів. Крім того, організована злочинність впливає на економіку країни, тим що, відбувається відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та перешкоджає здійсненню правосуддю. Про актуальність та важливість теми свідчить щорічні аналітичні доповіді від Управління Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинністю (UNODC) тематичні дослідження від нідерландського інституту міжнародних відносин (Clingendael) та міжнародні форуми з протидії транснаціональній організованій злочинності.

Єдиного визначення транснаціональній організованій злочинності немає в кримінології, у ч. 4 ст. 28 Кримінального кодексу України зазначається, що «Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб,

або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.» [1]. Проаналізувавши зміст статей 2, 3 конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року, яка ратифікована в Україні у 2004 році, дозволяє дійти висновку, що під транснаціональною організованою злочинністю розуміється діяльність організованих злочинних груп, що структурно оформлені в групу у складі трьох і більше осіб, функціонують протягом певного періоду часу та діють узгоджено з метою вчинення одного або декількох транснаціональних злочинів для одержання прямо або опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди» [2].

Ознаками транснаціональної організованої злочинності є:

- вчинення правопорушення в більш ніж одній державі;
- правопорушення вчиняється в одній державі, але значна частина його підготовки, планування, керівництво або контроль здійснюється в іншій державі;
- правопорушення вчинене в одній державі, але залучає організовану злочинну групу, яка займається злочинною діяльністю в більш ніж одній державі;
- правопорушення вчинено в одній державі, але має значні наслідки в іншій державі.
- суб'єктом правопорушення є громадянин (громадяни) іншої держави.

У сучасному світі прийнято розрізняти три основних типи транснаціональної злочинності:

1. основна група традиційних транснаціональних злочинних організацій;
2. група малих транснаціональних злочинних організацій;
3. транснаціональні терористичні групи.

Основна група транснаціональних злочинних організацій мають розгалуженні глобальні мережі. Це італійська мафія, китайська тріада, японські якудзи, колумбійські наркокартелі тощо.

Група малих транснаціональних злочинних організацій не настільки розгалуженні, як основна, але все одно мають організовану структуру угруповань.

І третій тип транснаціональної злочинності це терористичні групи. За допомогою транснаціональної злочинності, вони фінансують свої політичні цілі та здійснюють терористичні акти. Відомі терористичні угруповання це Ісламська держава, ХАМАС, Хезболла, Палестинський ісламський джихад [3] .

Організована злочинність поширена по всьому світу і має великий вплив навіть в провідних країнах де правоохоронна та судова системи знаходяться на достатньому рівні. Більш того, транснаціональна організована злочинність розвивається в технологічному прогресі та зміцнює свій вплив в політичних, економічних, соціальних сферах.

Отже можна зробити **висновки**, що транснаціональна організована злочинність, це загроза національній безпеці, верховенству праву, який є фундаментальним принципом в багатьох державах, заважає політичному та економічному розвитку. Також підриває авторитет правоохоронних та судових органів, підвищує рівень корупції в країні. Більш того, транснаціональна організована злочинність, це не тільки загроза національній безпеці, а й загроза безпеці людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

3. Лєган Ірина Миколаївна. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ // Юридичний науковий електроний журнал. – 2021. URL: https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fsej.org.ua%2F3_2021%2F97.pdf&psig=AOvVaw2zcRNicMo69XorySf8yWdd&ust=1732382251499000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAYQrpoMahcKEwjoqc2AufCJAхUAААААНQАААААQВА.

4. Організація Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro.html>

ПЛУГАТОР Катерина,

здобувачка вищої освіти

Навчально-науковий інститут права,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОМУ КРИМУ

З 2014 року на Кримському півострові відбувається не лише політика расової дискримінації та асиміляції кримських татар, караїмів та кримчаків як корінних народів України, але й систематичне порушення конституційних прав громадян України. Окупаційна влада не дозволяє мирні зібрання на півострові, крім тих, які підтримують її політику. За даними прокуратури Автономної Республіки Крим, близько 30 тисяч кримських татар були вимушені покинути півострів через створені неприйнятні умови проживання та переслідування [1].

Вже з квітня 2014 р. на півострові налагоджує свою діяльність Національний антитерористичний комітет рф. Його профіль це інформування населення про виникнення та нейтралізацію терористичних загроз» у Криму (зокрема і в мережі Інтернет), виявлення осіб, найбільш схильних до впливу ідеології тероризму, особливо в освітній сфері, молодіжному середовищі, серед представників громадських і релігійних організацій, поміж «іноземців», зокрема й трудових мігрантів. На практиці йдеться переважно про громадян України, які не прийняли російського громадянства, українських та кримськотатарських активістів, які перебувають у полі особливої уваги російських спецслужб. Це порушує конституційне право на свободу думки, а також право на недискримінацію.

Один із прикладів стався у 2016 році, коли окупаційна влада в Криму звинуватила Сулеймана Кадирова в публічних закликах до сепаратизму за коментар у Facebook: «Крим – це Україна, завжди була, є і буде» [2, с. 173]. В його оселі провели обшук, а самого Кадирова допитували. В його кримінальній справі є ознаки фальсифікацій і політичного переслідування. Така ситуація є прикладом переслідування людини за її висловлювання, що суперечить принципам демократії та права на свободу висловлення. Також можна відзначити порушення презумпції невинуватості, оскільки засудження активіста було здійснено без доведення вини та за відсутності вагомих доказів.

Крім того, окупаційна влада в Криму переслідує громадських активістів, які діють на півострові. Українські активісти, журналісти та люди, які висловлюють свою незгоду з окупацією Криму, підлягають репресіям, а їхні права та свободи порушуються.

За даними українських правозахисних організацій «КримSOS» та Кримської правозахисної групи, з березня 2014 по 2018 рр. в Криму зникло безвісти 17 осіб, так чи інакше причетних до руху опору окупації півострова [2, с. 132]. Серед них кримськотатарські активісти Іслям Джепаров і Джевдет Іслямов, член виконкому Всесвітнього конгресу кримських татар Ервін Ібрагімов, учитель фізкультури Мухтар Арисланов та інші. Цей приклад є свідчення порушення конституційного права на особисту свободу та недоторканість особи. Зникнення безвісти людей і їх непокараність порушує також право на справедливий суд та захист від довільного затримання або ув'язнення.

Мають місце 492 випадки, які підтверджують порушення прав людини на справедливий суд. Один із таких прикладів – «справа 26 лютого», в рамках якої російські окупанти притягнули до кримінальної відповідальності учасників масштабного мітингу біля будівлі кримського парламенту на підтримку України, що відбувся 26 лютого 2014 року. До восьми років ув'язнення було засуджено заступника голови Меджлісу кримських татар Ахтема Чийгоза.

Умовні строки отримали активісти цього мітингу Мустафа Дегерменджі та Алі Асанов. Окупаційна влада засудила їх за мітинг, проведений у Криму ще до того, як півострів захопила армія рф.

На сьогодні ми маємо десятки зниклих, понад 70 заарештованих, понад 10 убитих, неодноразові випадки катувань і спроб залякування з метою схилення до співпраці. Вже понад 115 дітей залишилися без батьківського виховання, опіки і тепла. Десятки матерів і дружин політв'язнів перебувають під постійними моральними, психологічними й емоційними стресами, що не минає безслідно, а викликає безліч хронічних захворювань.

І зараз, у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської армії на територію України, росія під приводом мобілізації почала винищення кримських татар у Криму, продовжуючи цим свою злочинну дискримінаційну політику. Близько 80% повісток у Криму отримують саме кримські татари. 22 вересня роздали мінімум 1000 повісток [4]. Для такого малочисельного корінного народу – це є черговою геноцидною практикою з боку держави-агресора рф.

Всі дії російської окупаційної влади в Криму порушують міжнародне право та норми міжнародних договорів, зокрема Генеральної Асамблеї ООН, Ради Європи та ОБСЄ. Також, ці дії є порушенням конституційних прав громадян, які проживають на півострові. У світлі цих фактів, міжнародна спільнота повинна продовжувати висувати до росії вимоги відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, а також захисту прав людини в Криму. Також, необхідно продовжувати надавати гуманітарну та матеріальну допомогу тим, хто став жертвою злочинних дій окупантів.

Головним кроком до покращення ситуації є відновлення української влади та законодавства в Криму. Після чого, слід провести заходи з деокупації Кримського півострову згідно з вимог міжнародних норм і стандартів у сфері прав людини. Необхідно вжити відповідних заходів для забезпечення захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях України, зокрема створити

механізм захисту прав людини (національних та місцевих органів влади); забезпечити свободу слова, включаючи вільний доступ до міжнародних медіа; забезпечити належну систему охорони здоров'я, включаючи доступ до якісних медичних послуг; забезпечити права на освіту, включаючи доступ до якісної освіти українською та кримськотатарською мовами.

Сьогодні конституційні права і свободи можна захистити за допомогою міжнародної коаліції з підтримки України, посилення санкцій проти РФ та підтримки організацій громадянського суспільства, які працюють над відновленням справедливості та прав людини на тимчасово окупованих територіях та тих, хто постраждав від злочинів держави-агресора.

Ситуація в Криму є складною і вимагає невідкладних дій для української влади. Щоб покращити ситуацію, Україна повинна відновити контроль над Кримським півостровом і діяти відповідно до вимог міжнародних норм і стандартів. Це не лише відновить справедливість у регіоні, але й забезпечить повагу до прав людини, сприятиме економічному розвитку та гарантуватиме безпеку всіх громадян, які опинились в тимчасовій окупації. Більше того, діючи відповідно до вимог міжнародного права, Україна підтверджує відданість принципам демократії, яким має слідувати на шляху до набуття повноправного членства у Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прокуратура АРК опублікувала жахливу статистику репресій РФ проти кримських татар | QIRIM.News URL: <https://qirim.news/novosti-uk/prokuratura-ark-opublikovala-zhahlyvu-statystyku-represij-rf-proty-krymskyh-tatar/> (дата звернення: 09.11.24).
2. Андрієвська А., Халімон О. Книга свідчень Анатомія російської анексії Криму. К.: Часопис "Критика", 2019. 248с.
3. Майорова А. Крим за завісою. Путівник зоною окупації. К.: Прометей, 2019. 162с.

4. Допис заступника Постійного Представника Президента України в АРК Т. Ташевої URL: <https://www.facebook.com/tamila.tasheva/posts/pfbid02kwA3cx2wLu1Pp4mpkdBnnRMkoTSn5P6veh6fYHdYSt5Ry1bN8Lc4n1oHdyGtEDTl> (дата звернення: 09.11.24).

ПРОКОПЧУК Надія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОРЯДОК НАКЛАДЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ НА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Актуальність теми дослідження. Дисциплінарні стягнення є важливим інструментом у підтриманні корпоративної культури, дисципліни та ефективності діяльності працівників, тому правильність їх накладення та дотримання процедур є невід'ємною частиною правової системи. З огляду на зміни у законодавстві, розвиток соціальних норм та нові підходи до управлінських практик, важливо чітко визначити механізм накладення стягнень, щоб уникнути зловживань, забезпечити рівність і справедливість у відношенні до працівників. Зокрема, зростаючі вимоги до ефективності роботи організацій, а також виклики, пов'язані з адаптацією трудового законодавства до сучасних умов, потребують більш детального вивчення цього питання.

Окремі аспекти дисциплінарної відповідальності державних службовців, були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема таких, як Бондарчук Р.А. у своїй роботі аналізує досвід зарубіжних країн щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та пропонує шляхи впровадження цих процедур в Україні [1, с.62].

Владовська К. та Трач А. досліджують актуальні проблеми інституту дисциплінарної відповідальності в контексті державної служби в Україні, акцентуючи увагу на існуючих проблемах та можливостях реформування цієї процедури [2, с.22].

Коротких А. Ю. вивчає правове регулювання юридичної відповідальності державних службовців в Європейському Союзі, що дозволяє порівняти підходи до дисциплінарної відповідальності в різних європейських країнах. Луценко О. фокусується на видах дисциплінарних проступків державних службовців в Україні за новим законодавством, аналізуючи нововведення в законі «Про державну службу» [3, с.55].

Неселевська А. розглядає зарубіжний досвід правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців і напрями його імплементації в Україні, що є важливим для порівняльного дослідження та вдосконалення вітчизняної практики накладення дисциплінарних стягнень. Всі ці роботи дозволяють отримати комплексний погляд на правові механізми дисциплінарної відповідальності та їх вплив на ефективність державної служби [5, с.69].

Метою статті є аналіз існуючих правових механізмів дисциплінарної відповідальності в Україні, зокрема вивчення порядку накладення дисциплінарних стягнень, а також виявлення проблем та недоліків у цьому процесі. Завданнями дослідження є дослідити основні аспекти правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців, визначити основні проблеми та недоліки в чинному законодавстві України щодо накладення дисциплінарних стягнень, запропонувати шляхи вдосконалення правового механізму, з урахуванням міжнародного досвіду, для підвищення ефективності застосування дисциплінарних санкцій.

Процес притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності передбачає чітке дотримання процедур, визначених законодавством. Цей процес складається з кількох етапів. Як зазначає Бондарчук Р.А., алгоритм притягнення до дисциплінарної відповідальності включає: перш за все, встановлення факту вчинення дисциплінарного проступку; далі — надання проступку належної правової оцінки; обрання відповідного дисциплінарного стягнення і його застосування; і, в кінцевому

підсумку, правильне оформлення всіх етапів правового впливу на порушника. Згідно з цією процедурою, важливо не тільки виявити порушення, а й дотримуватись чітких юридичних вимог на всіх етапах розгляду дисциплінарних справ [1, с.62].

Дисциплінарна відповідальність розглядається в наукових працях, зокрема, Бондарчук Р.А., який виокремлює два аспекти цього виду відповідальності. Перший аспект стосується відносин щодо дотримання дисциплінарних норм, встановлених керівником чи управлінським органом. Другий аспект полягає в охоронному характері цієї відповідальності, яка включає як санкційні, так і заохочувальні заходи, залежно від виконання чи порушення дисциплінарних норм [1, с.63].

Тобто дисциплінарна відповідальність — це сукупність заходів впливу на державного службовця за порушення правил служби, які можуть включати різні форми як покарання, так і винагороди.

Основні види дисциплінарних санкцій, підстави та порядок їх накладення для державних службовців визначаються в Законі України «Про державну службу». Згідно з цим законодавчим актом, до основних заходів дисциплінарної відповідальності, які можуть бути застосовані до державних службовців, належать: зауваження, догана, попередження про неповну службу відповідність, звільнення з посади державної служби [6].

Притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності здійснюється відповідно до чітко визначеної законодавчої процедури, що включає кілька етапів. Першим кроком є встановлення факту дисциплінарного проступку та його правова оцінка. Для цього уповноважений орган, згідно з законодавством, ініціює відкриття дисциплінарної справи, що дозволяє здійснити ретельне розслідування та визначити ступінь вини службовця. Відповідно до статті 69 Закону України «Про державну службу», процес притягнення до дисциплінарної відповідальності розпочинається з порушення

дисциплінарного провадження, яке ініціюється на підставі наказу уповноваженого органу чи особи [6].

Другим етапом є детальне дослідження обставин дисциплінарного проступку, що проводиться дисциплінарною комісією. На цьому етапі визначаються всі фактичні дані, що підтверджують порушення, а також встановлюється його ступінь тяжкості. Комісія має врахувати всі обставини та зібрати докази для прийняття обґрунтованого рішення щодо відповідальності. Згідно з вимогами законодавства, після цього комісія повинна вирішити, який саме захід дисциплінарної відповідальності буде застосовано до порушника, після чого він має бути належно оформлений у відповідності з усіма вимогами правової процедури.

Оцінка форми вини є наступним важливим етапом у процесі накладення дисциплінарних стягнень, оскільки вона визначає, чи було правопорушення скоєне умисно, чи під впливом обставин, на які державний службовець не мав впливу. У випадках, коли проступок було вчинено під тиском, наприклад, через погрози чи примус, або через залежність від третіх осіб, законодавство передбачає можливість застосування м'якших дисциплінарних заходів.

Згідно з ч.4 статті 67 Закону України «Про державну службу», законодавство також визначає підстави для обтяження дисциплінарної відповідальності, якщо порушення має більш серйозний характер. До таких обставин відносяться вчинення правопорушення в стані алкогольного, наркотичного чи токсикологічного сп'яніння, повторне порушення до зняття попереднього стягнення, а також вчинення проступку з умисними, злісними мотивами, такими як помста чи особиста неприязнь до іншого службовця або керівника. Крім того, якщо проступок спричинив тяжкі наслідки, це також є підставою для обтяження відповідальності [6].

Наступним етапом у процесі дисциплінарного провадження є правильне оформлення рішення дисциплінарної комісії щодо застосування дисциплінарного стягнення або закриття справи. Після розгляду справи та

оцінки всіх факторів, комісія готує відповідний акт, який направляється до органу, що ініціював розгляд. Цей орган має 10 днів для вивчення акта та ухвалення рішення щодо застосування дисциплінарних заходів. Службова особа повинна бути своєчасно повідомлена про результати провадження. Важливим аспектом є можливість оскарження дисциплінарного стягнення в судовому порядку. Згідно зі статтею 78 Закону України «Про державну службу», державний службовець має право звернутися до суду, якщо вважає, що його права порушено під час накладення дисциплінарного стягнення [6].

Після аналізу особливостей дисциплінарного провадження та практичних аспектів притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності можна зробити висновок, що існує належний рівень нормативно-правового регулювання в цій сфері. Однак, у чинній системі регулювання дисциплінарних стягнень є деякі недоліки, зокрема: обмежений перелік дисциплінарних санкцій, відсутність можливості застосування альтернативних заходів дисциплінарної відповідальності та необхідність доповнення списку санкцій штрафом. Ці зауваження обґрунтовані необхідністю врахування суб'єктивної сторони дисциплінарного проступку, оскільки саме психологічний стан службовця під час вчинення правопорушення може суттєво впливати на вибір дисциплінарної санкції. Таким чином, для більш гнучкого і справедливого підходу до застосування дисциплінарних стягнень, уповноважені органи мають мати можливість застосовувати ширший спектр заходів, включаючи альтернативні санкції.

Висновки. Отже, процедура накладення дисциплінарних стягнень проходить через кілька важливих етапів: по-перше, встановлення факту правопорушення; по-друге, надання правової оцінки проступку; по-третє, вибір відповідної дисциплінарної санкції з подальшим її застосуванням; і, по-четверте, правильне оформлення всіх юридичних документів, що підтверджують накладення дисциплінарних заходів. Цей процес має бути чітко

структурованим для забезпечення справедливості та ефективності дисциплінарної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук Р.А. Зарубіжний досвід реалізації процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та напрями його впровадження в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 51. С. 61–64.

2. Владовська К., Трач А. Актуальні проблеми інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. Т. 1, № 61. С. 21–25. URL:<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/6-2.pdf>

3. Коротких А. Ю. Правове регулювання юридичної відповідальності державних службовців у державах-членах ЄС / А. Ю. Коротких. // СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО. – 2019. – №2. – С. 54–56.

4. Луценко О. Види дисциплінарних проступків державних службовців за новим Законом України «Про державну службу» / Олена Луценко. // Visegrad Journal on Human Right. – 2016. – С. ст.110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Lucenko_109-112.pdf \(nlu.edu.ua\)](#)

5. Неселевська А. Зарубіжний досвід правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців та напрями його імплементації в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки: Трудове право, право соціального забезпечення. 2018. Т. 29, № 68. С. 68–73.

6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

7. Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження : Постанова Каб. Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1039 : станом на 10 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-2019-p#Text>

РАДІВОНІК Вікторія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Актуальність теми дослідження. Інститут банкрутства є невід'ємною складовою правової системи, яка забезпечує баланс інтересів боржників, кредиторів та суспільства в цілому. В сучасних умовах економічної нестабільності та зростання кількості неплатоспроможних суб'єктів господарювання особливо важливим є належне регулювання процедури банкрутства. Арбітражний керуючий є ключовою фігурою у цьому процесі, оскільки саме від його професійності, об'єктивності та ефективності дій залежить реалізація основних завдань банкрутства.

Метою даної публікації є аналіз місця та ролі арбітражного керуючого у справах про банкрутство, а також оцінка його функцій, повноважень та обов'язків у рамках законодавства України.

Арбітражний керуючий виступає як спеціалізований і необхідний учасник провадження у справах про банкрутство. Його правовий статус в Україні було визначено відносно недавно, зокрема, у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції закону № 784-XIV від 30 червня 1999 року [1]. Це спричинило появу різних поглядів і доктринальних підходів у науковій спільноті щодо сутнісного визначення його ролі. Наприклад, Т. В. Степанова характеризує арбітражного керуючого як «самостійного та активного учасника процесу, що захищає

інтереси інших осіб, несе відповідальність за власні дії й рішення у процедурах банкрутства, підзвітний і підконтрольний господарському суду, діє в межах чинного законодавства, а за наявності прогалин або колізій – з урахуванням пріоритету інтересів боржника» [2, с. 97].

Після прийняття нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22 грудня 2011 року статус арбітражного керуючого зазнав змін: його визначено як суб'єкта професійної діяльності замість фізичної особи-підприємця. Такі зміни суттєво вплинули на порядок оподаткування діяльності арбітражних керуючих. Відповідне регулювання міститься у Податковому кодексі України [3]. Згідно з пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 ПК, незалежна професійна діяльність включає виконання фізичною особою наукової, освітньої, медичної, юридичної, а також інших видів діяльності, серед яких – арбітражні керуючі (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори). Така діяльність можлива за умови, що особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем і використовує працю не більше ніж чотирьох найманих працівників [3].

Законодавство про банкрутство дозволяє виділити кілька видів контролю в рамках відносин арбітражного управління:

Судовий контроль – реалізується господарським судом у межах провадження справи про банкрутство.

Контроль з боку кредиторів – здійснюється через обов'язкове надання арбітражним керуючим звітів та інформації, можливість оскарження його дій, а також право звертатися з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого та призначення іншої особи.

Адміністративний контроль – виконується державним органом, уповноваженим у сфері банкрутства. Цей контроль передбачає подання звітності арбітражним керуючим про свою діяльність, а також планові й позапланові перевірки.

Окрему категорію правовідносин становить відповідальність арбітражного керуючого, яка настає внаслідок виконання ним своїх обов'язків. Керуючий може бути притягнутий до таких видів юридичної відповідальності, як дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна чи кримінальна. При цьому вирішення питання про притягнення до відповідальності арбітражного керуючого виходить за межі справи про банкрутство і не входить до компетенції господарського суду. Господарський суд має право лише ухвалити рішення про усунення арбітражного керуючого від виконання його обов'язків у конкретній процедурі банкрутства, якщо буде встановлено неналежне виконання ним своїх повноважень [4, с. 94].

Висновок. Арбітражний керуючий є ключовою фігурою у процедурах банкрутства, виконуючи роль координатора та гаранта законності. Його діяльність охоплює широкий спектр функцій, що вимагають високого рівня професійної компетентності, неупередженості та дотримання етичних норм. Аналіз законодавства України свідчить про наявність чітко визначених прав, обов'язків і відповідальності арбітражного керуючого. Водночас існують проблеми, які ускладнюють його роботу, зокрема недостатня регламентація окремих аспектів діяльності, недоліки в системі контролю за його роботою та ризику конфлікту інтересів. Вдосконалення правового регулювання діяльності арбітражного керуючого, підвищення рівня його професійної підготовки та розробка механізмів запобігання зловживанням можуть сприяти ефективнішій реалізації процедур банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 №2342-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.
2. Степанова Т. В. Щодо поняття та характерних рис арбітражного керуючого. Правова держава. 2016. № 23. С. 94–99.

3. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

4. Кабенюх Ю. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 87–95.

РОМАНЕНКО Тетяна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Актуальність дослідження способів вчинення шахрайства в кримінальному праві полягає у тому, що шахрайство є одним з найпоширеніших та суспільно небезпечних злочинів у світі, і Україна не є виключенням.

Мета дослідження полягає у аналізі кримінально-правової характеристики шахрайства, розмежуванні з іншими злочинами, дослідженні тенденції розвитку шахрайства в Україні та умови та фактори, що сприяють вчиненню шахрайства.

Виклад основного матеріалу. Поняття “Шахрайство” у тлумачних словниках української мови трактується як “хитрий і майстерний обман, омана”. [Ошибка! Источник ссылки не найден.Ошибка! Источник ссылки найден.] Відповідно до статті 190 Кримінального кодексу України, шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. [Ошибка! Источник ссылки не найден.] У науковій літературі як синоніми інтернет-шахрайства використовуються інші назви, наприклад, “комп’ютерне шахрайство”, “кібершахрайство”, тощо. [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Всесвітній та стрімкий розвиток інформаційних технологій, з одного боку, значно спростив життя людей, а з іншого – створили нові можливості для вчинення кримінальних протиправних діянь, у тому числі й шахрайства. Інтернет, соціальні мережі та мобільні додатки стали інструментами в руках

шахраїв. Особиста інформація людей легко доступна в Інтернеті, що полегшує підготовку до шахрайства. Злочинці можуть атакувати велику кількість користувачів одночасно, використовуючи такі методи, як спам і фішинг. Шахраї постійно розробляють нові витончені схеми шахрайства.

Люди шукають будь-які способи покращити своє економічне становище та підвищити рівень життя, навіть якщо це протизаконно. Для того, щоб люди пішли на шахрайство, повинен бути мотив – спонукання або тиск. Мотиви можуть бути як суто раціональними або суто ірраціональними, уявними або непередбачуваними. До раціональних факторів тиску насамперед належать об'єктивні економічні потреби працівника:

1. хвороба (самого працівника або родича);
2. надзвичайна ситуація (пожежа, втрата цінного майна або джерела доходу);
3. фінансові втрати через шахрайство третьої особи;
4. порок або залежність (наркоманія, алкоголізм, азартні ігри тощо).**[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**

Ці фактори знижують довіру до органів державної влади та створюють імунітет для шахраїв. Пенсіонери, безробітні та малозабезпечені верстви населення є основними мішенями шахраїв. Це пов'язано з тим, що вони більш довірливі, менш обізнані з тактикою шахрайства або просто хочуть кращого життя. Шахрайство спричиняє не лише фінансові втрати, але й глибокі психологічні рани. Жертви часто стикаються з низкою негативних емоцій та переживань, які мають значний вплив на їхнє життя. Втрата грошей, довіри та безпеки може призвести до депресії, апатії та втрати інтересу до життя. Постійне занепокоєння, страх бути знову ошуканим та недовіра до людей є постійними наслідками шахрайства.

Існують проблеми з розпізнаванням і доведенням складних шахрайських схем. Сучасні шахрайства є багаторівневими за своєю природою і часто включають складні фінансові інструменти, що ускладнює їх розслідування та

доведення в суді. Крім того, правоохоронні органи не завжди мають достатньо експертів для проведення необхідних розслідувань для розкриття складних шахрайських схем. Використання криптовалют та інших анонімних платежів ускладнює відстеження потоку коштів і виявлення джерела доходів, отриманих злочинним шляхом. Відповідність між різними правоохоронними органами часто розмита, що призводить до затримок у розслідуванні та втрати доказів. Погана інтеграція інформаційних систем між правоохоронними органами ускладнює обмін та виявлення спільних злочинних схем. Недостатнє фінансування правоохоронних органів обмежує їхню здатність боротися з шахрайством та іншими видами незаконної діяльності.

На схеми оренди нерухомості припадає більшість усіх шахрайських операцій: У 2024 році в Україні було винесено 1 083 обвинувальні вироки за шахрайство, і ця кількість зростає. Наприклад, відомий сайт оголошень OLX згадується у 363 кримінальних провадженнях. Шахраї активно використовують це джерело інформації, видаючи себе за продавців або орендодавців нерухомості, якої на справді не існує. Зловмисники вимагають аванс, щоб “гарантувати” перегляд квартири та укладення договору, але після отримання грошей зникають. **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**

Висновки. Таким чином, можна побачити, що шахрайство є важливою проблемою сучасності. Шахраї постійно трансформують та пристосовуються до нових технологій та соціальних умов. Причини шахрайства різноманітні і включають як економічні (криза, безробіття), так і соціальні фактори (нерівність, недовіра до державних інституцій). Шахрайство також завдає значних фінансових та психологічних збитків, підриває соціальну довіру та негативно впливає на психологічне здоров’я потерпілих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Возняк Галина Василівна. Фінансове шахрайство в бюджетній сфері: економічна сутність і різновиди // 2020. №4 (507). -

URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/finansove-shahraystvo-v-byudzhetniy-sferi-ekonomichna-sutnist-i-riznovidy>

2. Кримінальний кодекс України (від 01.11.2024, № 4033-IX) // Оф. сайт ВРУ [Електронний ресурс] - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Левківська Я. В. Вплив воєнного стану на трансформувannya та розвиток інтернет-шахрайства в Україні / Я. В. Левківська // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2. – С. 521-523. URL: http://eprints.zu.edu.ua/36022/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%9E%D0%9F%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A6%D0%AC_18.pdf

4. KrestonUkraine [Електронний ресурс] - URL: <https://kreston.ua/sviatoslav-yefremov-psykholohiia-shakhraystva-chastyna-2/>

5. Офіційний вебпортал ГЛАВКОМ [Електронний ресурс] - URL: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-virokiv-za-shakhraystvo-vzhe-vineseno-u-2024-rotsi-priholomshliva-tsifra-1000379.html>

РУДА Ірина,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА ШВЕЦІЇ

Децентралізація влади є важливим напрямом розвитку системи державного управління на сучасному етапі. Децентралізований підхід дозволяє ефективно розподіляти повноваження від центрального рівня управління до місцевого. У цьому контексті для України є важливим досвід країн-членів ЄС, таких як Польща та Швеція. Досвід цих країн показує, що місцеві громади можуть активно залучатись до розвитку свого регіону, а органи місцевого самоврядування, створені ними, здатні ефективно виконувати завдання, покладені на них.

Метою наукової статті є аналіз децентралізації на прикладі Польщі та Швеції, визначення ключових аспектів та результатів децентралізації.

Над дослідження даної теми працювали такі автори: Касич А.О., Кравченко В.В., Кравчук І.С., Кравчук О.І., Мірзабекова К.С. та інші. Однак питання дослідження європейського досвіду децентралізація з метою впровадження його кращих практик в Україні все ще залишається актуальним.

Згідно з визначенням, яке подається в Європейській хартії місцевого самоврядування, місцеве самоврядування – це право та спроможність місцевих органів здійснювати відповідно в межах закону управління частковими справами місцевого самоврядування та свого населення відповідно під власну відповідальність [7].

Польща розпочала реформування власних органів місцевого самоврядування – тобто проведення децентралізації – у 1990 році, що співпало з проведенням перших вільних виборів у цій країні. У Польщі функціонує трирівнева структура територіального поділу – гміна, повіт та воєводство.

Гміна – це адміністративна одиниця. Це може бути місто, село чи група міст (сіл). На період 2023 року у Польщі налічувалось 2477 гмін [6, с. 92].

Конституція Польщі говорить, що гміна виконує всі завдання територіального самоврядування. Іншими словами, це ті функції, які не покладені на інші суб'єкти територіального самоврядування. Свої права адміністративна одиниця захищає у судовому порядку [5].

Стаття 4 Закону про гмінне самоврядування Польщі підтверджує, що Рада Міністрів здійснює утворення, об'єднання, поділ та ліквідацію, встановлює межі та назви, а також визначає їхнє місцезнаходження. Однак діє не самостійно, а після консультацій з місцевими жителями [2].

Відповідно до статті 16 влада гміни обирається на 4 роки. Відлік цього терміну розпочинається з того дня, в який обрали цю владу [2].

Повіт – це середня адміністративно-територіальна одиниця. В сучасній Польщі налічується близько 314 сільських повітів та 66 міських [6, с.92]. Згідно з законом про повітове самоврядування під повітом варто розуміти місцеву самоврядну громаду і, відповідно, територію.

Повіт виконує громадські обов'язки від свого імені і, як і гміна, під свою відповідальність. Також повіт захищає свої інтереси в судовому порядку. Статус повіту затверджується міністром у справах громадської адміністрації. [4]

Рада Міністрів повіту своїм правом створює, об'єднує, ділить, а також ліквідує повіти – однак не самостійно, а з урахуванням голосів та думки рад гмін, повітів та сеймиків воєводства.

Рада повіту обирається на чотири роки, розпочинаючи з моменту проведення виборів. Її депутати обираються на прямих виборах [4].

Воєводство – це найбільша адміністративна одиниця Польщі. Законом про самоврядування воєводства стверджується, що жителі, які мешкають у воєводствах, мають право створювати самоврядну територіальну громаду [6, с. 92].

Органами адміністрації у воєводстві є сеймик та правління. За статтею 16 зазначеного закону строк повноважень сеймику діє 4 роки. Депутати обираються на прямих виборах. Також зазначається, що сеймик можуть відкликати достроково, однак лише шляхом воєводського референдуму [3].

Досвід децентралізації Польщі можна проілюструвати на прикладі міста Люблін. Місцева Рада міста Люблін має більше повноважень щодо управління своїм містом, аніж влада столиці. Рада самостійно вирішує, як витратити кошти чи на потреби самого міста, чи на втілення будь-яких актуальних для місцевої громади проектів. Однак самі місцеві жителі також залучені та зацікавлені у розвитку свого міста.

Жителів міста також залучають до написання стратегії його розвитку. Зокрема, у 2017 році до цього проекту долучилось 100 жителів, завдяки яким вдалося відмовитися від послуг консалтингових компаній [8].

Окрему специфіку має система місцевого самоврядування, сформована у Швеції. У цій країні самоврядування зародилося ще за часів середньовіччя. Однак основи сучасної системи місцевого самоврядування були закладені ще 1862 року. Унаслідок проведених реформ міських та сільських, релігійних парафій почали виконувати функції муніципалітетів з правом вирішувати нецерковні справи (наприклад, стягувати податки). У Швеції всього нараховується 290 муніципалітетів та 21 регіон.

Міське самоврядування у Швеції відіграє значну роль у соціальному забезпеченні населення та відіграє важливу роль у процесі надання громадських послуг.

У Швеції з 2007 року існує асоціація місцевих влад та регіонів (округ). Відповідно, дана асоціація відстоює інтереси та цінності місцевого

самоврядування країни. Асоціація знаходиться в місті Стокгольмі, а працює в даній асоціації близько 440 осіб.

Регіональні органи влади у Швеції відіграють важливу роль в місцевому управлінні. Однак багато повноважень переходить в обов'язки муніципалітетів.

[1]

Враховуючи зазначене вище можна зробити висновок, що Польща та Швеція мають власний унікальний досвід децентралізації управління. У цих країнах муніципалітети та інші територіальні одиниці мають значні повноваження та права.

Польща розпочала свій шлях децентралізації у період комуністичного режиму. Проте самоврядування Швеції бере свій початок ще з часів середньовіччя. Незважаючи на те, що кожна з країн має власний досвід децентралізації, її реалізація може бути успішною за умови, якщо слідувати законам, брати до уваги запити місцевих жителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громади отримали більше повноважень. Децентралізація: офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/12460>

2. Закон Республіки Польща «Про самоврядування» від 08.03.1990 р. №16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>

3. Закон Республіки Польща «Про воєводства» від 05.06. 1998 р. №91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910578/U/D19980578Lj.pdf>

4. Закон Республіки Польща «Про повіти» від 05.06.1998 р №91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910576/U/D19980576Lj.pdf>

5. Конституція Республіки Польща від 02.04.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

6. Мірзабекова К.С. Становлення та розвиток інституту самоврядування в Польщі [Електронний ресурс] // Електронний архів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11511/1/Mirzabekova.pdf>

7. Про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний договір від 04.11.1950 р. 994_036. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

8. Свобода слова в Україні: виклики сучасності. Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28742629.html>

РУДНИЦЬКА Ольга,

кандидатка юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри права та
публічного управління,
Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІД МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Положення Кодексу законів про працю України, зокрема, стаття 2-1 вищезазначеного Кодексу закріпила рівність трудових прав громадян України як основний принцип трудових відносин, заборонивши будь-яку дискримінацію цій сфері. Мобінг («work-related violence» or «workplace mobbing»), як систематичне психологічне насилля або цькування з боку керівництва або колег, може значно впливати на фізичне і психічне здоров'я працівників, зниження продуктивності праці, призвести до збитків юридичних осіб та інших негативних наслідків. Захист від мобінгу в трудовому колективі є важливим аспектом забезпечення здорового та продуктивного робочого середовища. Тому актуальним є дослідження правового механізму захисту від мобінгу на робочому місці у трудовому колективі.

Метою статті є дослідження проблеми захисту від мобінгу у трудовому колективі як форми дискримінації, визначення особливостей та механізму захисту.

16 листопада 2022 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» № 2759-ІХ [1] Кодекс законів про працю [2] було доповнено статтею 2⁻² «Заборона мобінгу (цькування)», якою встановлено поняття та

форми мобінгу. За приписами вказаної статті мобінгом (цькування) визнаються систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Цінною також стали зміни до Закону України «Про колективні договори та угоди» [3], за якими колективний договір має містити передбачені роботодавцем заходи, що спрямовані на запобігання, протидію та припинення мобінгу (цькування). Крім того, у локальному нормативно-правовому акті мають бути встановлені заходи щодо відновлення порушених внаслідок мобінгу прав.

Правники виділяють різні критерії класифікації мобінгу, поділ його на форми та види. Одним із найпоширеніших є поділ мобінгу на види залежно від сфери дії, за цим критерієм виділяють горизонтальний (серед колег) та вертикальний (управлінський) [4].

Статтею 158 КЗпП встановлено обов'язок роботодавця вживати усіх необхідних та належних заходів для забезпечення безпеки і захисту від мобінгу працівників. Обов'язком також є здійснення запобігання ризиків та напруги на робочому місці. Проведення правопросвітницьких та організаційних заходів щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) є важливим обов'язком роботодавця у системі трудових відносин.

Для попередження порушення прав працівників та ефективного захисту від мобінгу необхідно визначити елементи механізму встановлення антидискримінаційної політики на підприємствах, установах та організаціях.

1. Правова захищеність та внутрішня політика

Основою будь-якого правового механізму захисту є регламентація відносин. У 2022 році у трудовому законодавстві було закріплено поняття та форми мобінгу, встановлена заборона на будь-які форми цькування чи психологічного і економічного насильства на робочому місці, відповідальність за порушення вказаних приписів. Але важливим елементом механізму є розробка внутрішньої антимобінгової політики на рівні організації, яка має діяти за принципом «нулевої терпимості» до мобінгу, що означає сувору заборону на будь-які форми прояву останнього.

Крім того, роботодавцем мають бути розроблені внутрішні механізми та кодекси поведінки, які встановлюють чіткі правила щодо недопустимості мобінгу, визначають відповідальність за порушення, а також процедурні моменти для звітності та розслідування інцидентів. У колективних та трудових договорах також необхідно визначати механізми захисту від мобінгу та насилля на робочому місці.

2. Навчання та правопросвітницька робота

Для запобігання мобінгу важливо проводити тренінги для працівників, які повинні знати, що таке мобінг, як розпізнати його ознаки та куди звертатися в разі потреби. Яку відповідальність несуть особи, які вчиняють дискримінаційні дії на робочому місці. Сама програма навчання має включати питання як щодо попередження мобінгу, так і відповідальність за такі дії у колективі. Важливо також зосередити увагу на підвищення обізнаності серед адміністрації суб'єкта господарювання, оскільки вони мають не тільки утриматися від відповідних дій, але й бути здатними реагувати на потенційні ситуації.

3. Роль роботодавця у створенні механізму запобігання та протидії мобінгу на підприємстві.

Одним із основних завдань керівництва суб'єкта господарської діяльності є створення здорової корпоративної культури, де підтримується командна робота, взаємоповага та довіра серед працівників, здійснюються заходи із профілактики мобінгу. Кожному роботодавцю важливо створити систему

підтримки працівників. Наприклад, для безпечного повідомлення про випадки мобінгу, в організації можуть бути створені спеціалізовані гарячі лінії або анонімні канали, що дозволить працівникам повідомляти про випадки мобінгу анонімно, при цьому не хвилюючись за свою репутацію чи місце роботи. Роботодавець може створити служби підтримки для працівників, куди вони можуть звернутися за допомогою. Важливо, щоб керівник не був сам джерелом мобінгу, а навпаки, щоб останній активно підтримував створення позитивної корпоративної культури.

4. Захист працівників, постраждалих від випадків мобінгу та юридичні наслідки вчинення таких дій.

Стаття 5-1 КЗпП України встановлює гарантії правового захисту від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці тощо. Працівник, який постраждав від утисків під час виконання трудових обов'язків має право на звернення за захистом своїх прав.

За чинним національним законодавством особу, винну у вчиненні мобінгу може бути притягнуто до дисциплінарної (ст. 40, 41 КЗпП), адміністративної (ст. 173-5 КУпАП) [5] та кримінальної відповідальності (ст. 153 КК) [6].

Антимобінгова політика роботодавця має передбачати певні принципи службового розслідування, порядок його проведення, а також способи (формальні та неформальні). Неформальний спосіб є важливим елементом, оскільки на цьому етапі залучаються сторони на умовах конфіденційності і можливо як найефективніше з'ясувати усі причини мобінгу. Кожен випадок цькування має розслідуватися ретельно та справедливо. Для цього необхідно розробити чітку процедуру, що визначає, як реагувати на скаргу, які заходи слід вжити, і хто має бути залучений до цього процесу.

Якщо факт мобінгу підтверджено, роботодавець повинен провести офіційне службове розслідування та застосувати до винуватої особу (осіб) заходи дисциплінарного впливу. А працівникам, які стали жертвами мобінгу,

необхідно надати підтримку, зокрема, як психологічну (моральну), так і фінансову, якщо ситуація призвела до зниження працездатності.

Якщо заходи застосовані роботодавцем не є ефективними, або й сам керівник є учасником цькування працівник (працівники) може звернутись зі скаргою до Управління Державної служби з питань праці. Крім того, постраждала особа має право безпосередньо звернутися із з позовною заявою до суду за захистом своїх прав про визнання фактів цькування та їх усунення. Для цього працівнику не потрібно припиняти трудові відносини на період розгляду справи у суді.

Важливо зауважити, що працівник, який став жертвою мобінгу має право відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок цькування у розмірі витрат, які поніс останній під час лікування.

Отже, роботодавці повинні не тільки впроваджувати антимобінгову політику, але й демонструвати активну позицію у захисті від цього явища. Вони мають стежити за моральним кліматом у колективі і реагувати на всі можливі прояви мобінгу. Ефективний захист від мобінгу в трудовому колективі має включати комплексний підхід, що поєднує правові, організаційні та психологічні заходи. Це допомагає не лише вирішити окремі випадки мобінгу, а й запобігти їх виникненню у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» № 2759-ІХ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#n8>
2. Кодекс законів про працю.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про колективні договори та угоди: Закону України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>

4. Трюхан О. А., Захист працівників від мобінгу на робочому місці: теоретико-правовий аспект *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 4/2017. С. 42-46

5. Закон України від 1 грудня 2022 року № 2806-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-20#Text>

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n986>

СВИСТУН Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЗУМОВЛЕНІ ЗАГРОЗАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ

Постановка проблеми. Торгівля людьми є одним із найтяжчих злочинів, який має глибоке історичне коріння і залишається актуальною проблемою навіть у сучасному світі. Сьогодні вона набула нових форм і проявів, що робить її розпізнавання надзвичайно складним завданням для багатьох. Жертви часто опиняються в пастці обману, залякування чи примусу та змушені терпіти фізичне, психологічне або економічне насильство.

Мета статті. Дослідити проблему торгівлі людьми у глобальному та національному контекстах, проаналізувавши основні причини, масштаби та форми цього злочину.

Виклад основного матеріалу. Однією з найгостріших проблем сучасності є торгівля людьми. Щороку мільйони людей у всьому світі стають її жертвами. Станом на 2024 рік, згідно з даними International Association of Women Judges, було ідентифіковано 133 943 жертви торгівлі людьми та винесено 7 115 судових вироків. Крім того, прийнято або оновлено 14 законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з цим злочином. [4]

Торгівля людьми — це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини з метою експлуатації. Злочин здійснюється через обман, шантаж або використання вразливого стану особи. Це форма сучасного рабства

та грубе порушення прав людини, яке приносить злочинцям прибуток за рахунок експлуатації чоловіків, жінок і дітей. Торгівля людьми охоплює не лише сексуальну експлуатацію чи викрадення людей. Значна кількість українців стали жертвами трудової експлуатації або були втягнуті у злочинну діяльність і наразі відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. [5]

Торгівля людьми не визнає державних кордонів, вікових чи соціальних обмежень. Жертвою може стати будь-хто, незалежно від статі, рівня освіти чи матеріального становища.

Як глобальна проблема, торгівля людьми була вперше задокументована на початку XX століття, коли виникла потреба у впровадженні методичних заходів для її протидії. У першій половині XX століття було прийнято кілька ключових міжнародних протоколів, спрямованих на боротьбу з работоргівлею. Важливим кроком стало прийняття у 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини. Стаття 4 цієї Декларації проголошує: “Ніхто не повинен бути в рабстві чи підневільному стані; рабство й работоргівля забороняються в усіх їхніх видах”.

Важливим етапом у міжнародній боротьбі з торгівлею людьми стало ухвалення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності у 2000 році та доповнюючого її Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї. У цих документах наведено найбільш детальне визначення торгівлі людьми, яке стало основою для формування міжнародних та національних стратегій протидії цьому злочину.

Подальший розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері відбувся 24 липня 2003 року, коли Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) ухвалила План дій для протидії торгівлі людьми. Цей документ надає країнам-учасникам ОБСЄ комплексний інструментарій для виконання їхніх зобов'язань, спрямований на захист постраждалих осіб, запобігання торгівлі людьми та боротьбу з цим злочином. План базується на всебічному підході, що

поєднує превентивні заходи, допомогу жертвам та переслідування винних осіб.
[1]

Торгівля людьми поширюється через низку причин, таких як: важке економічне становище і безробіття, недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, попит на дешеву робочу силу. Проте, також важливо виділити збройні конфлікти як одну з основних причин.

Яскравим прикладом є збройна агресія росії проти України, яка змушує тисячі людей залишати свої домівки в пошуках безпеки, часто без документів, засобів до існування чи підтримки. У таких умовах вони стають легкою здобиччю для торговців людьми, які користуються їхнім уразливим становищем. Окрім того, війна сприяє поширенню нелегальних ринків праці та експлуатації, зокрема в регіонах, де офіційні механізми контролю повністю зруйновані.

За словами Дмитра Лубінця, омбудсмана України, російські окупаційні сили примусово депортують українців з тимчасово захоплених територій до Росії або використовують їх у своїх цілях. Українці часто не можуть протистояти незаконним вимогам загарбників, які експлуатують як жінок, так і чоловіків, застосовуючи погрози щодо них або їхніх сімей.

Омбудсман зазначив, що громадяни надсилають численні звернення, де описують жахливі порушення: незаконне позбавлення волі, трудову експлуатацію, примус до дій через залякування, побиття та погрози з боку російських військових і окупаційної адміністрації. Найбільше ризикують потрапити в ситуацію торгівлі людьми ті, хто залишився на окупованих територіях. Вони можуть стати жертвами трудової експлуатації або бути втягнутими у збройний конфлікт.

Лубінець також підкреслив, що через гуманітарну кризу та постійні обстріли багато людей змушені шукати притулок за кордоном, що підвищує ризик потрапляння у пастки торгівлі людьми під час працевлаштування чи пошуку житла. Особливо вразливими є жінки та діти, які можуть стати

жертвами примусової праці, сексуальної експлуатації, вилучення органів або втягнення у злочинну діяльність.

За даними Мінсоцполітики початку 2024 року статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлено 119 громадянам, з них – 44 жінки, 65 чоловіків та 10 дітей (5 хлопців і 5 дівчат).

Згідно зі статистикою: 13 людей постраждали від сексуальної експлуатації; 8 – трудової експлуатації; 7 – втягнення у жебрацтво; 3 – втягнення осіб у злочинну діяльність; 1 – продаж дитини; 17 – використання у збройних конфліктах; 70 – інші види.

З точки зору географії торгівлі людьми, 72 випадки стосувалися внутрішньої торгівлі, 45 – міжнародної, а 2 – інших видів. [3]

Статистика не повністю відображають масштаби проблеми, оскільки торгівля людьми залишається табуованою темою. Багато постраждалих бояться звертатися за допомогою через страх осуду або розголосу. Лубінець підкреслив, що система протидії торгівлі людьми має бути спрямована на захист та відновлення прав постраждалих осіб.

Колишній Генеральний прокурор України в інтерв'ю «Інтерфакс-Україна» повідомив, що з початку повномасштабного вторгнення було розпочато 382 кримінальні провадження щодо фактів торгівлі людьми. Підозру висунуто 158 особам, знешкоджено 12 організованих злочинних груп, до суду направлено обвинувальні акти щодо 155 осіб, а 76 злочинців уже засуджено. Потерпілими визнано 197 осіб, з яких 126 (64%) — жінки та неповнолітні.

Він наголосив, що ці цифри є лише «вершиною айсберга», оскільки точних даних про злочини, скоєні на тимчасово окупованих територіях, немає. Однак злочини, зафіксовані у звільнених регіонах, свідчать про значний масштаб цієї проблеми.

Костін також навів конкретний приклад торгівлі людьми. Жінка на ім'я Світлана (ім'я змінено), разом із родиною виїхала з окупованої території та шукала роботу. Зловмисники обманом втягнули її у виробництво порнографії,

відібрали паспорт і погрожували розповісти близьким про її «роботу», якщо вона спробує припинити незаконну діяльність. Завдяки тому, що жінка звернулася до поліції, її вдалося врятувати.

Боротьба з торгівлею людей вимагає комплексного підходу, що включає заходи на трьох рівнях: індивідуальному, спеціально-кримінологічному та загальносуспільному. На державному рівні Президент України, Кабінет Міністрів, а також центральні та місцеві органи виконавчої влади працюють над зменшенням проявів торгівлі людьми. Основна увага приділяється зниженню рівня безробіття, розробці ефективної соціальної політики, посиленню контролю за міграцією, підвищенню обізнаності населення, особливо груп ризику, та захисту постраждалих.

На спеціально-кримінологічному рівні ключову роль відіграє Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України. Цей підрозділ здійснює моніторинг ситуації, розробляє ініціативи для запобігання злочинам, проводить превентивну роботу, а також співпрацює з іншими організаціями для забезпечення ефективної протидії торгівлі людьми.

Індивідуальний рівень включає роботу з окремими особами, які належать до груп ризику, серед яких діти-сироти, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, матері-одиначки, жертви домашнього насильства та жінки, що працюють у модельній сфері. Важливими є заходи з інформування про безпечне працевлаштування, ведення особистих документів та надання інформації про Національну гарячу лінію з протидії торгівлі людьми. [2 с. 444]

Висновок. Торгівля людьми — одна з найбільш жахливих форм порушення прав людини в сучасному світі.

Україна приділяє значну увагу боротьбі з торгівлею людьми, особливо в умовах війни, яка створює додаткові ризики для громадян. Збройна агресія росії стала фактором, що сприяє зростанню кількості випадків експлуатації, примусової праці та інших злочинів.

Сучасний підхід до вирішення цієї проблеми вимагає комплексних заходів на трьох рівнях: загальносуспільному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному. Важливим є не лише покарання винних, а й запобігання злочинам через посилення соціальної політики, підвищення обізнаності та підтримку вразливих груп населення.

Статистика свідчить, що в Україні проблема торгівлі людьми присутня, але доволі часто залишається прихованою через страх постраждалих. Тому, необхідне створення умов для звернення по допомогу.

Важливою для ефективної боротьби з цією проблемою є співпраця між державними структурами й міжнародними організаціями.

Торгівля людьми — це не лише злочин, а й глибока соціальна проблема, яка потребує системного підходу для її викорінення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Топчій А.О., Шевченко Т.С. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: [посібник] / Організація з безпеки і співробітництва в Європі. Київ, 2007. - 17-28 с. URL: https://fliphtml5.com/qsfulv/ivqx/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%85_%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97_%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%96_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8C%D0%BC%D0%B8/1/
2. Продан Т.В. Актуальні питання протидії торгівлі людьми, 2023. 443-445 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6819/%d0%9f%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%b0%d0%bd%20%d0%a2.%d0%92..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. Електронний ресурс: Урядовий портал URL:
<https://www.kmu.gov.ua>
4. Електронний ресурс: International Association of Women Judges URL:
<https://www.iawj.org>
5. Електронний ресурс: Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей URL: <https://1547.ukc.gov.ua/>

СВИСТУН Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНСТИТУЦІЙНА РАДА ФРАНЦІЇ

Одним із ключових органів державної влади у Франції є Конституційна рада. Вивчення державних органів зарубіжних країн дозволяє дослідити зарубіжний демократичний досвід та врахувати його при побудові української правової держави.

Конституційна рада була створена відповідно до Конституції П'ятої Республіки від 4 жовтня 1958 року. Вона виконує функцію органу нагляду за діяльністю органів державної влади та є судовим органом, так як здійснює контроль та забезпечення відповідності законів Конституції. [1]

Відповідно до Конституції Французької Республіки (далі за текстом – Конституція), у процедурі, яку здійснює Конституційна рада, містяться всі основні принципи безстороннього процесу. Від початку до кінця Конституційна рада проводить публічні слухання між заявником і стороною, що захищає закон, а також дотримується процедури змагального процесу, що гарантує збалансованість і неупередженість в ухваленні рішень. [3, с. 22]

У контексті забезпечення верховенства Конституції, Конституційна рада має суттєве значення в правовій системі, оскільки вона надає рішення, що є обов'язковими для виконання всіма органами влади, адміністративними органами та судами.

Конституційна рада складається з дев'яти членів, строк повноважень яких становить дев'ять років і не може бути поновлений. Третина складу

Конституційної ради поновлюється кожні три роки, коли Президент Республіки та голови парламентських палат – Національних Зборів і Сенату – призначають по одному новому члену. Це забезпечує регулярне оновлення складу Конституційної Ради, що дає можливість уникнути концентрації влади та забезпечує її функціональність. Термін повноважень членів Конституційної ради не може бути продовжений. [2, с. 39].

Згідно зі змінами до Конституції від 23 липня 2008 року, процес призначення членів Конституційної ради передбачає затвердження кандидатур конституційними законами, що ухвалюються кожною асамблеєю. Орган, що призначає, має право блокувати кандидатуру, якщо більшість у три п'ятих голосів виступає проти. Це правило створює баланс між різними гілками влади та забезпечує демократичність і прозорість призначень [1].

Колишні Президенти Республіки автоматично стають членами Конституційної ради. Це правило закріплює важливість досвіду на рівні вищих посадових осіб, а також зміцнює незалежність Конституційної ради. Голову призначає Президент. Його голос є вирішальним у випадку поділу голосів нарівно. [2, с. 14]

Для призначення до складу Конституційної ради не передбачено вікових чи професійних вимог, однак членство є несумісним із певними посадами. Стаття 57 Конституції передбачає, що повноваження члена Конституційної ради не сумісні з повноваженнями міністра або члена Парламенту. Інші випадки несумісності встановлюються органічним законом [2, с. 39]

Спираючись на статтю 63 Конституції порядок організації і діяльності Конституційної ради, а також її процедура, включаючи строки розгляду запитів і звернень, визначаються органічним законом та встановлені Конституцією. [2, с. 40].

Конституційна рада здійснює як попередній, так і наступний контроль за конституційністю законів. У разі попереднього контролю закони передаються

до неї до їх оприлюднення, що дозволяє уникнути можливих порушень Конституції ще до їх прийняття.

Наступний контроль, запроваджений з 1 березня 2010 року, дозволяє перевіряти закони на предмет порушення прав і свобод. Цей контроль надає громадянам та органам влади додаткові гарантії щодо конституційності законів, що стосуються прав людини. [1]

Конституційна рада, крім здійснення конституційного контролю, має низку інших функцій: політичних, консультативних і виступає в якості суду з оцінки результатів виборів депутатів Національних Зборів, Сенату і Президента Республіки. Унаслідок цього Конституційна рада класифікує свої рішення відповідно до видів власних повноважень. Зокрема, зазначені видові особливості позначаються Конституційною радою за допомогою стійких буквених поєднань, що включаються в номери рішень: REF – прийняті з питань референдуму; ORGA – прийняті щодо питань організації Конституційної ради тощо. [4, с. 139]

Згідно за статтею 58 Конституції, орган забезпечує дотримання процедур під час виборів і референдумів, оцінює їхні результати та розглядає спори щодо фінансування виборчих кампаній. Це допомагає зміцнити демократичний процес та забезпечити чесність виборчих процесів, що є надзвичайно важливим для правової стабільності країни. [2, с. 39]

Її рішення є обов'язковими для виконання всіма органами влади. У разі визнання неконституційності певних положень законодавства вони втрачають силу з моменту оприлюднення рішення. Це дозволяє зберігати високий рівень правової стабільності та запобігати застосуванню незаконних норм.

Конституційна рада організовує свою роботу залежно від поданих до неї заяв. У разі перевірки законів на відповідність Конституції до їх опублікування рішення ухвалюється протягом одного місяця. У разі надзвичайних ситуацій цей строк скорочується до восьми днів. Це важливо для оперативного

реагування на ситуації, що можуть мати критичне значення для держави та її правової системи.

При розгляді першочергового питання конституційності встановлено термін у три місяці для ухвалення рішення. Протягом цього періоду сторони можуть викладати свої аргументи письмово, а також брати участь у відкритих засіданнях. Це дозволяє забезпечити прозорість процесу і можливість участі громадян та їх представників у розгляді важливих питань.

Розгляд справ, за винятком виборчих спорів, здійснює член Конституційної ради, призначений Головою доповідачем. У виборчих спорах це завдання виконує один із трьох підрозділів Конституційної ради. Це дає змогу оперативно та професійно розглядати спори, що виникають внаслідок виборчих процесів.

Конституційна рада є ключовим органом у забезпеченні верховенства Конституції, прав і свобод громадян. Її роль значно посилилася після реформ 1974 та 2008 років, що надали громадянам і парламентській меншості більше можливостей звертатися до цього органу. Це сприяло зростанню кількості розглянутих справ і зміцненню конституційної судової практики.

Рішення Ради публікуються в Офіційному віснику Французької Республіки та розміщуються на її офіційному вебсайті. Це сприяє відкритості та доступності інформації для громадськості, забезпечуючи тим самим більшу прозорість діяльності цього важливого органу.

Генеральний секретар Конституційної ради, призначений Президентом Республіки, керує її департаментами. До них належать юридичний департамент, відділ документації, відділ міжнародних відносин, відділ комунікацій, адміністративно-фінансовий відділ та відділ інформаційних технологій. Це дозволяє організувати ефективну роботу Конституційної ради та забезпечувати належне виконання її функцій.

Згідно статті 62 Конституції рішення Конституційної ради не можуть бути оскаржені. Вони є обов'язковими для публічної влади, для адміністративних органів і судів [2, с. 40].

Висновок. Конституційна рада Франції є основним елементом правової системи, який забезпечує та відповідає за нагляд за конституційністю законів, нагляд за виборчими процесами та забезпечення стабільності та прозорості правової системи. Рада відіграє важливу роль у захисті прав і свобод громадян завдяки своїй незалежності, обов'язковості рішень і відкритості своєї діяльності. Практика показує, що механізми конституційного нагляду працюють добре, підвищуючи демократію та стабільність держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. CONSEIL CONSTITUTIONNEL URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/>
2. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал К.: 2018. 56 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1525439702fr_const_new_a5-_web.pdf
3. Бадида А. Ю. Інститут конституційного контролю у Французькій Республіці: можливий досвід для українців, 2020. С. 19-25. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30322/1/%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A2%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A6%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E.pdf>
4. Ірклієнко А. І. Конституційно-правовий статус Конституційної Ради Франції, 2020. 138-141 с. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/361/342>

СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ Анна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
археології, спеціальних історичних і
правознавчих дисциплін,
Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ФАРІОН Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОЦЕДУРИ ЗАТРИМАННЯ ТА ВЗЯТТЯ ПІД ВАРТУ ОСОБИ

Що стосується питання міжнародно-правових стандартів затримання та досліджень із залученням іноземної практики, то в науковому середовищі ще не знайдено комплексного та ретельного порівняльно-правового аналізу. Проте в роботах окремих вчених, зокрема Л. В. Гуценка, В. Т. Молдова та ін. учених проведено теоретичний аналіз по деяким проблемних аспектах.

Актуальність проблем, які порушує сучасний етап розвитку України, зумовлюється кількома обставинами. Серед них акцентуємо увагу на таких моментах: по-перше, наша країна бере активну участь у міжнародно-правовій арені, по-друге, необхідно провести нові концептуальні дослідження щодо

сучасних концепцій нагляд за особами, утримуваними на міжнародному рівні, які сформувалися в практиці європейських країн; у всьому світі, по-третє, на практиці заохочується до подолання наявних проблем і подальшого вдосконалення чинного кримінально-процесуального кодексу України з урахуванням визнаних міжнародних та європейських правових стандартів і принципів.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) вперше підняла питання попередження злочинності та поводження з правопорушниками в резолюції 155С (VII) Економічної та Соціальної Ради від 13 серпня 1948 року «Методи попередження злочинності та роботи з правопорушниками». Резолюція вирішує, що, враховуючи важливість вивчення проблем запобігання злочинності та методів боротьби з правопорушниками на міжнародному рівні, Організація Об'єднаних Націй повинна взяти на себе ініціативу щодо заохочення цієї діяльності, беручи до уваги наявність зацікавлених міжнародних і національних організацій, здатних зробити повне використання своїх знань і досвіду. Ця резолюція поклала початок дослідженням Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності та поводження з правопорушниками [2].

Конгрес фактично займається дослідженнями у сферах запобігання злочинності, поводження з ув'язненими та кримінального правосуддя. На засіданні було прийнято низку важливих резолюцій щодо таких питань, як злочинність неповнолітніх, злочинність і соціальні зміни, запобігання злочинності, катування та жорстоке поводження з ув'язненими та жертвами злочинів. Провідну роль в організації боротьби зі злочинністю на міжнародному рівні відіграє економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП) [2].

Слід зазначити, що правила здійснення профілактичних заходів відповідають ч.1 ст. 64 Конституції України, у якій йдеться про те, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім тих випадків, які передбачені Конституцією України.

Такі положення кримінального провадження, як запобіжні заходи, не є каральними, і держава ставиться до затриманих як до злочинців. З такою точкою зору погодився і Конституційний Суд України: «З правової точки зору запобіжні заходи щодо підозрюваних чи обвинувачених не є кримінальним покаранням» [1].

У нашому дослідженні необхідно розглянути процедуру «Habeas Corpus», яка діє у системі кримінального правосуддя англосаксонської системи. За дослідженнями О.П.Кучинської ця процедура історично виникла в Англії з прийняттям Великої хартії вольностей 1215 р. Документ втілює вимоги до презумпції невинуватості, дотримання закону під час затримання, швидкого та ефективного судового розгляду, який відбувається за місцем вчинення злочину. Крім того, Ічена зазначила, що там було завершено розвиток інститутів судового контролю за правильністю арештів [5].

Дещо по-іншому трактується законодавство європейських країн щодо можливого затримання людини. В Італії, наприклад, затримання використовується, коли є серйозні докази того, що особа винна, і є обґрунтовані побоювання, що вона сховається, і що невжиття належних заходів може становити реальну загрозу для інших [4].

Зокрема, у Великій Британії Закон «Про поліцію та кримінальні докази» 1984 року надає поліції повноваження заарештовувати неповнолітнього, якщо: а) поліція має вагомі підстави підозрювати, що прізвище, повідомлене неповнолітньому, є його власним; б) існують вагомі підстави вважати, що арешт необхідний для запобігання подальшій протиправній поведінці неповнолітнього [3].

Відповідно до федерального законодавства США, агенти ФБР мають повноваження заарештовувати особу без ордеру, якщо у них є достатні підстави вважати, що особа вчиняє або вчинила тяжкий злочин. Виявляється, що в даному випадку використано оціночне поняття «обґрунтовані підстави», якого,

на нашу думку, слід уникати з метою недопущення свавілля у сфері кримінального судочинства [6].

Отже, міжнародні стандарти процедури затримання та взяття під варту" можуть охоплювати такі ключові аспекти:

1. Захист прав людини. Міжнародні стандарти, такі як *Європейська конвенція з прав людини*, *Міжнародний пакт про громадянські та політичні права* (МПГПП) та рекомендації ООН, створені для забезпечення захисту прав особи під час затримання та тримання під вартою. Ці стандарти передбачають право на свободу, особисту недоторканність, гуманні умови утримання та захист від свавілля з боку держави.

2. Процедурні гарантії. Міжнародні норми вимагають, щоб особу було поінформовано про підстави затримання, надано право на захист, доступ до адвоката та незалежного медичного обстеження. Крім того, вимагається швидке доставлення до суду, щоб уникнути незаконного та тривалого утримання без відповідного судового контролю.

3. Заборона катування та нелюдського поводження. Стандарти ООН, такі як *Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання*, забороняють жорстоке поводження під час затримання. Умови утримання мають бути відповідними, забезпечувати необхідні базові потреби та гідне поводження з кожним затриманим.

4. Запобігання свавільним затриманням. Міжнародні стандарти обмежують затримання лише правомірними підставами та визначають чіткі критерії для того, щоб уникнути зловживань. Свавільне затримання порушує права людини, і тому країни мають зобов'язання дотримуватися чітких процедур при обранні запобіжних заходів.

5. Альтернативи взяттю під варту. У міжнародній практиці наголошується на використанні альтернативних заходів до ув'язнення, таких як домашній арешт, звільнення під заставу, запровадження контролю через

електронні засоби моніторингу тощо. Це зменшує навантаження на систему тримання під вартою і забезпечує кращий захист прав затриманих.

6. Контроль та моніторинг. Міжнародні інституції, такі як Європейський суд з прав людини, ООН та Рада Європи, мають механізми моніторингу дотримання стандартів з боку держав. Контроль дозволяє виявляти порушення і примушує країни до вдосконалення національного законодавства, відповідно до міжнародних зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутенко В. Міжнародні стандарти застосування запобіжних заходів. // Журнал «Підприємництво, господарство і право» № 9, 2019. Кримінальний процес. С. 243-245. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/42.pdf> (дата звернення 14.11.2024).

2. Запобігання міжнародній злочинності // Мудл Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Лекції. Тема 8. URL: https://moodle.kpnu.edu.ua/pluginfile.php/613416/mod_resource/content/2/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%208-%D0%97%D0%90%D0%9F%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%93%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%86%D0%99%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.docx (дата звернення 14.11.2024).

3. Лук'яненко Ю. В. Міжнародні правові стандарти затримання особи у кримінальному судочинстві // Форум права: електрон. наук. фах. вид. № 1, 2016. С. 174-179. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d43b3a7e-f96d-414a-b0da-2671b4f534aa/content> (дата звернення 14.11.2024).

4. Делла Марра Т. Уголовный процесс Италии: реформа и контр реформа. 1994. С. 124–131.

5. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. 2013. 288 с.

6. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: монографія. 2010. 216 с.

СЕМЧУК Назарій,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОРЯДОК ОБРАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ВІДПОВІДНО ДО ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Вибори до Верховної Ради України є важливим механізмом реалізації народовладдя. Виборчий процес дозволяє громадянам обирати своїх представників до парламенту, тим самим формуючи склад законодавчого органу країни. Виборчий кодекс України, прийнятий 19 грудня 2019 року, запровадив нові правила, що суттєво змінили підхід до виборів, забезпечуючи прозорість і ефективність процедури. Його положення регулюють усі етапи виборчого процесу, зокрема висування кандидатів, організацію голосування, підрахунок голосів і розподіл мандатів. Тому актуальним є питання дослідження порядку обрання парламенту задля можливого вдосконалення існуючих правових норм, та забезпечення відповідності виборчого процесу до демократичних стандартів.

Метою даної публікації є дослідження порядку обрання українського парламенту відповідно до положень Виборчого кодексу України.

Історично виборче законодавство України змінювалося в залежності від політичних умов та суспільних потреб. До 2019 року в Україні застосовувалася змішана система, що поєднувала вибори за партійними списками та мажоритарними округами. Така система часто піддавалася критиці через можливість маніпуляцій і непрозорість фінансування виборчих кампаній. Впровадження пропорційної системи з відкритими списками стало відповіддю на численні проблеми. Вона дозволяє виборцям не лише голосувати за партію, а й впливати на порядок кандидатів у списку, що сприяє підвищенню підзвітності депутатів перед громадянами.

Виборчий процес в Україні розпочинається з оголошення виборів. Верховна Рада обирається на п'ятирічний термін, але у випадках дострокового припинення її повноважень оголошуються позачергові вибори. Центральна виборча комісія (ЦВК) виступає головним органом, що здійснює організацію виборів. Вона затверджує календарний план, формує окружні та дільничні виборчі комісії, забезпечує доступність виборів для всіх категорій виборців [1].

Політичні партії відіграють ключову роль у виборчому процесі, оскільки лише вони можуть висувати кандидатів. Кожна партія формує загальнонаціональний та регіональні списки кандидатів. Претенденти повинні відповідати певним вимогам: бути громадянами України, досягти 21-річного віку, проживати на території країни не менше п'яти років. Після формування списків партії подають документи до ЦВК для реєстрації, зокрема програму, заяву про участь і фінансову заставу.

Значну увагу у Виборчому кодексі приділено виборчій агітації. Агітаційна кампанія триває від моменту реєстрації кандидатів до дня перед виборами. Партії можуть використовувати різні канали для агітації: телебачення, радіо, соціальні мережі, зустрічі з виборцями, друковані матеріали. При цьому кодекс встановлює чіткі правила фінансування кампаній, обмежуючи витрати та вимагаючи прозорості у звітах про джерела

фінансування. Контроль за дотриманням цих норм здійснюють спеціальні органи [2].

День виборів є кульмінаційним моментом усього процесу. На виборчих дільницях виборці отримують бюлетень із переліком партій і кандидатів. Проголосувати можна лише за одну партію, додатково зазначивши номер кандидата, якому виборець надає перевагу. Це забезпечує формування остаточного списку депутатів відповідно до підтримки, отриманої кожним із кандидатів [3].

Підрахунок голосів є одним із найвідповідальніших етапів. Виборчі комісії заповнюють протоколи, які передаються до ЦВК. Усі дані вводяться до Єдиної інформаційно-аналітичної системи виборів, що знижує ризик фальсифікацій. За результатами голосування мандати розподіляються між партіями, які подолали 5 % бар'єр. Партії, що не здобули достатньої підтримки, не беруть участі у розподілі місць.

Особливу увагу у Виборчому кодексі приділено забезпеченню інклюзивності виборів. Для осіб з інвалідністю передбачено спеціально обладнані дільниці та можливість голосування вдома. Українці, які проживають за кордоном, можуть голосувати в дипломатичних установах. Також проводяться інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності виборців щодо їхніх прав [4].

Виборчий процес супроводжується значною кількістю спостерігачів, які контролюють його прозорість і дотримання законодавства. Спостерігачами можуть бути як представники громадських організацій, так і міжнародні місії зі спостереження за виборами. Їхня участь сприяє підвищенню довіри до виборів і виявленню можливих порушень.

Окремо варто згадати механізми розв'язання виборчих спорів. У разі виявлення порушень виборчі комісії або суди можуть визнати окремі етапи виборів недійсними. Такі рішення ухвалюються на підставі чітко визначених

процедур і в стислі терміни, щоб не затягувати підведення підсумків виборів [5].

Впровадження Виборчого кодексу стало важливим кроком у вдосконаленні демократичних процедур в Україні. Пропорційна система з відкритими списками, нові вимоги до агітації та фінансування кампаній, а також заходи щодо запобігання порушенням забезпечують прозорість і підзвітність виборчого процесу. Водночас подальший розвиток виборчого законодавства потребує систематичної роботи з його удосконалення та адаптації до сучасних проблем [6].

Таким чином, виборчий процес в Україні регламентується чіткими і демократичними правилами, які дозволяють громадянам реалізувати своє право на участь у формуванні органів влади. Ефективне впровадження Виборчого кодексу сприяє підвищенню довіри до виборів, укріпленню демократичних цінностей і забезпеченню стабільності політичної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Самойлова К. А., Терещенко Л. В. Порівняння і проблематика парламенту в Україні і зарубіжних країнах. Права людини та сучасний світ – виклики сьогодення. 2021. С. 101-103.
2. Семчук Х. Л. Парламентські виборчі системи в Україні та республіці Польща: порівняльний аналіз. Львів, 2022. 60 с.
3. Загарій Н. В. Місце Президента України у системі стримувань і противаг. ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 12 с.
4. Нестерович В.Ф. Поняття та види джерел виборчого права України. Експерт: Парадигми юридичних наук і державного управління. 2019. – №. 2 (4). С. 39-58.
5. Пекарчук В. М., Пекарчук А. В. Трансформація виборчої системи Верховної Ради України періоду незалежності. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2019. №. 1. С. 54-62.

6. Боняк В.О. Порядок формування органів місцевого самоврядування в Україні за виборчим законодавством 2015 та 2020 рр.: порівняльно-правовий аспект. Порядок формування органів місцевого самоврядування: національний та зарубіжний досвід : матеріали Регіон. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 23 верес. 2020 р.) / уклад. Л.М. Сердюк. Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 6-8.

СЕРГІЄНКО Олена,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах глобалізації та прискореного розвитку інформаційних технологій цифровізація стала однією з найактуальніших тенденцій у сфері публічних послуг. Вона відкриває нові можливості для вдосконалення державного управління, підвищення прозорості адміністративних процесів та покращення рівня обслуговування громадян. Завдяки впровадженню цифрових платформ, таких як "Дія" в Україні, громадяни отримали можливість взаємодіяти з державними органами через онлайн-сервіси, що значно спростило доступ до низки послуг, зокрема реєстрації документів, оформлення адміністративних послуг і сплати податків.

Актуальність цифровізації публічних послуг продиктована кількома ключовими чинниками. Насамперед, це швидка адаптація до викликів сучасного світу, серед яких пандемії, економічні кризи та військові конфлікти. Забезпечення безперервності надання послуг незалежно від фізичної присутності громадян є однією з головних задач цифровізації. Крім того, автоматизація процесів дозволяє суттєво зменшити корупційні ризики, адже вона мінімізує вплив людського фактора у взаємодії між громадянами та державними установами. Нарешті, цифровізація є невід'ємною частиною реформ у сфері публічного управління, орієнтованих на децентралізацію і підвищення якості адміністративних послуг.

Попри очевидні переваги, цифровізація публічних послуг не позбавлена значних викликів. Серед основних проблем – технологічна нерівність між регіонами, недостатній доступ до Інтернету в деяких населених пунктах, низький рівень цифрової грамотності населення, а також загрози кібербезпеки. У зв'язку з цим вивчення цього питання є надзвичайно важливим для визначення шляхів подальшого розвитку та вдосконалення надання електронних послуг.

Мета дослідження полягає в аналізі стану цифровізації публічних послуг, визначенні ключових проблем і викликів цього процесу, а також формулюванні перспектив його розвитку для забезпечення прозорого, ефективного та доступного надання адміністративних послуг громадянам.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- провести аналіз стану цифровізації публічних послуг в Україні та за кордоном, звернувши увагу на ключові досягнення та функціонуючі цифрові платформи;
- оцінити основні виклики цифровізації, зокрема технічні, соціальні, правові та економічні бар'єри;
- вивчити загрози у сфері кібербезпеки та забезпечення захисту персональних даних у контексті електронних послуг;
- дослідити вплив цифровізації на підвищення ефективності державного управління;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення цифровізації публічних послуг і визначити перспективи її розвитку.

З 2019 року Україна демонструє активний розвиток цифрових рішень, зокрема через платформу "Дія", яка дозволила громадянам отримувати більше ніж 100 електронних послуг. Станом на 2024 рік до переліку таких послуг входять реєстрація бізнесу, оформлення паспортів, отримання довідок і сплата податків. За інформацією Міністерства цифрової трансформації, у 2023 році близько 75% громадян України активно користувалися електронними

сервісами. Впровадження цифрових рішень сприяло суттєвому скороченню часу надання послуг. Наприклад, реєстрація бізнесу через платформу "Дія" триває всього кілька хвилин, тоді як раніше цей процес міг займати кілька днів або навіть тижнів.

Однак результати цифровізації залишаються неоднорідними. Наприклад, спостерігається цифровий розрив між великими містами, такими як Київ, Харків і Львів, та сільськими районами, де обмежений доступ до швидкісного Інтернету та сучасної інфраструктури. За даними статистики, близько 30% населення сільської місцевості не мають якісного підключення до мережі, що значно ускладнює користування електронними сервісами.

Крім того, питання кібербезпеки залишаються важливим викликом. У 2022 році в Україні було зафіксовано декілька кібератак на національні інформаційні системи, що підняло питання надійності захисту персональних даних. Громадяни потребують впевненості у безпеці використання електронних платформ, особливо в умовах зростаючого обсягу персональної інформації, яка обробляється.

Ще однією проблемою є низький рівень цифрової грамотності серед населення. За оцінками, близько 40% українців не мають достатніх навичок для користування електронними послугами, що обмежує їхній доступ до важливих адміністративних рішень.

Для вирішення цих проблем необхідний комплексний підхід. Інвестиції в розбудову цифрової інфраструктури у віддалених регіонах можуть значно покращити доступність електронних послуг. Водночас освітні ініціативи, спрямовані на підвищення цифрової грамотності, повинні охоплювати різні вікові та соціальні групи. Посилення систем кіберзахисту, проведення регулярних перевірок безпеки та впровадження нових технологій також мають стати пріоритетами.

Таким чином, цифровізація публічних послуг в Україні має значний потенціал для покращення якості життя громадян і ефективності державного

управління. Незважаючи на існуючі виклики, такі як цифровий розрив, питання безпеки даних та недостатня цифрова грамотність, системний підхід до їхнього вирішення дозволить Україні забезпечити високий рівень доступності, прозорості та зручності адміністративних послуг.

Ефективність процесу цифровізації публічних послуг залежить від низки факторів, які потребують комплексного вирішення. Серед них — технічне забезпечення, оптимізація законодавчої бази та розробка інклюзивних рішень, які б враховували потреби різних груп населення, включно з людьми похилого віку, особами з обмеженими можливостями та мешканцями віддалених районів.

Одним із ключових досягнень цифровізації в Україні є автоматизація процедур та перехід до електронного документообігу. Це дозволяє значно зменшити бюрократичний тягар і скоротити фізичні черги в державних установах. Наприклад, громадяни можуть замовити довідки або подати заяви через платформу "Дія", не відвідуючи адміністративні установи. Водночас, цифрові сервіси сприяють зниженню корупційних ризиків, оскільки кожен процес реєструється в системі, що унеможлиблює втручання третіх осіб або маніпуляції.

Попри ці успіхи, існують серйозні проблеми, які потребують уваги. Однією з таких є відсутність належного цифрового покриття у деяких регіонах України. Сільські громади та віддалені території стикаються зі значними труднощами в отриманні доступу до Інтернету. Це не лише обмежує можливість користування електронними послугами, але й посилює соціально-економічну нерівність між регіонами. Щоб подолати цей розрив, потрібні значні інвестиції в розбудову інфраструктури, включно з прокладанням високошвидкісного Інтернету та встановленням відповідного обладнання.

Ще одним важливим напрямом є покращення рівня цифрової грамотності населення. Для цього доцільно розробити національні програми навчання, які передбачають тренінги, курси та інформаційні кампанії. Особливу увагу слід приділити вразливим категоріям громадян, зокрема людям похилого віку, які

найчастіше стикаються з труднощами у використанні цифрових платформ. Успішна реалізація таких програм можлива через співпрацю держави, приватного сектору та громадських організацій.

Не менш актуальним є питання кібербезпеки. Збільшення кількості кібератак на державні інформаційні системи, як це спостерігалось у 2022 році, підкреслює необхідність впровадження сучасних технологій захисту даних. Уряд має посилити вимоги до безпеки персональної інформації, впровадити регулярні аудити систем, а також забезпечити підготовку державних службовців у сфері кіберзахисту.

Крім того, цифровізація має бути інклюзивною, тобто враховувати потреби різних соціальних груп. Наприклад, сервіси повинні бути доступними для осіб із вадами зору чи слуху. Для цього потрібно адаптувати платформи, додаючи функції, які б полегшували їхнє використання, як-от голосові команди чи переклад тексту жестовою мовою.

Дослідження показують, що міжнародний досвід може бути корисним для України. Країни Європейського Союзу, такі як Естонія, пропонують успішні моделі цифровізації, які включають високий рівень автоматизації, захист даних і широке охоплення населення цифровими послугами. Адаптація найкращих практик до українських реалій може прискорити розвиток цифрових платформ і забезпечити їхню ефективність.

Важливо також враховувати довгострокові перспективи цифровізації. Наприклад, розвиток штучного інтелекту та блокчейн-технологій може суттєво змінити підходи до надання адміністративних послуг. Використання таких технологій сприятиме ще більшій автоматизації процесів, підвищенню рівня безпеки даних та оптимізації взаємодії громадян із державними органами.

На завершення, цифровізація публічних послуг є важливим напрямом модернізації державного управління. Її успішна реалізація сприятиме підвищенню довіри до держави, зниженню рівня корупції, покращенню якості послуг і спрощенню процедур для громадян. Однак для досягнення цих цілей

потрібен комплексний підхід, який враховуватиме як технічні, так і соціальні аспекти.

Україна має всі передумови для того, щоб стати лідером у цифровізації серед країн регіону. Для цього потрібно не лише зберегти нинішню динаміку, а й активно працювати над подоланням викликів, що виникають на цьому шляху. Інвестиції в технології, підтримка населення через освітні ініціативи та впровадження нових підходів до захисту даних забезпечать стабільний розвиток цифрових послуг, що стане основою для сучасного, прозорого та ефективного державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 07.03.2022. Офіційний вісник України. 2018. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826-2020-%D0%BF>
2. Биркович Т.І., Биркович В.І., Кабанець О.С. Механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/4.pdf
3. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
4. Петренко Н.О., Машковська Л.О. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики. 2020. № 2. С. 112-119.
5. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг: Постанова КМ України від 04.12.2019 р.
6. Мохова Ю. Л. Оцінка діяльності центрів надання адміністративних послуг в умовах цифровізації України. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. № 2. С. 112-119.

СЛЮСАРЕНКО Дар'я,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВАТИКАНУ

Ватикан — місто та найменша держава світу. Розташований на пагорбі Монте-Ватикано у західній частині Риму. Площа його становить лише 0,44 км², з чітко визначеними кордонами. Правовий статус у Ватикані передбачає унікальне поєднання релігійної та світської влади. Верховним правителем Ватикану є Папа Римський, який виконує функції глави держави та духовного лідера католицької церкви. Виконавчу владу здійснює Римська курія, яка фактично виконує роль уряду. До її складу входять Державний секретаріат, конгрегації, папські комісії, ради та інші адміністративні органи.

Ця держава виступає духовним центром католицької церкви. Тобто Ватикан є місцезнаходженням Святого Престолу. Він поєднує функції державності з місією Святого Престолу, що надає йому особливий статус серед інших суб'єктів міжнародного права [1].

Якщо говорити про історія Ватикану, то вона тісно пов'язана з самою історією християнства. У 476 році, після розпаду Римської імперії єпископ Риму, який згодом отримав титул Папи, став не лише духовним лідером, але й політичною фігурою. У VII–VIII століттях влада папства зміцнилася завдяки угоді між Папою Стефаном II і франкським королем Піпіном Коротким. Ця угода започаткувала створення Папської держави, яка функціонувала як теократична монархія і була символом Божого правління на землі [2].

Проте в епоху Ренесансу та Нового часу для італійських міст-держав і європейських монархів, авторитет папства почав піддаватися викликам. Згодом, у 1870 році Королівство Італія анексувало Рим, що фактично припинило існування Папської держави. Ця ситуація створила так зване «Римське питання», яке залишалося невирішеним майже 60 років. Папи відмовлялися визнавати італійську владу над Римом і вважали себе «в'язнями» Ватикану [2].

У 1929 році завдяки Латеранським угодам відбулося розв'язання конфлікту. Завдяки цим угодам було створено правовий фундамент для сучасного Ватикану, що закріпив його суверенітет і встановив особливі відносини з Італією. [2]

Вся правова система Ватикану базується на канонічному праві, законах, оприлюднених Верховним Понтифіком, а також частково базується на італійському законодавстві. Усі три гілки влади держави Ватикану — законодавча, виконавча та судова — координуються Папою [3].

Незважаючи на свою невелику територію, Ватикан має значний вплив на світову політику та міжнародні відносини. Як суб'єкт міжнародного права, він активно виступає посередником у конфліктах, а також бере участь у реалізації гуманітарних проєктів. Дипломатичні місії Святого Престолу діють у багатьох країнах світу, що підкреслює глобальну роль Ватикану як духовного та морального авторитету [1].

На перший погляд, обидві назви, «Ватикан» і «Святий Престол», часто використовуються так, ніби вони були рівнозначними, проте перша назва стосується конкретно міста та його території, а друга – саме установи, яка є керівним органом та представляє Католицьку церкву на міжнародній арені. Тобто, Святий Престол та Ватикан є двома різними юридичними особами, кожна з яких має свою міжнародну юридичну силу. [1]

Згідно з Латеранським договором, Ватикан набув низки прав і в той же час прийняв на себе певні міжнародні обов'язки. По-перше, він володіє

суверенітетом у сфері здійснення юридичної, адміністративної та іншої влади на своїй території, по-друге Ватикан має право на недоторканість своєї території, і по-третє він здійснює відносини міжнародно-правового характеру з іншими суб'єктами міжнародного права, а також є членом міжнародних організацій [4].

Якщо говорити про конституцію, то Ватикан не має своєї конституції в прямому розумінні, як інші держави. Здебільшого її роль виконували правові акти, такі як Основний закон (1929 р.), а також «апостолицька конституція» (1967 р.). Проте у листопаді 2000 р. було створено новий Основний закон Ватикану, який собою замінив Основний закон [3].

Міжнародних документів, який перераховує ознаки, що визначають правосуб'єктність держави з погляду міжнародного публічного права – це Конвенція Монтевідео (1933). Згідно зі Статтею 1 цієї Конвенції є лише чотири закріплені ознаки держави як суб'єкта міжнародного права [4].

Першою ознакою є те, що держава має власну територію, на яку поширюється її суверенна влада. Згідно зі ст.3 Латеранського договору, Ватикан має власну територію, на яку поширюється його суверенна влада [4].

Другою ознакою являється наявність уряду, який здійснює публічну владу. Дана ознака також має своє місце у Ватикані [4].

Третьою ознакою є участь держави у міжнародних відносинах на основі власного суверенітету. На перший погляд здавалося б, Ватикан має цю ознаку, але тут варто звернути увагу на взаємини з Італійською Республікою. Якщо говорити конкретніше, то тут мова йдеться про те, як поширюються закони Італії на ті території Ватикану, які не регулюються законодавством Ватикану [4].

Четвертою ознакою є населення держави. Тут також існують розбіжності. З одного боку Ватикан декларує в законі про громадянство категорії осіб, які є його громадянами, але з іншого боку, вони являються або службовцями Святого Престолу або членами їх сімей [4].

Отже, детально проаналізувавши країну Ватикан, можна зробити висновки, що не дарма існують розбіжності стосовно того, чи вважати цю країну повноцінною державою. Так як на даний час, існує ряд причин через які так вважати не можна, саме через тому йому було надано статус державо подібного утворення. Ватикан має собі за мету поширювати католицизм та захищати інтереси церкви. Міжнародна правосуб'єктність цього утворення є обмеженою, саме тому не може змішуватися з універсальною правосуб'єктністю держав.

Список використаних джерел:

1. Данилюк І. В. Святий престол і Ватикан: особливості міжнародної правосуб'єктності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2023. С. 1-7.
2. Мельник В. М. Нариси з теорії соціокультурної антропології. 2015. С. 1-552.
3. Льон О.І. Міжнародна правосуб'єктність Ватикану. С. 1-5.
4. Вараниця В. А. Правосуб'єктність Ватикану (святого престолу) . С. 1-4.

СМАЛЬ Олег,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. Протягом останніх десяти років, з моменту збройної агресії російської федерації проти України у 2014 році, та повномасштабного вторгнення у 2022 році в Україні докорінно змінилася державна політика у сфері підтримки ветеранів війни та демобілізованих осіб. Внаслідок воєнних дій, понад мільйон українців стали на захист суверенітету та територіальної цілісності української держави. Результатом мобілізації стало велике навантаження на сферу економіки та соціального забезпечення населення. Актуальність підтримки ветеранів війни та демобілізованих сімей сьогодні як ніколи потребує синергії від усіх рівнів влади.

Мета статті. Дослідити аспекти державної політики підтримки ветеранів війни та демобілізованих осіб, та проаналізувати інструменти їх реалізації на місцевому рівні.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення напрацювання та реалізації державної політики супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб викладені та окресленні у праці дослідників: Т. Кагановської, М. Білинської, А. Дехтяр. У наукових працях А.Кириченка і В.Кривошей, викладено концептуальні засади вироблення державної політики щодо розвитку системи

соціального захисту ветеранів війни та коротко розкрито окремі методологічні аспекти їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. У суспільстві гостро стоїть питання належної підтримки ветеранів війни та демобілізованих осіб у післявоєнний період. Інститути громадянського суспільства сьогодні можуть відігравати важливу роль у формуванні та реалізації державної ветеранської політики, яку спрямовано на адаптацію та перехід колишнього військового від служби у збройних силах до цивільного життя.

З моменту повномасштабного вторгнення росії, в Україні було розроблено, прийнято і удосконалено законодавство, шляхом прийняття низки нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію державних гарантій для ветеранів та демобілізованих осіб, і підтримки членів їх родин.

Головним документом у напрямку реалізації державної політики підтримки ветеранів та демобілізованих осіб є прийнята Урядом України національна Стратегія ветеранської політики, прийнята 30 листопада 2024 року, реалізацію якої планується на період до 2030 року [3, с.2].

Ця Стратегія має такі стратегічні цілі:

- відновлення людського капіталу та добробуту ветеранів/ветеранок, членів їх родин;
- повага та вшанування;
- забезпечення національної безпеки та обороноздатності.

Місцеве самоврядування реалізовуючи державну політику на місцях створює виконавчі органи, на які покладено обов'язок реалізації державної ветеранської політики. На практиці це можуть бути управління у справах ветеранів, відділи або фахівці із супроводу ветеранів, членів їх родин та сімей загиблих захисників і захисниць України.

Головним завданням у своїй роботі таких органів на місцях є надання учасникам війни інформації про доступні для них державні програми із лікування, оздоровлення, психологічної реабілітації, підвищення кваліфікації,

навчання, отримання ваучерів на здобуття вищої освіти, написання власних проєктів, вирішення повсякденних проблем ветеранів та членів їх сімей.

Житомирська міська територіальна громада утворила управління ветеранів війни. Дане управління реалізовує функції державної політики, і місцеві програми та ініціативи зокрема.

Для кожного хто повертається до цивільного життя створена дорожня карта, а якій вказаний покроковий алгоритм отримання необхідних для ветерана статусів, призначення пільг і допомог. Спеціалісти управління міської ради супроводжують ветерана чи демобілізовану особу на всіх етапах проходження верифікацій від військового до цивільного[4, с.11].

При зверненні до органу місцевого самоврядування ветеран війни проходить скринінг(анкетування), завдяки якому визначаються базові потреби демобілізованих осіб. Досить часто при поверненні до цивільного життя від військового людям важко пройти адаптацію. З цією метою Житомирська міська рада, спільно із громадськими організаціями проводить різноманітні круглі столи, запрошуючи цільову аудиторію задля ефективного вирішення актуальних проблем бувших військових.

Одним із важливих напрямків реалізації державної ветеранської політики на місцях є створення ветеранських просторів. Це локації в яких люди, які пройшли жахіття війни можуть пройти психологічну реабілітацію, цікаво провести дозвілля, отримати консультації вузьких спеціалістів на питання, які їх турбують.

Успішним для адаптації колишніх військових до цивільного життя є залучення їх до спорту. З цією метою створюються спортивні змагання для людей які мають інвалідність, втратили кінцівки або інші проблеми із здоров'ям. До прикладу Ігри нескорених які досить часто проводяться сприяють як фізичній та і психологічній реабілітації варанів та ветеранок, їх спілкуванню, сприяють реінтеграції у мирне життя.

Показовим є створення курсів із написання власних бізнес-проектів, можливості проведення курсів перепідготовки та здобуття нової професії у закладах вищої освіти, адже держава гарантує безоплатне навчання для отримання нової професійної кваліфікації. Такий вид діяльності дозволяє відійти від військового профілю людини, і дає можливість успішно себе реалізувати у цивільному житті.

Ще одним дієвим інструментом реалізації державної ветеранської політики на місцевому рівні є залучення демобілізованих та ветеранів до національно-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді. Виховання у підростаючого покоління шанобливого ставлення то людей у формі, вшанування їхнього подвигу на прикладі ветеранів, досить активно впливає на формування національної самосвідомості і патріотизму у підростаючого покоління[4, с.5].

Також, одним із ключових напрямів є підтримка членів сімей загиблих захисників та вшанування їх пам'яті. Це надзвичайно важливе завдання у формуванні та реалізації ветеранської політики. Громади і суспільство мають створювати культуру вшанування героїв війни, шанобливого ставлення до їх подвигу. Створення програм підтримки членів сімей загиблих дозволяє знизити суспільну напругу, піднімає бойовий дух нинішніх захисників. Кожен, хто боронить державу має бути певним, що держава або громада потурбується про його родину. До прикладу місцева влада Житомира на постійній основі реалізовує програми із придбання житла військовослужбовцям, які захищають країну та і тим хто віддав своє життя при виконанні бойових завдань. З цією метою спрямовуються кошти місцевого бюджету на реалізацію цих цілей.

Висновки. Формування та реалізація державної політики підтримки ветеранів та демобілізованих осіб на місцевому рівні є складним і багатограним процесом. Він вимагає ретельного аналізу можливостей органів місцевого самоврядування, планування та чіткої координації дій. Для успішної реалізації державної політики супроводу ветеранів та демобілізованих осіб

потрібно враховувати ряд аспектів, таких як потреби ветеранів у медичному лікуванні, реабілітації, надані соціального супроводу та підтримки, забезпечення житлом, і як наслідок, розроблення цільових програм. Політика підтримки ветеранів та демобілізованих осіб на місцевому рівні має на меті швидку та безболісну їх реінтеграцію у цивільне життя.

Таким чином вивчення механізмів реалізації державної політики підтримки ветеранів війни та демобілізованих осіб потребує подальшого вивчення, зокрема, потрібно досліджувати успішний досвід країн НАТО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96 - ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. [с. 5.]

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни» від 24.03. 2022 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-20#Text>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» від 18.10. 2024 року. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1205-2024-%D0%BF#Text>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» від 15.03.2022. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>.

ТКАЧЕНКО Олександр,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. Сучасне публічне управління характеризується постійним зростанням обсягу та складності інформаційних потоків. Органи публічної влади на регіональному рівні часто стикаються з проблемами неузгодженості інформаційних систем, браку інтеграції даних та недостатньою ефективністю обробки інформації. Умови динамічного розвитку інформаційного суспільства вимагають створення таких механізмів інформаційного забезпечення, які б відповідали сучасним технологічним стандартам і забезпечували прозорість, оперативність і доступність інформації для громадян та інституцій.

Аналіз наукових досліджень. Дослідження ролі інформаційного забезпечення у публічному управлінні свідчать про важливість системного підходу до організації інформаційних потоків. Відомі науковці, зокрема Р. Августин та Ю. Богач, розглядали інформацію як ключовий ресурс для управління складними системами. О. Бережної підкреслює, що інформація повинна бути не лише зібрана, але й інтегрована у комунікаційний процес для забезпечення ефективності управлінських рішень.

Проблематика нормативно-правового забезпечення висвітлюється у дослідженнях, що акцентують увагу на недостатності законодавчого регулювання процесів інформатизації. Впровадження електронного

урядування в Україні, хоча і розпочалося ще у 2000-х роках, досі має низку організаційних і технічних бар'єрів, особливо на регіональному рівні.

Метою даної статті є аналіз існуючих проблем інформаційного забезпечення діяльності органів публічної влади на регіональному рівні та розробка пропозицій щодо їх удосконалення на основі інтеграції сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Ефективна інформаційна діяльність органів місцевого самоврядування є сьогодні ключовою умовою для забезпечення існування та розвитку держави. Її важливість у сфері публічного управління зумовлена низкою факторів. По-перше, публічне управління, що базується на обробці інформації, характеризується зростанням обсягів різноманітної інформації, яка потребує спеціальної обробки відповідно до прийнятої управлінської парадигми, оскільки в її початковому вигляді вона не може бути використана. По-друге, сучасне публічне управління стає дедалі динамічнішим і ситуативним, що підсилює потребу у знаннях і даних, які сприяють ухваленню правильних рішень для вирішення конкретних ситуацій.

Інформаційне забезпечення діяльності органів публічної влади має вирішальне значення для забезпечення прозорості, ефективності та результативності управлінських процесів. На сучасному етапі воно охоплює широкий спектр функцій, які включають моніторинг інформації, аналітичну обробку даних, забезпечення доступу до актуальної інформації та підтримку ухвалення управлінських рішень [1, с. 242]. Важливим аспектом інформаційного забезпечення є його здатність інтегрувати різноманітні джерела даних у єдину систему. Така інтеграція дозволяє ефективно використовувати інформаційні ресурси, зменшувати дублювання даних та забезпечувати швидкий доступ до необхідної інформації для прийняття управлінських рішень [2, с. 26].

Серед основних проблем, з якими стикаються органи публічної влади на регіональному рівні, є використання застарілих технологій обробки даних, що значно уповільнює інформаційні потоки. Ці технології часто не відповідають сучасним стандартам і не забезпечують необхідного рівня безпеки та конфіденційності інформації. Також слід зазначити проблеми відсутності єдиних стандартів для інтеграції баз даних та інформаційних систем. Це призводить до фрагментації інформації, що ускладнює її обробку та аналіз [3, 14].

Фактори, які сприяють удосконаленню інформаційного забезпечення діяльності органів публічної влади на регіональному рівні, включають зростання кількості електронних баз даних, що містять різноманітну інформацію, а також запровадження й постійне вдосконалення ефективних методів її обробки [4, с. 9-10]. Водночас існують об'єктивні чинники, що ускладнюють цей процес, зокрема:

- неточність і неповнота даних, зумовлені браком ресурсів для їх збору, недостатньою взаємодією між органами влади та законодавчими обмеженнями доступу до інформації;

- обмежений час для ухвалення управлінських рішень, незалежно від складності проблеми чи обсягу доступних даних;

- багатокритеріальність процесу ухвалення рішень, що характерна для всіх рівнів влади;

- недостатній рівень культури використання інформаційно-аналітичних матеріалів, що забезпечують роботу органів влади [5].

Враховуючи ці умови, інтерактивний підхід до реалізації інформаційного забезпечення публічного управління стає ключовим. Як зазначає В. Дрешпак, інтерактивність дозволяє усунути частину наведених обмежень і створити умови для впровадження електронної демократії, яка є звичною для розвинених країн. Це забезпечує можливість громадян брати участь у формуванні й реалізації державної політики та ухваленні рішень

органами влади через використання інформаційно-комунікаційних технологій для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою та громадянами [6, 41].

Ключовою складовою удосконалення інформаційного забезпечення є впровадження електронного урядування. Електронне урядування дозволяє автоматизувати документообіг, спростити процедури обміну інформацією між різними рівнями влади, а також забезпечити прозорість та підзвітність управлінської діяльності. Впровадження таких систем потребує значних інвестицій у технічну інфраструктуру, підготовки кваліфікованих кадрів та створення сприятливого нормативно-правового середовища [7, 22].

Особливу увагу слід приділити розвитку компетенцій персоналу органів публічної влади. Навчання та перепідготовка кадрів сприятиме ефективному використанню сучасних інформаційних технологій у їхній роботі. Також важливим є залучення громадськості до процесів управління через створення інтерактивних платформ, які дозволяють громадянам брати участь у формуванні політики та ухваленні рішень. Такий підхід не лише підвищує рівень довіри до влади, але й сприяє формуванню електронної демократії [8, 110].

На регіональному рівні необхідно створювати інтегровані інформаційні системи, які забезпечували б швидкий доступ до даних, їхню надійну обробку та ефективне використання у процесах прийняття рішень. Такі системи мають базуватися на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях і відповідати міжнародним стандартам безпеки та конфіденційності інформації [5, 16].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інформаційне забезпечення є ключовим елементом ефективного функціонування органів публічної влади. Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження електронного урядування та створення інтегрованих інформаційних систем можуть значно підвищити якість

управлінських процесів. Для подальшого вдосконалення інформаційного забезпечення необхідно зосередити увагу на вивченні практичних аспектів інтеграції інформаційних систем, оцінці економічної ефективності впровадження електронного документообігу та аналізі кращих міжнародних практик у сфері інформатизації публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранов О.А., Попова І. М. Правові проблеми дистанційного надання адміністративних послуг. Університетські наукові записки. 2017. № 2. С. 242–247.
2. Бережной О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9 (39). С. 25–29.
3. Августин Р.Р., Богач Ю. А. Управління інформаційними зв'язками: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 241 с.
4. Августин Р.Р., Богач Ю.А. Адміністрування інформаційно-комунікативних технологій в умовах динамічного зовнішнього середовища. Наука молода. 2012. Випуск 18. С. 9-13.
5. Двойленко І. В. Вирішення типових проблем впровадження систем електронного документообігу із застосуванням електронного цифрового підпису в органах державної влади. Державне управління: теорія і практика. 2018. №1 (7). URL: <http://academy.gov.ua>.
6. Інформаційно-аналітичне забезпечення органів місцевої влади : навч. посіб. / за ред. В. М. Дрешпака. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2014. 160 с.
7. Електронний документообіг та захист інформації : навч. посіб. / за ред. Н.В. Грицяк. К.: НАДУ, 2015. 84 с
8. Кобелев О. М. Еволюція інформаційно-аналітичних технологій. Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2019. Вип. 26. С. 108–117.

УПІР Наталія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДОСВІД НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЗА КОРДОНОМ

Дослідження досвіду надання публічних послуг за кордоном стає дедалі актуальнішим через підвищення вимог до ефективності державного управління і взаємодії влади з населенням. У сучасному світі, що переживає глобалізацію, цифрову революцію, урбанізацію, кліматичні зміни та посилення соціальної нерівності, держави змушені швидко адаптуватися до нових реалій. Висока якість публічних послуг є ключовим елементом забезпечення стабільного розвитку суспільства.

Очікування громадян зростають. У багатьох країнах люди прагнуть отримувати від держави зручні та доступні сервіси, аналогічні тим, що пропонуються у приватному секторі. Наприклад, сервіси онлайн-банкінгу чи платформи для купівлі товарів задають стандарти, які держава також має дотримуватися. Якщо ж такі очікування не виправдовуються, це може призвести до втрати довіри до влади і загострення соціальної напруги.

Цифрова трансформація – невід'ємна частина сучасного державного управління. Технологічний прогрес у таких країнах, як Естонія, Данія та Сінгапур, демонструє, як електронне урядування підвищує ефективність і прозорість, знижуючи бюрократичні бар'єри. Україна, яка перебуває на етапі цифровізації, потребує детального аналізу закордонного досвіду для впровадження новітніх рішень.

Децентралізація та підвищення ролі місцевого самоврядування – ще один важливий елемент сучасного управління. У багатьох країнах, особливо в Скандинавії, передача повноважень на місцевий рівень дозволяє краще реагувати на потреби громадян, оскільки місцева влада краще розуміє особливості регіону. Україна, що продовжує реформу децентралізації, може використати ці напрацювання для зміцнення ефективності місцевого управління.

Прозорість та боротьба з корупцією також є ключовими завданнями. Впровадження цифрових інструментів і відкритих даних сприяє підвищенню громадського контролю над діяльністю державних органів, що зменшує ризики корупції. Для України, яка активно працює над зниженням рівня корупції, закордонні практики можуть стати цінним джерелом ідей.

Соціальна інклюзія та справедливість у доступі до публічних послуг мають забезпечувати рівні можливості для всіх громадян, включаючи вразливі групи, такі як люди з інвалідністю або національні меншини. Наприклад, у Канаді та Нідерландах значна увага приділяється створенню інклюзивного середовища. Україні варто враховувати ці приклади для вирішення власних соціальних викликів.

Пандемія COVID-19 виявила слабкі місця у системах надання публічних послуг багатьох країн, особливо в галузях охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. Швидке впровадження цифрових рішень для дистанційного обслуговування стало необхідністю. Це підкреслило важливість технологічної готовності держав до надзвичайних ситуацій.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері надання публічних послуг за кордоном, багато важливих аспектів залишаються малодослідженими або потребують більш глибокого аналізу. Зокрема, варто приділити увагу адаптації успішного міжнародного досвіду до місцевих умов. Часто ефективні моделі, реалізовані у високорозвинених країнах, як-от Естонія чи Сінгапур, не можуть бути безпосередньо перенесені до країн із перехідною економікою. Для

цього необхідно враховувати соціально-економічні та культурні особливості кожної окремої держави.

Важливо також вивчати ефекти цифровізації на соціальну нерівність. Хоча впровадження цифрових послуг значно спрощує доступ до них, воно водночас поглиблює цифровий розрив. Люди похилого віку, малозабезпечені громадяни та жителі віддалених регіонів часто залишаються поза увагою цифрових трансформацій. Це вимагає впровадження спеціальних заходів, таких як програми підвищення цифрової грамотності або забезпечення доступу до інтернету в сільській місцевості.

Зростання ролі приватного сектору у наданні публічних послуг через механізми державно-приватного партнерства також викликає інтерес. З одного боку, приватні компанії здатні забезпечити більш ефективне виконання завдань завдяки інноваціям, але з іншого – існує ризик комерціалізації, що може обмежити доступність послуг для соціально незахищених верств населення.

Ще одним важливим аспектом є вплив кліматичних змін на структуру надання публічних послуг. Стихійні лиха, такі як повені, посухи або пожежі, можуть значно ускладнювати роботу державних установ, вимагаючи нових підходів до управління ризиками.

Етичні виклики використання штучного інтелекту та великих даних у сфері публічних послуг стають дедалі актуальнішими. Хоча ці технології здатні значно підвищити ефективність державного управління, вони викликають серйозні питання щодо захисту приватності громадян, прозорості алгоритмів і можливих упереджень у прийнятті рішень автоматизованими системами. Урядам важливо розробляти чіткі етичні стандарти для використання цих технологій, щоб зберегти довіру громадян.

Довгострокові соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 також заслуговують на особливу увагу. Вона не лише виявила слабкі місця в наданні публічних послуг, а й змусила уряди впроваджувати нові підходи, зокрема цифрові платформи для дистанційного обслуговування. Питання полягає в

тому, як ці інновації вплинуть на подальший розвиток публічних послуг і чи зможуть держави адаптувати їх для довгострокового використання.

Метою цього дослідження є глибокий аналіз і систематизація міжнародного досвіду надання публічних послуг для виявлення ефективних практик, які можуть бути адаптовані в Україні. Це передбачає визначення ключових викликів, що стоять перед державною системою, і розробку рекомендацій для їх подолання.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: вивчити сучасні наукові роботи, що стосуються публічних послуг, і проаналізувати приклади успішних практик з різних країн, таких як Скандинавія, Канада та Естонія. Також важливо дослідити роль технологій, таких як електронне урядування та штучний інтелект, у покращенні якості послуг і задоволеності громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білецька М.О. Досвід зарубіжних країн у сфері надання електронних публічних послуг. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 11. С. 312—314.
2. Легеза Є. О., Манжула А. А. Імплементация зарубіжного досвіду щодо надання публічних послуг у вітчизняне законодавство України як один із напрямків реформування освіти. Journal «ScienceRise: Juridical Science». 2017. №2. С. 45–49.
3. Мерзляк А.В., Боклаг В.А., Віхорт Ю.В. Зарубіжний досвід розвитку системи електронних публічних послуг в умовах розбудови інформаційного суспільства. Держава та регіони. 2021. № 1 (71). С. 136-142.
4. Яценко О. В. Аналіз міжнародного досвіду надання адміністративних послуг правоохоронними органами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. №29. Частина 2. Том 2. С. 108–111.

УПІР Надія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦНАП І ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) стали невід'ємною частиною державного управління в Україні, надаючи громадянам широкий спектр послуг. Їх значущість особливо зросла в умовах децентралізації, спрямованої на забезпечення максимальної доступності адміністративних послуг. Проте, сучасний стан функціонування ЦНАП зіштовхується з низкою проблем, серед яких варто виділити обмежену технічну інфраструктуру, дефіцит кваліфікованих працівників і нерівномірний рівень доступу до послуг у різних регіонах.

Зважаючи на швидкий розвиток інформаційних технологій, цифровізація державного управління є ключовою передумовою вдосконалення ЦНАП. Потреба у впровадженні інноваційних рішень виникає у відповідь на зростаючі вимоги громадян до якості, оперативності та зручності послуг.

У рамках досліджень було проаналізовано нормативно-правові акти, зокрема закони України «Про адміністративні послуги» та «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Ці документи регламентують порядок надання послуг органами місцевого самоврядування та їхню взаємодію з громадянами. Крім того, було вивчено статистичні дані щодо функціонування ЦНАП, розміщені на урядових веб-сайтах, а також специфіку роботи центрів у таких містах, як Київ, Львів, Івано-Франківськ та Дніпро.

Незважаючи на досягнення, існує брак систематичних досліджень впливу цифрових інновацій, таких як автоматизація та штучний інтелект, на роботу ЦНАП. Це питання вимагає глибшого аналізу, адже технології мають значний потенціал для оптимізації послуг, обробки запитів та поліпшення взаємодії з громадянами.

Різний рівень розвитку інфраструктури у регіонах України створює перешкоди для ефективної роботи ЦНАП, особливо в сільській місцевості. Недостатня якість інтернет-з'єднання та відсутність сучасного технічного обладнання суттєво ускладнюють доступ до послуг. Також мало уваги приділено забезпеченню умов для людей з інвалідністю, включаючи бар'єрний доступ до приміщень та адаптацію процедур для їхніх потреб.

Станом на початок 2022 року кількість ЦНАП в Україні перевищила 3000 точок доступу, серед яких 1 027 стаціонарних центрів, 1 712 віддалених робочих місць, 124 регіональні підрозділи та 28 мобільних ЦНАП. За останні роки мережа суттєво розширилась, однак технічна модернізація не завжди йшла в ногу з цим розвитком. У багатьох центрах відсутня сучасна програмно-технічна інфраструктура, що уповільнює процес цифровізації.

Впровадження електронних послуг є перспективним напрямом розвитку. Зокрема, автоматизація процедур – таких як видача довідок, реєстрація заяв або надання консультацій – дозволяє суттєво скоротити час обробки запитів і зменшити навантаження на працівників. Такі інновації, як використання чат-ботів та штучного інтелекту, сприяють підвищенню ефективності обслуговування громадян.

Мобільні ЦНАП стають важливим інструментом для надання послуг у віддалених районах, що робить адміністративну систему доступнішою для мешканців найвіддаленіших куточків країни.

Для досягнення європейських стандартів у роботі ЦНАП необхідно вирішити кілька ключових завдань. По-перше, створення інтегрованих електронних систем обміну даними між органами влади забезпечить прозорість

і оперативність обробки інформації. По-друге, розробка зручних веб-ресурсів для всіх ЦНАП спростить доступ до інформації для громадян і дозволить подавати заявки онлайн.

Окремої уваги потребує облаштування центрів, зокрема створення комфортних зон очікування, доступності для людей з інвалідністю та адаптації приміщень для всіх категорій населення. Крім того, важливо скоротити час розгляду заяв через впровадження електронних реєстрів та баз даних.

Однією з основних проблем, що обмежує ефективність роботи ЦНАП, є дефіцит кваліфікованих працівників. Для вирішення цього питання необхідно впроваджувати спеціалізовані навчальні програми, які не лише підвищуватимуть професійні навички, а й сприятимуть розвитку комунікативних здібностей і стресостійкості. Такі програми мають бути орієнтовані на сучасні вимоги, включаючи інтеграцію інноваційних технологій у роботу.

Крім того, мотиваційні механізми, спрямовані на залучення та утримання висококваліфікованих фахівців, мають стати частиною стратегічного розвитку системи ЦНАП.

Подальші наукові дослідження мають бути зосереджені на впровадженні штучного інтелекту та цифрових інновацій у роботу ЦНАП. Наприклад, технології автоматизації можуть не лише зменшити навантаження на персонал, а й підвищити точність і швидкість надання послуг. Вивчення міжнародного досвіду створення інноваційних сервісних центрів допоможе запозичити найкращі практики й адаптувати їх до українського контексту.

Перспективними є також дослідження щодо покращення доступу до адміністративних послуг для соціально вразливих груп населення, особливо в сільській місцевості. Інтеграція нових підходів до роботи центрів має забезпечити прозорість, доступність і якість послуг для всіх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 № 5203-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
2. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 серпня 2005 № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>.
3. Звіт про розвиток мережі Центрів надання адміністративних послуг за 2022 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-kilkist-tochok-dostupu-do-administrativnih-poslug-nablizhayetsya-do-3000>.
4. Центр надання адміністративних послуг м. Івано-Франківська. Офіційний сайт. URL: <http://www.cnap.if.ua/zaginf>.
5. Центр надання адміністративних послуг м. Дніпра. Офіційний сайт. URL: <https://chap.dniprorada.gov.ua/zvitnya-informaciya/>.
6. Центр надання адміністративних послуг м. Львова. Офіційний сайт. URL: <https://city-adm.lviv.ua/services/>.

ФУРИК Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МАФІЇ: ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД

Слово «мафія» походить від арабського «mo'afiah», що означає «зарозумілість, пихатість, хитрість». Власне, цей термін означає злочинну організацію, яка встановлює владу над територією за допомогою насильства та незаконних засобів, таких як: торгівля зброєю та наркотиками, нелегальна торгівля, укладання угод з політиками, здійснення економічної і бізнесової діяльності та вимагання неправомірної вигоди. Мафіозні об'єднання контролюють кожен аспект життя на території, над якою вони мають владу, жорстокістю і залякуванням вони досягають приватних інтересів, збагачуючись за рахунок загального блага [3].

Італійська мафія народилася на острові Сицилія в 19 столітті, як збройне крило феодальної поміщицької знаті, а потім як її замітник і посередник у відносинах із селянським класом. У середині цього ж століття, після територіального об'єднання італійської держави уряд виявився неспроможним підкорити всю місцеву владу, тому мафії вдалося встановити міцні зв'язки з політичним класом і структурувати практику обміну голосами та послугами. Еміграція з Півдня до США на початку 20-го століття дала їм чудову можливість для розширення. У період 1940-х років мафія отримала контроль над територією завдяки американцям і оселилася на Сицилії. Пізніше, у 1960-х роках, скориставшись економічним бумом, вони перемістилися з сіл в міста,

таким чином їм вдалося розширити свою владу. Справжній прорив стався, однак, з торгівлею наркотиками, яка приносила бандам величезні прибутки [4].

Визначення мафіозного об'єднання міститься в ч. 2 ст. 416 Кримінального кодексу Італії: «... Об'єднання є мафіозним, якщо ті, хто входять до нього використовують силу залякування зв'язків асоціації та умови підкорення і мовчання, які впливають з нього, для вчинення злочинів, щоб прямо чи опосередковано отримати управління або в будь-якому випадку контроль над економічною діяльністю, концесіями, дозволами, контрактами та державними послугами з метою отримання несправедливих прибутків або переваг для себе чи інших...» [1].

В Італії цьому визначенню відповідають численні об'єднання, найвідомішими є: сицилійські «Cosa Nostra» та «Stidda», калабрійська «Ndrangheta», апулійська «Sacra Corona Unita» та неаполітанська «Camorra». Існує багато подібних мафій, які поширилися і почали діяти в інших країнах, а саме: Китай (Тріади), Японія (Якудза), Албанія, Туреччина, Колумбія та інші. Усі вони проводять обряди ініціації для вступу в організацію, вихваляючись «кримінальним кодексом честі», в основі якого лежить захист бідних і беззахисних від багатих і сильних. Насправді всі вони починають з вимагання грошей від звичайних людей, припинення легальної діяльності, а потім реінвестують гроші, які вони накопичили у незаконну діяльність та обіг [3].

Основна характеристика мафіозного об'єднання - прагнення до абсолютного контролю над територією, що призводить до бажання замінити верховенство права у своїх прерогативах (монополія на насильство, законодавство та суд) аж до конституювання себе як контрдержави.

Для досягнення своїх цілей мафіозі, на відміну від інших форм організованої злочинності, мають тенденцію змішуватися з громадянським суспільством і підтримувати корупційні відносини з політичним, діловим і фінансовим світом. Вони поведуться як тоталітарна політична сила, яка прагне до багатства, влади, безкарності [2].

Мафіозне об'єднання має ієрархічну внутрішню структуру, яка зберігає конфіденційність щодо відносин в асоціації, постійно планує злочинні дії, використовує залякування, корупцію і насильство для збереження контролю над територією; реінвестує прибуток, отриманий від своєї діяльності; має стабільні відносини з однією або декількома юридичними фірмами, які працюють виключно на злочинне угруповання і здатні постійно захищати її учасників.

Характерними напрямками діяльності для організацій: торгівля зброєю, наркотиками; торгівля капіталом і людьми, букмекерство та азартні ігри, лихварство, комерційне посередництво (особливо в сільському господарстві), утилізація відходів - змушує їх постійно розширювати сферу своєї діяльності, виходячи далеко за межі національних кордонів. Згідно з даними і цифрами центрального банку Італії, річний оборот італійських мафіозі оцінюється в 40 мільярдів євро на рік.

Отже, вивчення явища мафії виявляє її унікальну природу як особливої форми організованої злочинності, що характеризується прагненням до абсолютного територіального контролю і створення паралельної системи влади.

Основними ознаками, які визначають мафіозні об'єднання є: чітка ієрархічна структура, використання методів залякування, корупція та ефективне реінвестування незаконних прибутків у різних секторах діяльності - від торгівлі зброєю до легального бізнесу. З регіонального явища, яке виникло на Сицилії в 19 столітті, мафія перетворилася на транснаціональну систему великого значення з річним оборотом в десятки мільярдів євро, що становить серйозну загрозу економічній і соціальній безпеці Італії, а також багатьох держав і вимагає розробки ефективних заходів протидії на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Codice Penale : REGIO DECRETO of 19.10.1930 no. n. 1398. *Gazzetta Ufficiale*. Vol. 251.;

2. Ascari J. LA MAFIA IN GRIGIO, OVVERO QUANDO COSA NOSTRA INCONTRA IL COLLETTO BIANCO: una lettura criminologica e socio-psicologica : Tesi di laurea magistrale. Padova, 2022.
URL: https://thesis.unipd.it/retrieve/d9fd600f-9b16-42ff-aacd-97a538bf191a/Ascari_Jacopo.pdf.
3. Fiorino A. SOLE CONTRO LA MAFIA. La sfida intrapresa dalle donne. : Tesi di laurea Triennale. Padova, 2021.
URL: <https://thesis.unipd.it/retrieve/44fac60f-bd48-4c25-8a63-a8131942aec0/Tesi%20di%20laurea%20-%20Fiorino%20Alessia.pdf>.
4. Giannini F. La mafia e gli aspetti criminologici. Pisa, 2019.
URL: <https://www.dirittopenaleglobalizzazione.it/wp-content/uploads/2019/09/Giannini.pdf>.

ЧЕРКУНОВ Олександр,
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри
адміністративного, фінансового та
інформаційного права,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»,
м. Ужгород, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

В умовах сучасних соціально-економічних та політичних змін в Україні особливо актуальним є питання організації публічної служби в митних органах, оскільки вони виконують важливі адміністративні функції, зокрема, контроль за переміщенням товарів через митний кордон, стягування митних платежів та забезпечення дотримання митного законодавства. Однак, зростання складності митних процедур та обсягу взаємодії з громадянами підкреслює необхідність забезпечення прав людини та громадянина у процесі виконання функцій покладених на митні органи.

Дослідження організації публічної служби в митних органах України в контексті забезпечення прав людини та громадянина є надзвичайно важливим для підвищення ефективності діяльності органів державної влади та зміцнення довіри до державних інституцій.

Україна, як член міжнародних організацій, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів у сфері прав людини та адміністративної діяльності. Важливо адаптувати практики митних органів до цих стандартів для підвищення рівня довіри громадян до державних установ. Правильна

організація публічної служби може сприяти запобіганню зловживань, корупції та дискримінації у процесі виконання митних формальностей.

Дослідження проблем у діяльності митних органів України активно проводиться рядом науковців, серед яких зокрема Є.В. Додін, Ю.М. Дьомін, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, Б.М. Кормич, В.Я. Настюк, Д.В. Приймаченко, В.І. Щербина та інші.

Зазвичай громадяни стають учасниками митних правовідносин не з власної волі, оскільки це відбувається унаслідок виконання приписів державних органів та здійснення процедур встановлених нормами митного та податкового кодексів, а також іншого законодавства, яке регулюють відповідні правовідносини.

Наприклад, перетин державного кордону з митної території України або на митну територію України передбачає обов'язковість здійснення митного та прикордонного контролю відносно громадян, внаслідок чого, особа стає частиною митного правовідношення, застосовуються норми, що визначають її права та обов'язки. Це зобов'язує митні органи виконувати свої повноваження, дотримуючись вимог Конституції України.

В Україні митне законодавство застосовує термін «громадяни» для позначення фізичних осіб-резидентів та нерезидентів в митних цілях [4].

Правовий статус особи визначається як система прав, свобод, юридичних обов'язків та відповідальності, які закріплені в нормативно-правових актах і гарантовані державою. Відповідно до цього статусу, індивід, як суб'єкт права, регулює свою поведінку в суспільстві.

Як зазначає Т.В. Корнєва, “ефективність діяльності держави визначається не тільки системою і структурою створених органів, а й службовцями, якісним складом кадрового потенціалу” [4, с. 42].

Митний контроль можна з певністю зарахувати до виконавчо-розпорядчої функції держави, що здійснюється спеціально уповноваженими державними органами України – митними, до яких можуть залучатись інші контрольні

органи, для надання відповідних та інших послуг або сприяти в його проведенні [1, с. 136].

Зміст митних правовідносин, що виникають у процесі митного контролю, включає суб'єктивні права та юридичні обов'язки фізичних осіб, а також повноваження митних органів та їх посадових осіб, які внаслідок виконання своїх посадових обов'язків наділені відповідною компетенцією.

Поняття компетенції закріплене в доктрині адміністративного права і включає три основні категорії: «сфера відання», «функції» та «повноваження». Цими категоріями наділяється конкретний суб'єкт публічної влади відповідно до законодавчих норм [5, с. 388].

Маємо наголосити, що посадові особи митних органів наділені певними дискреційними повноваженнями при виконанні норм митного кодексу. Натомість на практиці, на нашу думку, необхідно користуватися цими правами із певними застереженнями, оскільки від вибору застосування посадовою особою митного органу того чи іншого правового засобу залежать кількісні та якісні наповнення дохідної частини державного бюджету України.

У даному випадку не йдеться про використання дискреції в частині складання/нескладання протоколу про порушення митних правил, оскільки у випадку наявності порушення посадова особа зобов'язана скласти такий протокол безумовно. Але митник, який здійснює митні формальності та виявив правопорушення, може вилучити товар на склад митниці або надати можливість громадянину здійснити митне оформлення товару за квитанцією МД-1 із повною сплатою митних платежів до державного бюджету України, після чого товар повертається особі (здійснюється його пропуск через митний кордон). А за протоколом буде прийматися постанова про накладання стягнення митницею або судом, в залежності від правової кваліфікації правопорушення.

Згідно з вимогами законодавства, посадові особи митних органів мають право документувати порушення митних правил, виконуючи визначені законом

процедурні дії. Варто підкреслити точку зору, що висловлюється в адміністративно-правовій літературі, яка стосується реалізації суб'єктом владних повноважень своїх функцій у цьому процесі [2, с. 232-233].

Можемо констатувати, що дискреційні повноваження дають митникам певну свободу у прийнятті рішень, але це може призвести до упередженості або дискримінації, якщо рішення базуються на особистих уподобаннях або стереотипах. Особи, які проходять через митницю, можуть відчувати страх чи невпевненість через непередбачувані дії митників, що створює атмосферу тиску і порушує почуття безпеки.

Дискреційні рішення митників можуть впливати на бізнес, призводячи до фінансових збитків. Наприклад, затримка вантажів або необґрунтовані збори можуть негативно позначитися на малих і середніх підприємствах. Якщо рішення митних органів не підлягають об'єктивній перевірці, це може створити умови для зловживань. Люди можуть бути піддані необґрунтованим перевіркам або вилученням.

Митним кодексом України передбачено, що у разі якщо норми законів України чи інших нормативно-правових актів з питань митної справи допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків підприємств і громадян, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України або здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем, чи прав та обов'язків посадових осіб митних органів, внаслідок чого є можливість прийняття рішення як на користь таких підприємств та громадян, так і на користь митного органу, рішення повинно прийматися на користь зазначених підприємств і громадян [4].

І хоча на нашу думку зазначена вище норма є абсолютно виправданою в контексті забезпечення прав людини і громадян, вона не завжди має своє відображення у реальному житті, оскільки у випадку прийняття рішення на користь підприємств і громадян можуть бути завдані збитки державному

бюджету, що, в свою чергу, може вплинути на перевірку таких рішень посадових осіб митниці правоохоронними органами з усіма відповідними наслідками.

Значна складність митних процедур та значний обсяг взаємодії з громадянами підкреслюють потребу у забезпеченні прав людини в процесі виконання митних функцій. Незважаючи на існування законодавчих норм, які захищають права громадян, реальність часто виявляє розбіжності між правовими нормами та їх реалізацією на практиці.

Дискреційні повноваження митних органів, хоч і надають певну гнучкість у прийнятті рішень, можуть також призводити до зловживань, корупції та дискримінації. Важливим є також те, що недостатня прозорість у прийнятті рішень може підірвати довіру громадян до державних інституцій.

Необхідно впровадити ефективні механізми контролю за діяльністю митних органів, включаючи незалежні перевірки та аудит, щоб забезпечити підзвітність митників.

Важливо проводити регулярні навчання для митних працівників з акцентом на дотримання прав людини та етичні норми в діяльності, що підвищить їх професійний рівень і відповідальність.

Рекомендується розробити чіткі стандарти та процедури для митних органів, які б регулювали використання дискреційних повноважень. Це допоможе зменшити суб'єктивність рішень і запобігти зловживанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник. — Х.: Право, 2010. — С. 624.
2. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України: підручник. — К.: Істина, 2012. — С. 528.
3. Корнєва Т. Проблема визначення понять “посадова особа”, “службова особа” і “працівник митного органу” в митному законодавстві. — Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 5. — С. 42-45.

4. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // БД «Законодавство України» / ВР України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/ed20120313#n4128>

5. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник. 2-ге вид., перероб. і доповн. — К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. — С. 1020.

ЧМУТ Катерина,

здобувачка вищої освіти,
Хмельницький університет
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ІВАНИЦЬКИЙ Андрій,

доктор філософії з галузі знань
«Право», доцент кафедри
міжнародного та європейського
права Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Європейська конвенція з прав людини є фундаментальним документом Ради Європи, що встановлює мінімальні стандарти захисту прав людини в Європі. Вона має обов'язкову силу для всіх країн-членів Ради Європи і стала невід'ємною частиною європейського правопорядку. ЄКПЛ відіграє ключову роль у гармонізації законодавства в галузі прав людини та є фактично "вхідним квитком" для нових членів Ради Європи. Основою системи є Європейська конвенція з прав людини, що є детальним переліком прав і свобод, гарантованих кожній людині. Цей документ охоплює широкий спектр прав, включаючи право на життя, свободу вираження поглядів і право на справедливий суд [1, с.69].

Євроінтеграція – це не абстрактна мета, а конкретний шлях, який Україна обрала для себе. Впровадження європейських стандартів, розвиток демократичних інституцій та зміцнення громадянського суспільства – це не лише політичні декларації, а й реальні кроки, спрямовані на забезпечення прав людини і побудову сучасного, процвітаючого суспільства.

Права людини зазнають безпрецедентного натиску в масштабах, яких світ не бачив вже давно. Російська агресія проти України стала кричущим прикладом тотального порушення основоположних свобод. Паралельно з цим, глобальні виклики, як-от кліматична криза, пандемії та стрімкий розвиток технологій, посилюють вразливість наймаргіналізованіших верств населення, вимагаючи від міжнародного співтовариства розробки нових стратегій захисту.

Європейський суд з прав людини виступає потужним каталізатором змін у національному законодавстві України. Однак, процес адаптації до європейських стандартів є тривалим і супроводжується низкою проблем. Мета дослідження – проаналізувати, як рішення ЄСПЛ впливають на розвиток національного законодавства та судової практики, які перешкоди виникають на цьому шляху та як їх можна подолати. Особлива увага буде приділена ролі громадянського суспільства та державних органів у процесі імплементації рішень ЄСПЛ.

Тема захисту прав людини через призму діяльності ЄСПЛ є надзвичайно актуальною та активно досліджуваною. Науковці вивчають історичний розвиток системи захисту прав людини, юрисдикцію та процедури ЄСПЛ, інтерпретацію Конвенції, вплив Суду на національне законодавство та проблеми виконання його рішень. Незважаючи на значну кількість досліджень, існують прогалини, пов'язані з новими викликами, недостатньою міждисциплінарністю та відсутністю порівняльних досліджень.

Вплив Європейського суду з прав людини на розвиток українського законодавства є актуальним та багатогранним питанням, яке потребує подальшого дослідження. Незважаючи на значну кількість наукових робіт,

залишається низка невирішених питань, зокрема, ефективність імплементації рішень ЄСПЛ в національну правову систему та перешкоди, що виникають на цьому шляху.

Вплив європейських стандартів на різні галузі права є неоднорідним. Для глибокого розуміння цього процесу необхідно дослідити, як європейські норми інтегруються в українське законодавство, які нові правові інститути та підходи до захисту прав людини з'явилися завдяки юриспруденції ЄСПЛ, а також звернути увагу на специфіку впливу європейських стандартів на різні галузі права. Соціологічний аспект проблеми також є важливим. Необхідно дослідити, як українське суспільство сприймає рішення ЄСПЛ, наскільки громадяни обізнані про свої права та можливості їх захисту за допомогою європейських механізмів, а також роль громадських організацій у популяризації європейських стандартів.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі впливу Європейського суду з прав людини на процес формування національного законодавства України. Зокрема, ми прагнемо ідентифікувати конкретні механізми та інструменти цього впливу, оцінити ефективність імплементації рішень ЄСПЛ в українське правове поле та визначити перспективні напрямки подальшої гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами у сфері прав людини. З метою досягнення мети відбудеться всебічне дослідження. Воно включатиме теоретичний аналіз європейської системи захисту прав людини, порівняльний аналіз українського законодавства з європейськими стандартами, оцінку ефективності імплементації рішень ЄСПЛ та соціологічне дослідження громадської думки щодо прав людини. На основі отриманих результатів ми запропонуємо конкретні заходи для усунення виявлених проблем та вдосконалення системи захисту прав людини в Україні.

Загалом, серед усіх систем захисту прав людини у світі, європейська система є найвпливовішою та найефективнішою. Для ефективного захисту прав людини необхідна оперативна діяльність спеціалізованих інституцій, здатних

адаптуватися до суспільних змін. Серед таких інституцій ключову роль відіграє Європейський суд з прав людини. Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який має повноваження тлумачити та застосовувати Європейську конвенцію з прав людини. Його юрисдикція поширюється на всі країни-члени Ради Європи, які ратифікували цю Конвенцію. Суд розглядає як міждержавні спори, так і скарги окремих осіб, які вважають, що їхні права, гарантовані Конвенцією, були порушені державою [2.]. І як зазначають фахівці, цей Суд забезпечує актуальність та сучасність положень Європейської Конвенції з прав людини, тлумачачи їх відповідно до загального духу демократичного суспільства. Інтерпретації Суду формують правові доктрини в галузі прав людини, впливаючи на національні правові системи [3.].

Незважаючи на ратифікацію Європейської конвенції про права людини, Україна досі стикається з проблемами ефективної імплементації європейських стандартів. Це підтверджується постійними програмами в ЄСПЛ. Основними причинами є: незалежність судів, затягування судових процесів, невиконання рішень ЄСПЛ, низька правова свідомість населення, політична нестабільність та недосконале законодавство [4.]. Наприклад, незалежність судової влади є гарантом захисту прав і свобод людини. В Україні ж, через політичний тиск на суди, ці права часто порушуються. Несправедливі судові рішення, ухвалені під впливом політичних сил, обмежують свободи громадян та посилюють беззаконня. Українська юстиція страждає від хронічних затягувань судових розглядів, що порушує конституційні права громадян, завдає матеріальних збитків і підриває довіру до судової системи. Безкарність правопорушників – прямий наслідок таких затягувань. ВУ свою чергу, недосконалість національного законодавства, відсутність ефективних механізмів імплементації рішень ЄСПЛ та неготовність державних органів брати на себе відповідальність призводять до систематичного їх ігнорування Україною. Така практика підриває довіру до української правової системи та демонструє нехтування

державою своїми міжнародними зобов'язаннями. Також, захист прав людини неможливий без належного рівня правової свідомості населення. Не знаючи своїх прав, люди стають беззахисними перед свавіллям і не можуть ефективно протистояти порушенням. Часті зміни політичного курсу та відсутність послідовної політики в правовій сфері підривають зусилля України на шляху європейської інтеграції. Для успішної імплементації європейських стандартів необхідна стабільна і передбачувана судова система, що забезпечує верховенство права. А через невідповідність українського законодавства європейським стандартам права людини в Україні часто порушуються, а рішення ЄСПЛ не виконуються, що підриває довіру громадян до держави [5.].

Ключовими напрямками реформування судової системи України є: прозорий відбір, кар'єрне зростання та гідна оплата праці суддів для гарантування їхньої незалежності; впровадження сучасних технологій, спрощення процедур та забезпечення рівного доступу до правосуддя для всіх громадян; виконання міжнародних зобов'язань, приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів та забезпечення ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини; підвищення правової свідомості громадян шляхом розвитку правової освіти, створення системи безкоштовної правової допомоги та проведення інформаційних кампаній; впорядкування законодавства, зменшення кількості кримінальних правопорушень та спрощення адміністративних процедур; посилення ролі парламенту та громадськості у формуванні судової політики та активізація боротьби з корупцією у судовій системі [6.].

ЄСПЛ є фундаментальним інструментом інтеграції держав у європейське правове поле. Своїми рішеннями Суд забезпечує єдине тлумачення Конвенції, що сприяє уніфікації правозастосовчої практики та підвищує рівень довіри до національних правових систем. Крім того, діяльність ЄСПЛ стимулює співпрацю між державами, зміцнюючи міжнародне співробітництво у сфері захисту прав людини через обмін досвідом та взаємодію в рамках виконання

його рішень. Дотримання рішень ЄСПЛ є важливим критерієм ефективності роботи національних судів [7.].

Отже, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) став потужним рушієм правових змін в Україні, вимагаючи від нас привести наше законодавство у відповідність до європейських стандартів. Проте, цей процес зіштовхується з багатьма перешкодами: неефективне виконання рішень ЄСПЛ, низька правова свідомість, недосконале законодавство та політична нестабільність. Щоб подолати ці проблеми, потрібні спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Ключовими напрямками реформ є зміцнення судів, вдосконалення законів, підвищення правової культури та боротьба з корупцією. ЄСПЛ залишається важливим гарантом прав людини в Україні, а його рішення – мірилом верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. О-61 Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця. Твори. 2021. – 408 с. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/28982.pdf> [дата звернення: 01.11.2024].
2. Європейський суд з прав людини. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [дата звернення: 05.11.2024].
3. Калюжна Є.С. “Вплив практики Європейського суду з прав людини на національну систему України”. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/236654/235170>
4. Солоткий С. “Рішення ЄСПЛ: місце і роль і правовій системі України”. 2018. с.40-48 URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-1/pdfs/4-serhii-solotkyi-rishennia-yevropeiskoho-sudu-prav-liudyny-mistse-rol-pravovii-systemi-ukrainy.pdf> [дата звернення: 14.11.2024].
5. Досягнення та виклики у сфері імплементації Європейської конвенції з прав людини в Україні обговорили під час XII Міжнародного форуму з практики ЄСПЛ. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/815/dosiahnennia-ta-vyklyky-u-sferi->

implementatsii-yevropeiskoi-konventsii-z-prav-liudyny-v-ukraini-obhovoryly-pid-chas-khii-mizhnarodnoho-forumu-z-praktyku-yespl [дата звернення: 15.11.2024].

6. Посилення імплементації європейських стандартів прав людини в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/enhancing-hr-standards-in-ukraine> [дата звернення: 17.11.2024].

7. Досягнення та виклики у сфері імплементації Європейської конвенції з прав людини в Україні обговорили під час XII Міжнародного форуму з практики ЄСПЛ. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1696166/> [дата звернення: 17.11.2024].

ШЕВЧУК Мирослава,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

НЕДІЙСНІСТЬ ЗАПОВІТУ

Актуальність теми. Питання недійсності заповіту є надзвичайно важливим у контексті забезпечення правової визначеності та захисту прав спадкоємців. Заповіт як одна з ключових форм розпорядження майном після смерті потребує чіткого правового регулювання та відповідності вимогам законодавства. Водночас, порушення встановлених норм, таких як недотримання форми заповіту, обмеження дієздатності заповідача чи вплив на його волевиявлення, можуть призводити до визнання заповіту недійсним, що створює значні правові та соціальні наслідки для всіх сторін спадкових відносин, а також може стати причиною конфліктів між спадкоємцями. Саме тому дослідження цієї теми має не лише теоретичне, а й практичне значення для адвокатів, нотаріусів та суддів. Крім того, актуальність розгляду питань недійсності заповіту зростає в умовах зростання кількості судових спорів, пов'язаних із спадковими правовідносинами. У цьому контексті важливим є вивчення правових підстав недійсності заповіту, способів їх доведення та критеріїв, які використовуються судом при ухваленні рішень.

Окремі аспекти недійсності заповітів, включаючи їх види, були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема таких авторитетних фахівців, як Кірик А. Ю. [6], Кухарев О. Є. [7], Михайлів М. О [3]. Їхні праці стали важливим внеском у розвиток спадкового права. До цього переліку слід

також додати роботи І. Рябокони Є. О. [4], яка детально аналізувала правові підстави недійсності заповітів.

Мета статті. Метою статті є комплексний аналіз правових аспектів недійсності заповітів у спадковому праві, визначення підстав та критеріїв, за якими заповіт може бути визнаний недійсним, а також окреслення шляхів удосконалення правозастосування у цій сфері. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання: дослідити теоретичні основи інституту недійсності заповітів; класифікувати види недійсності залежно від їх правової природи; ідентифікувати основні проблеми, пов'язані з недійсністю заповітів, та запропонувати можливі способи їх вирішення.

Одним із способів отримання спадщини є спадкування за заповітом. Заповіт є правовим актом, який спрямований на створення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків, що виникають після відкриття спадщини. Згідно зі статтею 1234 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), заповіт визначається як особисте розпорядження фізичної особи, яке має юридичну силу після її смерті [6]. Це розпорядження є проявом свободи заповіту, яка полягає у праві спадкодавця самостійно вирішувати, яким буде зміст заповіту, хто стане спадкоємцем, який обсяг спадщини буде передано, та інші пов'язані з цим аспекти. Водночас не всі заповіти призводять до виникнення юридичних наслідків, таких як передача спадкових прав та обов'язків, оскільки для їх дійсності необхідно дотримуватись певних вимог.

Як односторонній правочин, заповіт підлягає дотриманню загальних умов, які висуваються до правочинів відповідно до статті 203 ЦК України. Серед основних вимог можна виділити дотримання встановленої форми, відповідність змісту правочину чинному законодавству, а також наявність у заповідача необхідного обсягу дієздатності. Кірик А. Ю. наголошує, що для визнання заповіту дійсним необхідно враховувати кілька критеріїв [1, с.99]. Зокрема, заповідач повинен мати повну цивільну дієздатність на момент

складання заповіту; зміст заповіту повинен відповідати закону та відображати реальну волю заповідача; заповіт має бути оформлений у передбаченій законом формі; а також умови, викладені в ньому, повинні бути виконуваними (ст. 203 ЦК України) [6].

Подібно до інших правочинів, заповіт може бути визнаний недійсним у разі наявності певних порушень. Серед таких порушень виділяють дефекти суб'єктного складу (коли заповіт укладається особою, яка не має необхідної дієздатності), невідповідність між волею заповідача та її вираженням у тексті заповіту (дефекти волі), недотримання встановленої законом форми, а також незаконність або суперечність змісту моральним засадам суспільства. Визнання заповіту недійсним означає, що він не створює жодних правових наслідків, за винятком тих, які безпосередньо пов'язані з фактом його недійсності [2, с.63].

Аналіз норм цивільного законодавства дає підстави стверджувати, що підстави для визнання заповіту недійсним можна умовно поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До загальних належать підстави, що застосовуються до недійсності будь-яких правочинів відповідно до § 2 глави 16 ЦК України. Спеціальні підстави стосуються виключно заповітів і визначені у статті 1257 ЦК України. Однак такий поділ є певною мірою умовним, оскільки обидві групи підстав мають взаємозв'язок у контексті правового регулювання заповітів [6].

Цивільний кодекс України встановлює особливості недійсності заповітів, які поділяються на нікчемні та оспорювані згідно зі статтею 1257 ЦК України. Такий підхід відповідає загальному розподілу недійсних правочинів, передбаченому статтею 215 ЦК України [6]. Нікчемними вважаються правочини, недійсність яких прямо визначена законом, і їх визнання недійсними не потребує рішення суду. Натомість, якщо недійсність правочину не встановлена законодавчо, але його дійсність ставиться під сумнів заінтересованою стороною на підставах, передбачених законом, такий

правочин може бути визнаний недійсним лише через судове рішення. Цей тип правочинів класифікується як оспорювані.

Згідно з частиною 1 статті 1257 Цивільного кодексу України, заповіт, складений особою, яка не мала права на його укладення, або заповіт, що не відповідає вимогам щодо форми та посвідчення, вважається нікчемним. Зокрема, до нікчемних заповітів належать ті, які були складені: [6].

- особою, визнаною недієздатною;
- малолітньою або неповнолітньою особою (крім випадків, коли остання набула повну цивільну дієздатність у встановленому законом порядку);
- особою з обмеженою цивільною дієздатністю;
- представником, який діє від імені заповідача.

Важливим є те, що правовий статус заповідача, зокрема обсяг його цивільної дієздатності, оцінюється саме на момент посвідчення заповіту.

До нікчемних заповітів також відносять ті, що складені з порушенням правил письмової форми, без нотаріального посвідчення або з посвідченням особами, які не мають на це законних повноважень (згідно зі статтями 1247–1252 ЦК України) [6].

Нікчемними є заповіти, складені без присутності свідків у випадках, коли їхня присутність є обов'язковою (ч. 2 ст. 1248, ст. 1252 ЦК України), або ж у присутності осіб, які за законом не можуть бути свідками (ч. 4 ст. 1253 ЦК України) [6].

Крім того, абсолютно недійсними визнаються заповіти з дефектами підпису. Зокрема, якщо заповіт:

- не підписаний особисто заповідачем;
- не підписаний іншою особою на прохання заповідача;
- підписаний особою, яка не мала права це робити.

Ці порушення є підставою для абсолютної недійсності заповіту, що виключає його правові наслідки.

Висновок. На основі викладеного можна зробити висновок, що вдосконалення норм цивільного законодавства, зокрема тих, які регулюють питання недійсності заповітів, передбачені книгою 6 Цивільного кодексу України, є важливим кроком для вирішення проблем у сфері спадкових правовідносин та уникнення невизначеностей у правозастосуванні [6].

З огляду на особливу природу заповіту як одностороннього правочину, у Цивільному кодексі України, а саме у главі 85 «Спадкування за заповітом», доцільно було б більш чітко визначити умови його дійсності.

Для уникнення проблем у судовій практиці необхідно, щоб законодавець конкретизував підстави для визнання заповіту нікчемним чи оспорюваним та чітко визначив їхні правові наслідки. Формулювання, які залишають простір для неоднозначного тлумачення, такі як «нікчемність заповіту, складеного з порушенням вимог щодо його посвідчення», створюють ризики процесуальних зловживань. Зокрема, спадкоємці можуть подавати безпідставні позови про визнання заповітів недійсними, що ускладнює судовий процес та сприяє довільному трактуванню законодавства судами.

Запровадження в цивільне законодавство чітких критеріїв для визначення складів нікчемних та оспорюваних заповітів сприятиме ясності, зручності у застосуванні цих норм та забезпечить прозорість щодо їх правових наслідків, що дозволить зробити процес вирішення спадкових спорів більш ефективним і справедливим. Перспективи майбутніх досліджень у сфері недійсності заповітів передбачають подальшу розробку теоретичних і практичних аспектів, спрямованих на вдосконалення законодавчої бази та правозастосування. Зокрема, актуальним є дослідження питань, пов'язаних із розмежуванням складів нікчемних і оспорюваних заповітів, їхнім детальним законодавчим закріпленням та встановленням чітких правових наслідків для кожного виду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кірик А. Ю. Гарантії прав спадкоємців у разі визнання заповіту недійсним. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 98–105
2. Кухарев О. Є. Визнання заповіту недійсним як спеціальний спосіб захисту прав спадкоємців. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20.11.2020 р.). Х., 2020. С. 62–64.
3. Михайлів М. О. Спадкування за заповітом в умовах рекодифікації цивільного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 22–26.
4. Рябоконт Є. О. Види спадкування та їх співвідношення в українському спадковому праві. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 86–91.
5. Спадкове право крізь призму судової практики: монографія / за ред. Спасібо-Фатєєвої І. В. Х.: ЄКУС, 2021. 536 с.
6. Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Літописець. Випуск 20: Збірник наукових праць XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 5 грудня 2024 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025. 299 с.

ALL RIGHTS FOR ALL